

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1943.

Första kammaren.

Nr 32.

Lördagen den 20 november.

Kammaren sammanträdde kl. 4 e. m.; och dess förhandlingar leddes av herr förste vice talmannen.

Justerades protokollen för den 13 och den 16 innevarande månad.

Upplästes och lades till handlingarna följande från justitiedepartementet ankomna

Protokoll, hållet inför statsrådet och chefen för justitiedepartementet den 18 november 1943.

Till justitiedepartementet hade den 17 november 1943 från länsstyrelsen i Skaraborgs län inkommit fullmakt för snickaren Bror Birath, Karlsborg, vilken vid ny röstsammanräkning blivit utsedd såsom ledamot av riksdagens första kammare i stället för avgången ledamot av samma kammare.

Vid granskning av fullmakten, som företogs inför chefen för justitiedepartementet samt vidare av vederbörande fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret, framställdes mot fullmakten icke någon anmärkning.

Protokoll över vad sålunda förekommit skulle jämte den granskade fullmakten överlämnas till första kammaren.

I ämbetet:
C. G. Bruno.

Herr *Birath* infann sig härefter och intog sin plats i kammaren.

Anmäldes och godkändes andra lagutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 488, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 4 § lagen den 20 juni 1918 (nr 460) angående åtgärder mot utbredning av könssjukdomar, m. m.; och

nr 489, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäkring av vissa tjänstepliktiga män, födda år 1924, för olycksfall i arbete m. m.

Anmäldes och godkändes jordbruksutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 494, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1943/44, i vad angår jordbruksdepartementets verksamhetsområde;

nr 495, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändring i villkoren för vissa tomtupplåtelser;

nr 496, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående överlåtelse av visst område till Fredrika kommun i Västerbottens län;

nr 497, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående befrielse från betalningsskyldighet till kronan på grund av virkesköp; samt

nr 498, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående beviljande av bidrag ur domänfonden till föreningen för växtförädling av skogsträd.

Anmäldes och godkändes bevillningsutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 499, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående ändring i vissa delar av förordningen den 14 juni 1940 (nr 478) om nöjesskatt.

Anmäldes och bordlades

statsutskottets utlåtanden:

nr 242, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1943/44, i vad propositionen avser försvarsdepartementets verksamhetsområde;

nr 258, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1943/44 till vissa ersättningar åt arbetare vid Salsåkers sågverk m. fl.;

nr 259, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av utvidgad byggnadsplan för svenska träforskningsinstitutet; och

nr 260, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående statsbidrag till daghem och lekskolor m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

första lagutskottets utlåtanden:

nr 50, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 1 § lagen den 16 oktober 1914 (nr 349) om tillsyn å fartyg; och

nr 51, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 4 § lagen den 1 mars 1940 (nr 119) om skyldighet för ägare av anläggningar och byggnader att anordna skyddsrum m. m., dels ock en i ämnet väckt motion;

andra lagutskottets utlåtande nr 67, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i vissa delar av lagen den 21 juni 1940 (nr 540) om krigsskadeersättning, dels ock i ämnet väckta motioner; samt

tredje särskilda utskottets memorial, nr 1, angående ersättning till föredragande hos tredje särskilda utskottet.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 4.06 e. m.

In fidem
Eric Carlén.

Tisdagen den 23 november.

Kammaren sammanträdde kl. 4 e. m.

Justerades protokollet för den 17 innevarande månad.

Föredrogos och bordlades ånyo statsutskottets utlåtanden nr 242 och 258—260, första lagutskottets utlåtanden nr 50 och 51, andra lagutskottets utlåtande nr 67 samt tredje särskilda utskottets memorial nr 1.

Kammarens sammanräde avslutades kl. 4.03 e. m.

In fidem
G. H. Berggren.

Onsdagen den 24 november.

Kammaren sammanträdde kl. 11 f. m.

Hans excellens herr statsministern **Hansson**, som tillkännagivit, att han *Ang. praxis* hade för avsikt att vid detta sammanträde besvara herr Ströms interpellation *beträffande* angående praxis beträffande hemligstämpling av handlingar m. m., erhö *hemlig-stämp-*ling av hand-
ordet och anförde: Herr talman! Med kammarens tillstånd har herr **Fredrik** *lingar m. m.* Ström till mig riktat följande fyra frågor:

1. Kan man förvänta en ändring i den praxis, som allt mer utbildat sig inom svensk förvaltning och som syftar till ett förhållande av handlingar, som enligt tidigare åskådning ansetts vara av offentlig natur?

2. Vilka äro orsakerna till hemligstämplandet av vissa utrednings- och förhörsdetaljer i fråga om Ulvens undergång och Skarpnäcksorderns tillkomst?

3. Kan man förvänta att alla åtgärder äro vidtagna för att så långt i mänsklig förmåga står förhindra en upprepning av tillkomsten av en order sådan som den s. k. Skarpnäcksordern och att fullständig utredning av detta och liknande fall göres?

4. Har straffutmätningen i fallet Skarpnäck föranlett initiativ till en ändring av hithörande lagstiftning eller kan dylikt initiativ väntas?

Beträffande den s. k. Skarpnäcksordern, vilken beröres i tre av frågorna, erinrar jag om den utförliga redogörelse, som jag den 20 oktober lämnade denna kammare. Orsaken till hemligstämplandet av utredningen rörande denna order är, att i utredningen ingår vissa uppgifter om de bevakande förbanden och

Ang. praxis beträffande hemligstämpling av handlingar m. m. (Forts.)
deras förläggning, vilka icke lämpligen böra bekantgöras. Krigsrättens handläggning av målet inför stängda dörrar torde hava föranletts av att förhöret icke kunnat ske utan lämnande av uppgifter av angiven art. Målet är för närvarande under behandling i krigshovrätten. Något uttalande från min sida rörande straffmätningen i och för sig har interpellanten tydligen icke avsett. Det lagrum, som åtalet avser, är 130 § strafflagen för krigsmakten. Där i stadgas ansvar för krigsman, som visar vårdslöshet, försummelse, oförstånd eller oskicklighet i fullgörande av sina tjänsteplikter. Påföljden är för normala fall disciplinstraff, d. v. s. arrest av olika slag. Om förbrytelsen finnes vara av svårare beskaffenhet än att den kan anses försonad med sådant straff, skall den brottslige dömas till fängelse i högst sex månader eller viss tids suspension, och vid synnerligen försvårade omständigheter kan officer eller underofficer dömas till avsättning. De nu återgivna strafflatituderna äro så vidsträckta, att domstolarna uppenbarligen ha tillräckligt utrymme för sin straffmätning både uppåt och nedåt. Någon anledning till ändring av lagstiftningen i denna del anser jag icke förefinnas.

I fråga om krigsrättsprotokollet rörande Ulvens undergång har jag låtit undersöka om hemligstämpeln kunde hävas. En sådan åtgärd har emellertid icke ansetts lämplig med hänsyn till uppgifter om anordningar å ubåten och om svenskt undervattensbåtstaktik, som ingå i protokollet.

Med anledning av den fråga, som rör riktlinjerna för hemlighållande av allmänna handlingar, tillåter jag mig hänvisa till den redogörelse jag i denna sak lämnade vid ett interpellationssvar i andra kammaren den 22 maj i år. Jag uttalade då, att jag betraktar det som en nödvändig förutsättning för vårt demokratiska styrelsesätt att regeringen och förvaltningen få arbeta i offentlighetens ljus och under allmänhetens kritik. Onödigt hemlighållande bör icke få förekomma.

Behovet av offentlig kontroll gäller uppenbarligen även i fråga om utrikespolitiska och militära förhållanden. Såsom interpellanten själv påpekat är det emellertid på dessa områden nödvändigt, att åtskilliga förhållanden hållas hemliga, särskilt under nuvarande farofyllda tider. Avvägningen mellan dessa motstridiga intressen kan ofta vara svår att göra.

För att i framtiden motverka eventuella tendenser till alltför långt driven hemligstämpling och säkerställa en enhetlig praxis är det önskvärt att söka uppdraga närmare riktlinjer för dessa frågor behandling. År 1939 tillkallades särskilda sakkunniga för att utreda tillämpningen av lagstiftningen rörande allmänna handlingars offentlighet, men till följd av tidsförhållandena har utredningen icke fullföljts. Såsom jag framhöll i mitt interpellationssvar i våras, är det också i vissa hänseenden olägligt att bedriva en sådan utredning, medan lagstiftningens tillämpning står under trycket av nu rådande utomordentliga förhållanden. Med hänsyn till sakens stora betydelse torde det dock vara önskvärt att nu återupptaga utredningen, och jag hoppas det skall bli möjligt att på den vägen uppnå en tillfredsställande lösning av detta svåra och betydelsefulla problem.

Herr Ström: Herr talman! Jag ber att till hans excellens herr statsministern få framföra mitt värdsamma tack för svaret på min interpellation. Jag skall nu inte gå in på Skarpnäckshistorien, eftersom denna redan varit föremål för kammarens prövning och debatt. Endast på en punkt vill jag yttra några ord i anslutning till herr statsministerns anförande.

Jag kan mycket väl förstå, att man i tider av krigsfara icke publicerar verkligt försvarsviktiga protokoll. Herr statsministern meddelar också, att orsaken till hemligstämplandet av Skarpnäcksprotokollet var, »att i utredningen

Ang. praxis beträffande hemligstämpling av handlingar m. m. (Forts.)
ingå vissa uppgifter om de bevakande förbanden och deras förläggning, vilka icke lämpligen böra bekantgöras». Detta må vara alldeles i sin ordning, men var det därför nödvändigt att hemligstämpla *hela* akten? Skulle icke akten kunnat med *undantag* för uppgifterna om förbanden och deras förläggning publiceras? Uppgifterna om förbanden och deras förläggning intresserade icke allmänheten, men väl vad som angick den mystiska ordern och dess tillkomsthistoria. Genom öppenhet på denna vitala punkt skulle mycken oro och skada kunnat undgås. Det militära hemlighetsmakeriet får icke bli ett självändamål. Om så sker, skadas försvaret och dess ställning inom folkopinionen.

Det är överhuvud taget märkligt, hur föga psykologisk och psykologisk-historisk blick våra ledande krafter inom försvaret besitta. Även de mesthängivna anhängare och vänner av vårt försvar studsas mången gång inför hur litet försvarets män lärt av det förgångna och hur även civila företrädare för försvarsmakten plötsligt blivit bourboner som ingenting lärt och allting glömt. Just emedan jag är en varm försvarsvän och icke tror, att de yttre farorna för vårt land på långa tider ännu komma att minskas, är jag allvarligt bekymrad över hur tecken till en ny antimilitarism visa sig här och var bland vårt folk. Grunden till denna nya antimilitarism är icke principiell; den vilar på en misstro mot vissa delars av officerskåren demokratiska sinnelag, på en tro att de släppa in nazistiska element på viktiga poster och att sådana ting tystas ned och hemligstämplas av den byråkratiska apparaten. Själv är jag övertygad om att raden av sådana fall — nu senast gäller det en man av befälet på Gripen och vidare verkstadschefen inom en av försvarsgrenarna — dock är beklagliga undantagsfall och att vår officerskår är en demokratisk kår, till vilken svenska folket kan ha fullt förtroende. Så mycket viktigare är det, att allt onödigt hemlighetsmakeri avskaffas. Vilka är det för övrigt som äga rätt att hemligstämpla offentliga handlingar inom det militära området? Här borde väl finnas vissa principiella riktlinjer.

Det svenska folket förvånar sig också ofta över de bagatellartade straff, som ådömas militärbefäl för ganska grava förseelser, medan de menige ofta få ganska stränga straff. Sådan olikhet inför lagen väcker ond blod och skadar försvaret. Ibland äro också straffen så löjligt ringa, att man frågar sig, om bakom hemligstämpeln dölja sig upplysningar, som förklara det blott skenbara straffet. Då åter frågar sig svenska folket, om icke den dömd i realiteten var alldeles oskyldig. Så synes enligt min mening ha varit fallet med den som blev dömd i Skarpnäckshistorien och den som åtalades i Lekvattnetsaffären men som ju blev frikänd. Även i detta sista fall voro emellertid handlingarna hemligstämplade. Svenska folket har här verkligen gjort sig vissa frågor. Jag måste därför beklaga, att herr statsministern icke har ansett sig kunna ge ett positivt svar på frågan om behovet av en modernisering av lagstiftningen på detta område.

Rörande Ulven anses protokollet av militära skäl icke kunna frigöras från hemligstämpeln. Detta är djupt att beklaga, ty även härvidlag ligga och gro hos allmänheten funderingar, som icke äro till nytta för försvaret. Statsministern har tydligen själv ansett tjänligt att om möjligt häva hemligstämpeln, men hans undersökningar härvidlag ha stött på patrull. Man vill trots detta hoppas att, när krigsläget så medger, en publicering fortast möjligt kommer till stånd.

Min interpellations huvudsyfte var emellertid att få hejdad den grundlagsvidriga utveckling, som i forcerad takt ägt rum under kriget genom den tilltagande användningen av hemligstämpeln i fråga om allmänna handlingar överhuvud. Det är med glädje jag observerar, att herr statsministern, om än

Ang. praxis beträffande hemligstämpling av handlingar m. m. (Forts.)
i mycket korta ordalag, understryker sitt uttalande i andra kammaren i våras, att han betraktar det »som en nödvändig förutsättning för vårt demokratiska styrelsesätt att regeringen och förvaltningen få arbeta i offentlighetens ljus och under allmänhetens kritik». Herr statsministern tillägger, att »nödigt hemlighållande bör icke få förekomma». Jag tar fasta på detta uttalande, som, om det blir ledande för förvaltningens chefer och souschefer, skulle undanröja många anledningar till misstro och mycken olust i landet och skänka både regeringen och ämbetsverken större arbetsro och auktoritet.

Det är särskilt glädjande, att herr statsministern understryker behovet av offentlig kontroll även när det gäller utrikespolitiska och militära förhållanden. Herr statsministern tar här också ett positivt steg och förklarar att »för att i framtiden motverka eventuella tendenser till alltför långt driven hemligstämpling och säkerställa en enhetlig praxis är det önskvärt att söka uppdraga närmare riktlinjer för dessa frågors behandling». I detta sammanhang erinrar herr statsministern om 1939 års sakkunniga för denna viktiga frågas utredning, vilkas arbete avbröts genom världskriget. Nu skall, enligt vad herr statsministern upplyser, denna utredning »med hänsyn till sakens stora betydelse» återupptagas. Detta är i sanning glädjande. Man vill då uttala den förhoppningen, att grundlagens ursprungliga innehåll och de lärdomar i avskräckande riktning i fråga om hemligstämpeln svenska folket gjort under de senaste åren må leda tillbaka till den säkra grund och fria praxis, som förord reglerades genom vår grundlags fria anda och icke genom byråkratisk maktfullkomlighet. Medan de sakkunniga arbeta, vill man hoppas, att statsministerns ord må något imponera på förvaltningen, så att hemligstämplandet redan nu hejdas och endast användes där så är för rikets säkerhet ofrånkomligen nödvändigt. Sker icke detta, kommer den förefintliga motsättningen mellan byråkrati och allmänhet att yttermera skärpas. Man kan nämligen med någon tillspetsning säga, att antingen segrar hemlighetsmakeriet, och då dör demokratin, eller också utrotas hemlighetsmakeriet och demokratin får tillfälle att leva.

Till sist vill jag i anslutning till herr statsministerns löfte om en utredning uttala den förhoppningen, att de sakkunniga måtte befrias från övriga kommittéuppdrag och liknande bördor, så att utredningen må kunna ske med all den skyndsamhet saken förtjänar.

Herr **Linderot**: Herr talman! Då herr statsministern själv har tillmätt denna fråga synnerlig betydelse och en utredning i ärendet här har pålysts, finner jag det angeläget att begagna tillfället till att framföra ett par synpunkter på detta problem, som kanske kunna vara till nytta för den utredning som utlovats. Jag vill då vidga det hela något utöver vad interpellanten har berört och säga ett par ord rörande hemligstämpelns användande i brottmål. Det är nämligen inte bara av administrativa myndigheter handlagda ärenden, som hemligstämpelas, utan detta sker även med av juridiska myndigheter handlagda ärenden, inte minst vid brottmål som falla under 8 kap. strafflagen. Sedan riksdagen under krigsåren har tillfört 8 kap. vissa nya bestämmelser, som ha ansetts nödvändiga på grund av de utomordentliga förhållandena under krigstiden, har 8 kap. blivit synnerligen tjänbart och ofta ganska svärbegripigt, i varje fall för icke juridiskt bildade medborgare. Det föreligger därför numera en rätt stor risk att medborgare på grund av okunnighet om lagens bestämmelser kunna råka i klammeri med rättvisans maskineri. Om då därtill i dylika fall hemligstämpeln användes, kan saken ibland bli ganska betänklig.

Man har inom det svenska rättsväsendet numera i praktiken alltmer börjat tillämpa regeln om den s. k. fria bevisprövningen. Enligt lagen måste egent-

Ang. praxis beträffande hemligstämpling av handlingar m. m. (Forts.)
ligen två vittnen finnas för att en person mot sitt nekande skall kunna fällas för brott. Med den fria bevisprövningen, som praktiseras men som egentligen är olaglig, kan en person dömas mot sitt nekande, om det blott finns ett vittne. Det har t. o. m. förekommit ett flertal fall, då man har fällt en åtalad utan vittnen och endast på indicier. Om rättegången är offentlig, föreligger det emellertid ganska starka garantier för att den enskilde medborgaren icke blir föremål för godtycke. Med rättegång i offentlighetens ljus, med tidningsreferenter i rättssalen och med tillgång till protokollen i målet medför den fria bevisprövningen kanske inte så stora olägenheter för den enskilde medborgaren. Men om den fria bevisprövningen tillämpas och alla handlingar i målet dessutom hemligstämplas, tror jag, att envar kan vara överens med mig om att stora faror uppstå för ett godtyckligt tillämpande av lagen. Om rättegången föres inför lyckta dörrar och handlingar hemligstämplas, låt mig säga i tjugofem år, uppstår uppenbarligen en fara, som icke får underskattas, för att subjektiva rättsföreställningar kunna göra sig gällande och ersätta den objektiva rättvisan.

När hemligstämpeln användes i sådana mål, som jag här åsyftar, kan man ju inte återge några detaljer från dem. Jag skall dock, herr talman, tillåta mig att här relatera två fall, där hemligstämpeln har använts i brottmål och vilkas framdragande i offentlighetens ljus säkert kan vara till nytta för den utredning, som herr statsministern i dag har utlovat. Jag kan därvid, som sagt, icke återge några detaljer, vilket skulle innebära ett försök att göra hemligstämpeln i målen i fråga illusorisk. utan jag måste nöja mig med att endast relatera den yttre kända ram, som konstituerar fallen. Jag skall göra det tämligen kortfattat.

I dag på morgonen hade jag ett samtal med en ung kvinna, en stockholmska, som berättade för mig följande. För en tid sedan sammanträffade hon med en norrman, en norsk patriot som hade flytt hit till Sverige och som efter en tids vistelse här ville återvända till Norge för att där deltaga i det norska folkets befrielsekamp. Den norske flyktingen frågade den unga kvinnan, enligt hennes egen relation, om hon ville göra honom den tjänsten att resa med honom till någon svensk järnvägsstation så nära norska gränsen som möjligt, där hon skulle föreställa honom för en personligen bekant svensk, som skulle hjälpa honom att komma över gränsen till Norge. Hon åtog sig detta. Enligt vad hon själv säger kunde hon inte drömma om att hon därmed kunde göra sig skyldig till brottslig handling. Hon följde med norrmannen till en av sina bekanta vid en station i närheten av den norska gränsen, och där hämtades bagaget från tåget. Innan den norske medborgaren hade hunnit installeras hos kvinnans svenske bekante, lade sig emellertid av någon anledning polismyndigheterna i affären, vilket resulterade i att såväl den unga kvinnan som den norske patrioten återfördes till Stockholm och åtalades. I det bagage, som norrmannen hade medfört, fanns nämligen något — jag skall med hänsyn till hemligstämpeln inte relatera några detaljer — som kunde användas i Norge i förbindelsearbetet. Kvinnan i fråga uppger sig icke ha haft en aning om vad norrmannen skulle ha med sig till sitt land. Hon inte bara trodde, att hon med sitt handlingssätt gjorde honom en tjänst, som hon kunde göra en norsk patriot, utan hon kände det, som om hon rent av utförde en plikt, när hon ville göra denna lilla tjänst åt den norske medborgaren.

Detta är den yttre offentliga ramen kring affären, och även resultatet är ju offentligt. Det blev nämligen fem månaders fängelse för kvinnan för denna tjänst åt norrmannen. Jag vill icke insinuera, att domstolen inte skulle ha dömt efter lagen, men jag vågar, herr talman, förutsätta att vissa möjligheter till en annan dom skulle ha varit tänkbara, om rättegången hade varit offentlig.

Ang. praxis beträffande hemligstämpling av handlingar m. m. (Forts.)

Jag förstår inte heller, i likhet med vad interpellanten här tidigare har framhållit, varför man skall hemligstämpla sådana handlingar som omöjligt kunna vara till skada för landet eller äventyra vårt förhållande till främmande makt. Själva sakförhållandet att en norrman försökt ta sig över gränsen till Norge är ju bekant genom rättegången. Vad det sedan skulle kunna ligga för farligt i att man för en sådan rättegång offentligt, övergår i varje fall mitt lekmanaförstånd. Här uppstår, enligt mitt förmenande, ovillkorligen en fara för godtycke i rättsskipningen som de högsta rättsvårdande myndigheterna, framför allt justitieministern, borde rikta sin uppmärksamhet på. Jag har med detta konstaterande, som sagt, icke uttalat något värdeomdöme ur juridiska synpunkter om denna dom, men jag har velat anknyta till den fråga, som beröres i interpellationen, nämligen spörsmålet om hemligstämpeln, då hemligstämpelns borttagande i sådana fall som detta åtminstone skulle ge allmänheten större förtroende för att rättvisa skipas oväldigt.

Jag skall sedan anföra ytterligare ett enda fall, om vilket jag också tror att det kan vara nyttigt att det blir offentligt belyst. Det rör en yngre akademiker, en ganska känd politisk publicist, som för en tid sedan, enligt vad tidningspressen i hela landet meddelat, åtalades för spioneri. Jag har besökt denne unge akademiker i fängelset och samtalet med honom i närvaro av den kriminaltjänsteman, som har haft hand om utredningen i målet. Denne åtalade medborgare meddelade mig då, att i hans fall hade den fria bevisprövningen tillämpats. Han omtalade dessutom en hel del fakta, som jag här icke skall relatera, detta i fullt samförstånd med den kriminaltjänsteman som var närvarande och som ju hade att svara för att inte något hemligstämpelat kommer ut till allmänheten. Jag skall således inte återge några detaljer, men jag måste tala om vad denne unge akademiker, som redan dömts i två instanser till mycket långvarigt straffarbete, yttrade och som kan offentligen omtalas. Han sade: »Om icke den fria bevisprövningen hade tillämpats och om handlingarna i målet icke hade varit hemligstämplade, uttalar jag en bergfast övertygelse att jag skulle ha varit frikänd.»

Det rörde sig i detta fall om införskaffande av politiska upplysningar från andra länder. En utrikesredaktör, som skall skriva utrikespolitik i nuvarande tider, måste ovillkorligen använda alla legala möjligheter att skaffa sig upplysningar även om de politiska förhållandena i andra länder. Envar, även den som inte det minsta sysslat med tidningsarbete, förstår ju, att en utrikesredaktör i en politisk tidning inte kan nöja sig med vad de officiella telegrambyråerna meddela, utan han måste, populärt sagt, kunska, var han kunska kan. Om han använder de underrättelser, som han kan få, på ett enligt tryckfrihetsförordningen oangripligt sätt och i övrigt på ett lojalt sätt arbetar med sina utrikespolitiska kunskaper, har han ju inte vare sig enligt lagen eller enligt det allmänna rättsmedvetandet gjort sig skyldig till någon som helst brottslig handling. Jag föreställer mig — jag uttalar inte heller om denna dom något värdeomdöme — att den, som det här gäller, har kunskapat i utrikespolitik på det sätt, som varje ambitiös politisk skribent i dessa tider anser sig kunna och böra göra. Om då i ett sådant fall som detta hemligstämpeln föranleder ett bedömande av det inträffade, som inte motsvaras av det allmänna rättsmedvetandet och som kanske, när det dessutom här tillämpas fri bevisprövning, inte ens kan anses stå alldeles i samklang med vad grundlagen menar, tror jag att detta fall kan tjäna till god vägledning för den statliga utredningen om hemligstämpelns funktioner i det svenska samhällslivet, som här har utlovats.

Jag har, herr talman, då tillfälle därtill nu gavs, velat ta kammarens tid i anspråk för att relatera dessa två fall. Jag skulle från min personliga erfarenhet kunna anföra tio, tjugo eller ännu fler liknande fall, men jag har endast

Ang. praxis beträffande hemligstämpling av handlingar m. m. (Forts.)
velat redogöra för dessa två mycket typiska exempel på fall, där jag är ganska övertygad om att hemligstämpelns användande äventyrat den objektiva rättvisan här i landet. Jag har naturligtvis därmed icke tagit ståndpunkt till den juridiska korrektheten vid behandlingen av de båda fallen, och jag vågar givetvis inte heller påtaga mig någon garanti för vad de två inblandade personerna berättat för mig. Då jag emellertid inte har anledning att förutsätta annat än att de talat sanning, tror jag, att det kan vara berättigat att här i riksdagen offentligen påtala vad som har förevarit.

Jag är övertygad om att hemligstämpeln missbrukas i många fall, och jag tror att herr Ström — ehuru han uttryckte sig mycket exklusivt — har rätt när han säger, att skall demokratien leva, får hemligstämpeln nog lov att dö. Inom rättsväsendet är det oerhört farligt med hemligstämpeln, i synnerhet när det kommer politiska sympatier och antipatier in i de mål som handläggas.

Herr Branting: Herr talman! Jag kan från mina utgångspunkter inte annat än bekräfta och stryka under riktigheten av den synpunkt, som herr Linderot framfört i fråga om hemlighetsmakeriet kring vissa rättegångar. Jag har den bestämda uppfattningen, att om allmänheten hade kunnat följa rättskipningen efter ändringarna i 8 kap. strafflagen och därmed sammanhängande lagar, skulle man ha fått erfara en stark reaktion emot denna nya lagstiftning. Man hade på det sättet också kunnat, tror jag, aktualisera en revision av denna lagstiftning.

Nu förhåller det sig ju förvisso så, att hemligstämplandet av rättegångsprotokoll och hemlighållandet av rättegångar äga rum i följd av en särskild lag, som inte har någonting att göra med det vanliga hemligstämplandet. Men när här har meddelats, att en översyn av ifrågavarande bestämmelser skall äga rum, har jag velat understryka angelägenheten av att även bestämmelserna angående rättegångars offentlighet må komma under omprövning.

Herr Petersson, Knut: Herr talman! Det är ett hugnesamt meddelande, som i dag kommit från regeringsbanken. Jag finner det på sin plats, att man här i kammaren uttalar sin tillfredsställelse med det löfte, som statsministern givit om en ny utredning rörande sekretesslagstiftningen. Jag har ingenting att tillägga, men vill gärna framföra ett önskemål, det nämligen att i den kommande utredningen måtte bli representerade dels den i egentlig mening nyhetsförmedlande verksamheten, dels också den sakkunskap, som har ingående kännedom om de enligt min mening mycket allvarliga förhållanden, vilka berörts av de två sista talarna.

Herr Siljeström: Herr talman! Med anledning av att herr Linderot påtalat att det från domstolarnas sida skulle framträda en tendens att i onödan hemligstämpla protokoll och handlingar i mål rörande brott mot 8 kap. strafflagen — en sak, varom jag inte personligen har någon erfarenhet, då jag aldrig själv handlagt något sådant mål — vill jag säga att det är min erfarenhet beträffande våra domstolar, att de ytterst ogärna använda hemligstämpeln på sina protokoll och överhuvud taget ytterst ogärna gå med på att handlägga mål inför lyckta dörrar. För de svenska domstolarna har principen om offentlighet i rättegången så trängt igenom, att det för en svensk domare bär emot att överhuvud handlägga ett mål inför lyckta dörrar. Jag vill påpeka för herr Linderot, att det många gånger är parterna själva, som enträget begära att få sina mål handlagda inför lyckta dörrar, därför att de inte vilja att handläggningen av deras mer eller mindre tvivelaktiga affärer skall utspelas inför öppna dörrar.

Ang. praxis beträffande hemligstämpling av handlingar m. m. (Forts.)

Om nu i dessa mål, som herr Linderot särskilt påtalade, hemligstämpeln ofta kommit till användning, vill jag hävda att det ingalunda berott på att domarna haft något begär efter att hemligstämpla, utan det har säkerligen berott på beskaffenheten av dessa mål, där det för var och en framstår som uppenbart att de innehålla sådana ting, som icke böra komma till offentlig kännedom. Det händer naturligtvis att i många sådana mål likt blandats med olik och obetydligt med saker av betydelse och att därför hemligstämpeln i ett och annat fall kanske kommit att användas, även i delar av målet där det inte skulle ha behövts. Men jag är alldeles övertygad om att de gånger, då mål ha hemligstämplats eller handlagts inför lyckta dörrar, har det berott på mycket starka skäl.

Jag tror nu inte heller att herr Linderot med sitt anförande har velat misstänkliggöra den svenska domarkåren för några tendenser till hemlighållande, men jag har ansett det vara på sin plats att här uttala en protest, om en sådan uppfattning skulle sprida sig efter herr Linderots anförande.

Herr Linderot: Herr talman! Det sista, som herr Siljeström yttrade, kunde ju ha befriat mig från att åter ta till orda för att bestrida, att jag här skulle velat försöka uppväcka någon allmän misstänksamhet mot den svenska domarkåren. Jag ställer mig inte heller på en sådan oskuldsfull ståndpunkt som att ingenting skulle få lov att hemligstämplas här i landet. I synnerhet nu under kriget begriper en och var att det finns åtskilligt som man inte vill publicera inför alla vindar.

Detta vill jag alltså uttala, så att i det fallet intet missförstånd skall kunna uppstå. Vad jag velat är endast att rikta vederbörandes, och icke minst justitieministerns, uppmärksamhet på att det sätt, på vilket hemligstämpeln nu användes, innebär synnerliga faror, och jag har illustrerat dessa faror för rätts säkerheten med att relatera två konkreta fall. Jag har inte väntat mig någon replik från regeringsbanken, ty jag tror personligen att herr statsministern och herr justitieministern äro ganska ense med de synpunkter, som i denna debatt ha framförts.

Någon partiskiljande stridsfråga rör det sig alltså inte om, utan det rör sig närmast om ett krav på att man måste ge något större offentlighet åt och göra något större larm omkring vissa företeelser, som, om de få utvecklas i tysthet och i skymundan, kunna utvecklas till mycket stora och vådliga ting.

Det är väl också egentligen vad interpellanten, såvitt jag förstått honom rätt, har syftat till, och det är vad jag har velat med vad jag i debatten har anförat. Kunde jag därutöver bidra till att en annan och enligt min uppfattning riktigare bedömning av vissa konkreta fall, som jag berört, kunde få komma till uttryck, så vore jag ytterligare tillfredsställd.

*Ang. inhi-
berandet av
nobelprisen
utdelning
m. m.*

Ordet lämnades därefter till herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet **Bagge**, som meddelat, att han ämnade vid detta sammanträde besvara herr Brandts interpellation angående inhi berandet av nobelprisen utdelning m. m., och nu yttrade: Herr talman! I en den 3 november till mig ställd interpellation har herr Brandt riktat följande frågor:

1:o Är statsrådet i tillfälle att något närmare motivera regeringens beslut att även i år inhi bera utdelningen av nobelprisen?

2:o Anser statsrådet att hemligstämplandet av Nobelstiftelsens skrivelse står i god överensstämmelse med en lojal tillämpning av sekretessbestämmelserna?

Ang. inhiberandet av nobelprisens utdelning m. m. (Forts.)

3:o Anser statsrådet att hemligstämplandet i detta fall varit av omständigheterna påkallat eller i övrigt ändamålsenligt?

4:o Vem bär i sista hand ansvaret för hemligstämplandet?

Beträffande den första frågan om motiven för regeringens beslut att inhibera utdelningen av nobelprisen får jag erinra, att prisutdelningen i enlighet med Kungl. Maj:ts beslut varit inställd åren 1940—1942 och att det alltså nu är fjärde året i rad, som denna fråga dragits inför regeringens prövning. Nobelstiftelsens framställning i ämnet har gjorts av en enhällig styrelse som därvid uttalat, att styrelsen med hänsyn till det allmänna världsläget och de förhållanden, under vilka en eventuell prisutdelning skulle kunna äga rum, funnit de övervägande skälen tala för att någon utdelning icke skedde heller i år. Denna uppfattning delades också av Vetenskapsakademien, som har att utdela prisen i fysik och kemi. Svenska akademien har föregående år haft samma ståndpunkt men i år ändrat mening. Karolinska institutets lärarkollegium har de två senaste åren intagit en motsatt ståndpunkt. Anledningen till att prisutdelningen tidigare inställts har varit, att de internationella förutsättningar, som böra ligga till grund för denna institutions verksamhet, på olika sätt rubbats genom kriget. Då någon ändring i dessa förhållanden inte inträffat i år, har regeringen även nu följt en enhällig Nobelstyrelse och ej haft anledning inta någon annan ställning till denna fråga än tidigare.

Jag övergår därefter till de övriga frågorna.

Den av Nobelstiftelsens styrelse år 1940 gjorda framställningen var uppdelad på två olika ansökningar; den ena gällde de svenska prisen och den andra det norska fredspriset. Den förra akten var offentlig, medan den senare hemligstämplades. För åren 1941 och 1942 behandlades prisfrågan för såväl Sveriges som Norges vidkommande i gemensamma ansökningar, vilka hemligstämplades.

Vid behandlingen av 1940 års ansökning rörande det norska fredspriset liksom av 1941 och 1942 års framställningar ansågs ärendet med hänsyn till den norska Nobelkommittén falla under bestämmelserna i 3 § andra stycket sekretesslagen. Det var därför, som dessa handlingar höllos hemliga; hemligstämplandet vidtogs uteslutande av hänsyn till den norska Nobelkommittén.

Innevarande års ansökan inkom till departementet på middagen den 19 oktober och behandlades i konseljen den 22 oktober, med hänsyn till att Karolinska institutets lärarkollegium skulle sammanträda i början av påföljande vecka för att eventuellt utse pristagare. Akten hemligstämplades därvid i enlighet med den inställning, man tidigare intagit till dessa ärenden. Att beslutet om hemligstämplandet i första hand måste ankomma på den ämbetsman, som har att svara för ärendets behöriga behandling, ligger i sakens natur. När expeditionschefen den 23 oktober underställde denna fråga mitt bedömande, ansåg jag som i sista hand ansvarig för departementets beslut och åtgärder, att, med hänsyn till handlingarnas innehåll i år, det tidigare tillämpade förfarings sättet icke borde följas, och beslöt, att ärendet skulle överföras till det offentliga diariet. Någon framställning till mig om hävande av hemligstämpeln eller att få ta del av handlingarna har aldrig gjorts.

Det kan möjligen också vara av intresse, att antalet hemligstämplade akter inom ekklesiastikdepartementet — om man bortser från åren 1940 och 1941, då den allmänna beredskapen föranledde hemligstämplande av ett större antal ärenden — i allmänhet varit mycket ringa i förhållande till det totala antalet ärenden, vilket brukar uppgå till omkring 5,000 om året. Under år 1941 förekommo 17, under år 1942 9 och under den gångna delen av innevarande år 4 hemligstämplade ärenden. I sistnämnda siffra ingår även det nu ifrågakvarande nobelärendet, som sedermera överförts till allmänna diariet.

Ang. inhiberandet av nobelprisens utdelning m. m. (Forts.)

Herr Brandt: Herr talman! Jag ber att få framföra mitt värdsamma tack till statsrådet Bagge för hans beredvillighet att besvara min interpellation. Svaret är, såsom man kanske på förhand kunde förmoda, ganska diplomatiskt avfattat. Jag skall tillåta mig att göra några randanmärkningar, som kanske kunna bidra till att närmare klargöra ärendets verkliga innebörd.

Pressen och allmänheten synas ha antagit, att Kungl. Maj:ts beslut att inhibera utdelningen av nobelprisen även i år berott på utrikespolitiska skäl i trängre mening: utdelningen skulle kunna vålla missnöje hos viss främmande makt. Representativt för denna uppfattning är måhända Stockholms-Tidningens uttalande, som jag förmodar att bra många såväl i kammaren som på läkartarna ha läst, att »även den smula misshag, som kunde tänkas uppstå hos en regim, som uttryckligen förbjudit sina undersåtar att motta utmärkelsen, borde numera kunna riskeras inom ramen av den frimodiga politik, som andra handlingar vittna om».

Ecklesiastikministern har emellertid som skäl för regeringens beslut anfört, att de internationella förutsättningar, som böra ligga till grund för Nobelinstitutionens verksamhet, icke föreligga. Härvidlag stöder sig regeringen på Nobelstiftelsens framställning. Nobelstiftelsens styrelse har nämligen som bekant avstyrkt prisutdelning under hänvisning till det allmänna världsläget. Man frågar sig — åtminstone har jag gjort mig den frågan — varför Nobelstiftelsens styrelse inte kunnat nöja sig med att till Kungl. Maj:t överlämna de prisutdelande institutionernas positiva förslag. Skulle det inte ha räckt utan något yttrande därutöver? Om regeringen sedan av utrikespolitiska skäl anser att det är olämpligt att utdela nobelprisen, är ju detta regeringens sak. Men varken Nobelstiftelsens styrelse eller regeringen — utan endast de prisutdelande institutionerna själva — ha erforderlig kompetens att avgöra, om förutsättningarna i övrigt för utdelning föreligga.

Nu har Nobelstiftelsens styrelse emellertid, och detta i klar strid med bestämmelserna i § 15 av grundstadgarna för stiftelsen, tillåtit sig att yttra sig i frågor, som därtill ingen anmodat den att yttra sig om. I nämnda paragraf, som säkerligen icke är känd av flertalet i denna sal, säges bl. a. att styrelsen bör »på anmodan gå dem tillhanda, som äga befattning med stiftelsen, i stiftelsen rörande angelägenheter, som icke äro av vetenskaplig natur». Alltså har stiftelsen icke ens då det gäller frågor, som icke äro av vetenskaplig natur, någon anledning att *utan anmodan* yttra sig — om den har rätt därtill, vill jag ju låta vara osagt. Men redan år 1941 skriver styrelsen till Kungl. Maj:t och säger, att nobelprisen icke böra utdelas därför, att den effektiva vetenskapliga och litterära kommunikation mellan jordens länder, som den för nobelpris avsedda prisbedömningen förutsätter, icke är för handen. Jag ber att få läsa upp denna passus ännu en gång, ty det gäller en väsentlig och avgörande sak. Nobelstiftelsens styrelse uttalade alltså redan 1941 och har vidblivit denna sin uppfattning både 1942 och 1943, att Nobelprisen icke böra utdelas *därför*, att den effektiva vetenskapliga och litterära kommunikation mellan jordens länder, som den för nobelpris avsedda prisbedömningen förutsätter, icke är för handen. Och, som sagt, både i fjol och i år framhärdar styrelsen i denna enligt min mening bevisligen oriktiga ståndpunkt och finner, att »en prisutdelning under så ogynnsamma omständigheter lätteligen skulle förfela sitt ändamål».

Men nu äro faktiskt omständigheterna absolut inte ogynnsamma ur de synpunkter, som Nobelstiftelsen och de prisutdelande institutionerna ha att anlägga på frågan! Det finns nämligen lämpliga kandidater på lager. Karolinska institutets lärarkollegium har tre år i sträck förklarat att från de synpunkter, kollegiet har att som prisutdelare bevaka, ingen särskild anledning förelegat

Ang. inhiberandet av nobelprisens utdelning m. m. (Forts.)

eller föreligger att önska prisutdelningen inställd. En annan sak är, som jag nyss nämnde, om utdelning är olämplig ur politiska synpunkter, men det är en sak som det inte tillhör de prisutdelande myndigheterna att avgöra. Nobelstiftelsens styrelse har sannerligen, tycker jag åtminstone, lika litet som Kungl. Maj:t någon befogenhet att mot sakkunskapens vitsord såsom stöd för inhiberande av prisen åberopa ineffektiva vetenskapliga kommunikationer. Karolinska institutets Nobelkommitté förklarar, att talrika förslag på pristagare inkommit från många skilda håll. År 1939, samma år som kriget bröt ut, föreslogos från 13 olika länder 66 pristagare, av vilka 17 upptogs till särskild prövning och fyra befunnos värdiga nobelpris; efter krigsutbrottet har naturligtvis antalet förslag minskats — tyskar få ju icke mottaga pris! — men fortfarande äro talrika kandidater föreslagna. I år, anno 1943, ha förslag inkommit från åtta olika länder på icke mindre än 29 kandidater, och av dessa ha tre ansetts värda Nobelpris. Jag menar sålunda att de vetenskapliga och litterära kommunikationerna mellan länderna inte tyckas vara sämre än att man har tillräckligt med kandidater och även prisvärldiga sådana. Detta argument är alltså inte hållbart. Karolinska institutets Nobelkommitté säger sig icke ha haft, och det är ett mycket viktigt faktum, några som helst svårigheter att erhålla för prisbedömningen erforderlig litteratur från olika länder och betecknar Nobelstiftelsens styrelses farhåga att en prisutdelning nu skulle förfela sitt ändamål och reducera nobelprisens anseende såsom »fullständigt ogrundad» — i all synnerhet som Nobelstiftelsens styrelse ju inte äger någon som helst kännedom om de inkomna förslagen och följaktligen saknar möjlighet att bedöma det faktiska underlaget för prisutdelning. Det lider intet som helst tvivel, menar kollegiet, att de till priset föreslagna arbetena befinna sig på den höga nivå, som kollegiet ständigt sökt upprätthålla.

Detta är sannerligen klara verba, och jag tycker att de böra uppmärksammas av svenska folket, som i dag skickat hit åtskilliga fler representanter än som är vanligt i vardagslag. Svenska folket har känt sig illa berört av detta ärendes hela behandling, icke minst av den omotiverade hemligstämpeln.

Kungl. Maj:t kan således *icke* grunda sitt beslut att inhibera nobelprisen på något som helst annat än politiska skäl. Nobelstiftelsens styrelses påstående, som Kungl. Maj:t dess värre accepterat, att de vetenskapliga kommunikationerna icke äro tillräckligt effektiva, är oriktigt och duger absolut inte som motiv. Vill Kungl. Maj:t öppet vidgå, såsom avgörande motiv, sin uppfattning att prisutdelningen på grund av den rådande politiska situationen är skadlig för riket, så må det vara hänt. Men då har regeringen pressopinionen och folkopinionen emot sig. Denna folkopinion uttryckes rätt väl av Svenska akademien, som vill utdela prisen i år. Den framhåller betydelsen av Nobelverksamhetens återupptagande snarast möjligt som ett naturligt initiativ i fredens intresse. Och ännu tydligare uttrycker sig en förutvarande ecklesiastikminister, ty det är utan tvivel professor Claes Lindskog som fört pennan i Sydsvenska Dagbladet, där han skriver bl. a.: »Under tre långa och hårda år har Nobels stämma tvungits till tystnad. Mörkret har lagt sig allt tyngre över jordens länder. De destruktiva krafterna i människosläktet ha fått fritt spelrum som aldrig tillförne. Först nu på det fjärde krigsåret har den återuppybyggande viljan åter kommit till tals. Angesten inför nuet börjar vika för hoppet om framtiden. Den hemliga kontakten mellan de härtagna folken och de fria demokratierna har blivit allt livligare. Skulle icke just i en sådan stund utdelandet av Nobels pris ha kommit som en ljusstråle i mörkret, en hälsning från ett folk, förskonat från krigets gissel, ivrigt arbetande i fredens och folkförsoningens tjänst?» Jag beklagar att regeringen inte ansett

Ang. inhiberandet av nobelprisens utdelning m. m. (Forts.)
 sig kunna gå med på nobelprisens utdelande i år och att de skäl, som statsrådet Bagge framlagt, icke synas tillräckligt bärande.

Jag kommer så till frågan om hemligstämplandet. När jag skrev min interpellation, visste jag inte, att interpellationssvaret i dag skulle komma samtidigt med statsministerns svar på herr Ströms interpellation, som också gäller hemligstämplandet. Jag kan nu fatta mig något kortare än jag från början tänkt, men skall ändå tillåta mig säga några ord.

Herr statsrådet Bagge lämnade inte något direkt svar på mina tre frågor, men jag tycker mig nästan — kanske med orätt — kunna läsa mellan rader, att statsrådet delar min uppfattning, att hemligstämplandet i år icke stått i god överensstämmelse med sekretessbestämmelserna och icke varit av omständigheterna påkallat eller ändamålsenligt.

Statsministern har i dag upprepat sitt uttalande från den 22 maj i år, herr Fredrik Ström har sedan ånyo anfört det, och jag tror att det inte kan skada, att jag upprepar orden ännu en gång. »Det är en nödvändig förutsättning för vårt demokratiska statsskick», säger statsministern, »att regeringen och förvaltningen arbeta i offentlighetens ljus och under allmänhetens kritik, och onödigt hemlighållande bör icke få förekomma.»

Det kan väl ändå, herr statsråd, inte vara tal om annat än att hemligstämplandet av handlingarna i nobelprisfrågan varit onödigt i år — och enligt min mening inte bara i år, utan även i fjol och i förfjol. I år har förfarandet väl närmast berott på ett visserligen oförlåtligt misstag — ty det är ett oförlåtligt misstag — men herr statsrådet synes anse att hemligstämplandet 1941 och 1942 var fullt just. Jag delar icke denna uppfattning. Det finns i handlingarna faktiskt ingenting som rimligen borde ha undanhållits allmänheten. I denna kammare fördes vid något tillfälle på tal i fjol, tror jag, hemligstämplandet av acta i rättegången mot underståthållare Hallgren, och herr Undén tillät sig därvid ett skämtsamt yttrande, att riksdagsmännen skulle få sig ett gott skratt, om de läste de hemliga protokollen. Jag tror att det förhåller sig likadant nu, fastän skrattet förhända skulle förvandlas till ett besvärat leende över en omotiverad hemligstämpling av komplett oskyldiga handlingar. Måne icke herr statsrådet skulle vilja medgiva, att det ovillkorligen är förkastligt, att en underordnad tjänsteman i departementet slentrianmässigt hemligstämplar inkomna handlingar? Det är för visso, såsom pressnämnden uttrycker det, ett farligt exempel på bristande förståelse för offentlighetsgrundsatsen i vår förvaltning och styrelse. Man frågar sig med oro: finns det då ingen kontroll från statsrådets eller någon hög ämbetsmans sida inom departementet över de s. k. hemliga diarierna? Det kan på goda grunder ifrågasättas, om hemliga diaries överhuvud äro lagliga eller om det i varje fall är lovligt att i sådana diaries införa ärenden, som icke hemligstämplats av Kungl. Maj:t. Det är ju en underordnad, kanske mycket underordnad och kanske föga omdömesgill tjänsteman, som sitter där och hemligstämplar.

Statsrådet Bagge har i sitt älskvärda interpellationssvar påpekat, att ingen gjort framställning hos honom om hävande av hemligstämpeln eller av honom begärt att få taga del av handlingarna. Detta är utan tvivel riktigt, men det är också ganska naturligt. När en departementstjänsteman möter en besökande med det påståendet: »Jag måste vägra er att taga del av handlingarna, därför att de äro hemligstämplade», så är den besökande svensken så lojal — man kan kanske säga så undfallande — att han ger sig till tåls. Det var ju också, som bekant, närmast en ren händelse, att Tidningarnas telegrambyrå kom hemligstämplingen på spåren. Det råkade stå någonting om ärendet på konseljlistan, och om detta icke varit fallet, hade nog saken icke blivit uppmärksam. Och först samma dag som konseljen fattat sitt beslut — den 22

Ang. inhiberandet av nobelprisens utdelning m. m. (Forts.)

oktober — upptäcker man, att det i själva verket inte funnits någon anledning att hemligstämpla handlingarna. Detta är dock, herr talman, en mycket besvärande omständighet. Expeditionschefen i ecklesiastikdepartementet uttrycker sig i ett uttalande för en huvudstadstidning på följande i mina ögon ganska uppseendeväckande sätt: »Sedan ärendet hade fått sin slutgiltiga behandling och man *därvid* hade funnit, att ingen anledning fanns att *vidare* hemligstämpla handlingen, hävdades omedelbart sekretessen.» Tacka för det! Så dags, kan man väl tillägga. Men sanningen är ju att det inte heller tidigare funnits någon anledning till mörkläggning. Det är i mitt tycke ett mycket dåligt försvar för en svag sak — jag syftar nu inte på herr statsrådet, utan ärligt sagt närmast på expeditonschefen — att man slentrianmässigt och efter en »praxis, som sålunda utbildat sig», hemligstämplar handlingar, som uppenbarligen böra vara offentliga. Ty det är väl i alla fall lag och icke praxis, som bör vara avgörande för frågan, om handlingar få hållas hemliga eller icke. Statsministerns vackra ord, att onödigt hemlighållande icke bör få förekomma, betyder ganska litet, om vi inte ha effektiv kontroll på den saken.

Nu har detta utlovats, och jag instämmer med dem som framfört ett hjärtligt tack för det löftet. Men jag beklagar ännu en gång, herr statsråd, att herr statsrådet icke så klart och tydligt, som önskvärt varit, vidgått att ett fel blivit begånget, och jag känner mig icke särskilt tröstad av upplysningen, att under innevarande år endast fyra ärenden hemligstämplats i ecklesiastikdepartementet. Man har efter vad som hänt ett visst fog för misstanken, att det kan vara fyra ärenden för mycket.

Herr statsrådet **Bagge**: Ja, herr talman, det var ju ledsamt, om den ärade interpellanten inte var belåten med svaret. Jag förmodar att i hans mun är karakteristiken »diplomatiskt» närmast ett nedsättande uttryck, som skulle visa, att jag inte hade försökt att, som det heter, lägga alla papper på bordet. Det har jag emellertid verkligen gjort, så gott jag har kunnat. Jag har talat om precis vad som har förekommit i olika avseenden, och jag har redogjort för min egen mening, men jag skall mycket gärna tillmötesgå herr Brandts önskan och yttra ännu litet mera om dessa saker, om det kan vara av intresse.

Först skulle jag då vilja taga upp den frågan, som herr Brandt talade om, att det skulle vara olämpligt, att Nobelstiftelsens styrelse överhuvud taget agerade i denna sak. Denna uppfattning har många gånger gjorts gällande av den som närmast varit primus motor i denna sak inom Karolinska institutets lärarkollegium, och jag har hört den där argumentationen flera gånger förut. Den förefaller mig emellertid vara fotad på ett misstag. Jag har ju inte haft någon anledning att taga reda på om Nobelstiftelsens styrelse har någon juridisk rätt att komma med denna framställning eller inte. Framställningen är gjord, och jag har bara haft anledning att se till, vad Kungl. Maj:t har haft för juridiska rättigheter och skyldigheter i detta fall. Men i själva verket är det ju ganska naturligt, att det enda gemensamma organ som finnes för de nobelprisutdelande myndigheterna gör denna framställning till Kungl. Maj:t. Det kan väl inte vara något oriktigt eller olämpligt.

Jo, säger då interpellanten och även de som före honom varit särskilt intresserade av detta argument, det är galet, ty Nobelstiftelsens styrelse kan inte veta någonting om de faktiska förhållandena på detta område; det är bara de prisutdelande myndigheterna som känna till dem.

Jo, det kan styrelsen, ty den består av representanter för de prisutdelande myndigheterna och således vet man precis lika mycket i Nobelstiftelsens styrelse som man vet inom dessa prisutdelande myndigheter. För min del kan jag inte heller förstå annat än att det är både naturligt och lämpligt, att styrelsen gjort

Ang. inhiberandet av nobelprisens utdelning m. m. (Forts.)
 denna framställning. För övrigt har ärendet varit remitterat till justitiekanslern, som gått igenom saken och klarlagt dess rättsliga sida. Jag tror således inte att det finns något fel härvidlag.

Vad så beträffar frågan om anledningen till att prisutdelningen i år inställts, så är det verkligen på det sätt som jag har sagt, nämligen att hela detta instituts bakgrund har helt och hållet internationell karaktär, som kriget i många avseenden har fördärvat, och att detta har varit anledningen till att utdelningen har inställts. Därvidlag skulle jag kunna hänvisa till professor Henrik Schücks alldeles utmärkta reservation i Svenska akademien, där han anger de olika skälen till att han anser att akademien icke borde ändra mening utan vidhålla sin ståndpunkt från de föregående åren. Han visar där bl. a., att antalet av de personer, som komma in med förslag till pristagare, har ständigt nedgått och nu är ganska litet. Alldeles samma sak har jag kunnat bevittna i Vetenskapsakademien, där jag varit närvarande vid behandlingen av detta ärende: år från år är det färre och färre, som svara på framställningen om att komma in med förslag till sådana som skulle kunna få pris. Och det är ju mycket naturligt, att så är fallet, ty krigsförhållandena göra att vederbörande vetenskapsmän och andra, som lämna sådana förslag, ha varit sysselsatta med andra saker och ting. Det har visat sig, att de icke kunnat fortsätta med sin forskning på samma sätt som hittills, och de ha överhuvud taget blivit störda i sin verksamhet så att de icke velat komma med några förslag i detta avseende.

Jag fäste mig vid de brev, som Vetenskapsakademiens sekreterare läste upp vid ett tillfälle, särskilt ett par brev från Amerika och England, där vederbörande sade, att de ansågo det alldeles naturligt, att man nu icke utdelade några nobelpris, och att de varit så sysselsatta i olika avseenden med de uppgifter, som kriget och krigsförhållandena ålade dem, att de icke ville komma med några förslag. Liknande framställningar ha kommit från vetenskapsmän inom många olika länder, och det är ju ganska naturligt, att så är fallet. Dessutom tillkommer det, att vi inte ha tillgång till litteratur på samma sätt som tidigare och att överhuvud taget hela den internationella vetenskapliga apparaten är störd så att arbetet icke kan fortgå på samma sätt som under normala förhållanden.

Slutligen är det ju bekant, att medborgare i Tyskland och förmodligen också medborgare i av Tyskland ockuperade länder icke kunna mottaga nobelpris, och skulle ett sådant pris lämnas till dem, misstänker jag att det sannerligen inte skulle bli till någon glädje för mottagaren att ha fått det.

Nu har det sagts från förespråkarna för interpellantens uppfattning, och interpellanten upprepar det: Ja men det finns tillräckligt med värdiga mottagare av nobelprisen i alla fall; det kan konstateras.

Det är sant, men det är ett misstag att se saken på det sättet. Det gäller inte bara att få tag i värdiga mottagare, utan det gäller att få tag i de värdigaste. Det är den uppgiften, som Nobels testamente pålägger de prisutdelande myndigheterna, och det är den som inte kan utföras under nuvarande internationella förhållanden.

Det förefaller mig således som om det skulle ha funnits mycket goda skäl för deras mening, som ha ansett att de internationella förhållandena nu äro sådana, att det var bättre att uppskjuta utdelandet av nobelprisen i år.

Jag vill visst erkänna, att jag mycket väl förstår, att man från början kan ha haft olika meningar i denna sak. Det fanns skäl som talade både för och emot när det gällde frågan om man skulle inställa utdelningen av nobelprisen. Jag har för min del funnit att de skäl som tala för inställandet ha varit övervägande, i likhet med Nobelstiftelsens styrelse, som enhälligt har gått på samma bog. Men vad jag inte riktigt kan förstå, det är att om Kungl. Maj:t en gång

Ang. inhyberandet av nobelprisens utdelning m. m. (Forts.)

funnit att prisutdelningen borde inställas och har beslutat detta under tre på varandra följande år, man nu plötsligt skulle ändra mening och fråga den uppfattning, som ligger till grund för besluten under de föregående åren. Om detta skulle ha skett, då skulle det ju i fråga om de internationella förhållandena ha ägt rum någonting som tagit bort grunden för Kungl. Maj:ts föregående beslut; annars är det ju inte riktigt att Kungl. Maj:t ändrar sin inställning. Både myndigheterna och allmänheten ha ju rätt att förutsätta, att det finns *någon* konsekvens i Kungl. Maj:ts beslut, även om detta kanske inte alltid finns och i detta fall icke har funnits hos en del andra institutioner. Detta om den saken.

Vad så beträffar hemligstämplandet, har jag verkligen inte mycket att tillägga till vad jag sagt tidigare. Jag tror att den gång, ärendet haft inom departementet, har inte bara varit naturlig utan har varit den enda möjliga. Det är ju klart, att när ett sådant ärende kommer in till ett departement, är det den tjänsteman, som tar hand om ärendet, som måste i första hand besluta i saken, och först sedermera kan det komma under myndighetens, i detta fall under departementschefens avgörande.

Angående frågan huruvida det skulle ha varit onödigt att hemligstämpla detta ärende 1941 och 1942 sade den ärade interpellanten, att den som skulle ha läst dessa handlingar skulle ha fått ett mycket gott skratt, när han gjorde det. Ja, det vet jag inte, men jag tror att de människor, som skulle ha kunnat bli utsatta för följderna av ett offentliggörande, inte skulle ha fått något gott skratt, om detta skett. Jag är övertygad om att det var fullständigt befogat att tidigare stämpla handlingarna som hemliga. I år har ju däremot saken — som det framgår av mitt beslut — legat till så, att jag för min del ansett detta icke vara nödvändigt.

Dessutom sade interpellanten, att det var särskilt besvärande, att ärendet blivit offentligt efter konseljen. Jag vet inte om han i likhet med en del tidningar har den uppfattningen, att jag på något sätt skulle ha velat fördölja detta ärende till efter konseljen. Jag ser att herr Brandt icke menar det, och det gläder mig, ty det vore ju fullkomligt puerilt. För min del vill jag säga, att jag skulle bara ha haft glädje av att handlingarna blivit offentliga ju förr dess hellre, ty enligt min mening äro de skäl som anförts för Kungl. Maj:ts beslut så betydligt överlägsna dem som anförts emot, att jag tror det hade varit utmärkt bra, om de offentliggjorts så snart som möjligt.

Jag vill tillägga, att redan på morgonen efter konseljbeslutet, således innan ärendet hade blivit överfört till det offentliga diariet, återfanns ärendet i Svenska Dagbladet, där en person, som varit så intresserad av detta, hade sett till att det kom in. Således var det inte så omöjligt, som interpellanten sade, att få reda på att dessa papper funnos; man har nog kunnat få tag i dem på annat håll än i departementet, misstänker jag.

Slutligen vill jag säga, att jag tror att detta ärende visserligen ur principiell synpunkt kan ha sitt intresse men att det ur praktisk synpunkt har mycket liten betydelse. På grund av karolinska institutets lärarkollegiums beslut att så snart taga upp frågan om prisutdelandet och då Nobelstiftelsens hemställan kom in först i början på veckan, var det nödvändigt för departementet att ha dessa papper och arbeta med dem för att ett konseljbeslut skulle kunna fattas i tid före karolinska institutets kollegiums sammanträde. Tidningsmännen hade således i alla fall inte kunnat få ut handlingarna från departementet under de dagar som det är fråga om.

Herr **Herlitz**: Herr talman! I denna interpellationsdebatt har jag särskilt intresserat mig för de frågor, som angå handlingarnas offentlighållan-

Ang. inhiberandet av nobelprisens utdelning m. m. (Forts.)

de. Detta intresse gäller inte så mycket den första av herr Brandt framställda frågan, huruvida hemligstämplandet i detta fall varit riktigt eller icke — det förefaller mig tämligen klart, att ett misstag begåtts — utan mera den andra frågan: Vem bär i sista hand ansvaret för hemligstämplandet, vederbörande tjänsteman eller herr statsrådet? Herr statsrådet gav på den frågan ett svar, som på mig gjorde det intrycket, att han tog på sig ett större ansvar än han enligt tryckfrihetsförordningen är skyldig att bära. Herr statsrådet sade nämligen någonting om att det är han, som är i sista hand ansvarig för departementets beslut och åtgärder.

I anledning av det uttalandet önskar jag fastslå, att för det misstag som begicks från början är tjänstemannen och icke statsrådet ansvarig. Tryckfrihetsförordningen har med stor klarhet uppställt den grundsatsen, att då handlingar befinna sig i vissa tjänstemäns vård, vilket är regel, då är det de, som ha att pröva frågan om deras utlämnande. Och vid denna regel — det vill jag betona för herr Brandt — har man av ålder från presshåll lagt en utomordentlig vikt. Man har ansett det ytterst angeläget att fastslå, att det är den tjänsteman som närmast har handlingen i sin hand som skall avgöra, om den skall lämnas ut eller icke. Man har hållit på detta, därför att man har haft klart för sig, att om man skulle uppställa principen om att myndigheten skulle besluta om sådana här saker, då skulle därav vållas en omgång och ett dröjsmål, som för offentligheten kunde vara ytterst betänkliga.

Myndigheten — i detta fall statsrådet — har sålunda enligt lagen att gripa in, att besluta och vidtaga åtgärd endast i tre fall: för det första kan han, om anledning därtill är, meddela föreskrifter rörande handlingars hemlighållande, för det andra skall han träffa ett avgörande, om vederbörande tjänsteman det begär, för det tredje skall han träffa ett avgörande, om sökanden det begär — alltså en person som icke fått ut en handling hos registratören eller vem det kan vara.

Hur förhåller det sig mot denna bakgrund med statsrådets ansvar? Ja, skulle man gå till främmande länders rätt, så ligger svaret nära till hands, ty där är man så van att resonera på detta sätt: ett statsråd bär ansvar för sina underlydandes handlingar överhuvud taget. Men det är inte vårt svenska betraktelsesätt; det är kanske mera släkt med en vers, som vi äro vana vid att höra citeras nu för tiden: »att bryter en, all skuld är endast hans».

Med andra ord: ansvaret ligger på den, som verkligen har att handla. Något allmänt ansvar för vad som sker i departementen kunna alltså icke våra statsråd bära, utan departementschefen är ansvarig endast i den mån man kan påvisa, att det fel som faktiskt begåtts har varit beroende på att han icke rätt har begagnat de befogenheter han har enligt tryckfrihetsförordningen.

Nu är det, såvitt jag förstår, till en början klart, att vederbörande tjänsteman icke hänskjutit saken till statsrådet och att inte heller — egendomligt nog — de som ville se handlingarna i enlighet med tryckfrihetsförordningens anvisningar ha fört saken vidare till statsrådet. Statsrådets fel skulle då ha bestått i att han icke på förhand meddelat föreskrifter, genom vilka felet kunde ha undgåts. Jag har svårt att inse, hur en sådan föreskrift skulle ha sett ut. Naturligtvis kan man rent teoretiskt säga, att vartenda fel som begåtts av en tjänsteman skulle ha kunnat förebyggas, ifall det hade med tillräckligt förutseende meddelats förebyggande föreskrifter om saken på förhand, men att begära något sådant är ju att begära ett förutseende, som står över mänsklig makt, och gör man en myndighet ansvarig för att den inte har ett sådant där övermänskligt förutseende, då är man inne på just den tankegång, som är så kännetecknande för andra länders rätt men som är så främmande för vår. Man rör sig med andra ord med en tom fiktion; man etablerar

Ang. inhiherandet av nobelprisens utdelning m. m. (Forts.)

ett ansvar, om vilket alla människor veta, att det inte kan tagas på allvar, därför att, som sagt, den som skulle meddela föreskriften, faktiskt inte kan göra det.

Jag tror, att vi göra bäst i att fasthålla vid den strävan, som alltid varit kännetecknande för vår syn på statstjänstemännens förhållande, nämligen att lägga ansvaret på den, som verkligen begär ett fel och som verkligen kan sägas rå för det, och icke lägga ansvaret uppe i några dimmiga höjder. Det är på de grundvalarna, som tryckfrihetsförordningen vilar, och jag tror det är nyttigt att vi också fasthålla dem.

Herr **Brandt**: Ja, det var ett interpellationssvar, som hetta duga, som statsrådet Bagge kom med nu sist! Jag ber att få lyckönska honom och oss till detta anförande — finge vi sådana anföranden ofta, så vore det högst angenämt för denna kammare.

Jag erkänner gärna, att ordet »diplomatiskt» har en liten biklang av något, som inte är fullt uppriktigt och tillförlitligt, men jag menar att det är yrkesdiplomaterna, som ha förorsakat denna värdesänkning. Herr statsrådet Bagge har säkerligen inte uttalat sig diplomatiskt i den meningen, utan vad jag åsyftade var, att han klart och öppet borde ha medgivit att ett fel hade blivit begånget, och jag tycker också, att han redan i det första interpellationssvaret skulle ha sagt vad han sade i sitt andra anförande.

Jag är inte alls övertygad om vad statsrådet Bagge synes vara övertygad om, att Nobelstiftelsens styrelse kan bedöma alla förutsättningarna för nobelprisens utdelande lika väl som de prisutdelande institutionerna. Varje prisutdelande institution kan på ett särskilt sätt bedöma förutsättningarna för utdelandet, då det gäller dess egna priser. Och när Svenska akademien har den bestämda uppfattningen i år, att det nu finns fullt värdiga kandidater, och karolinska institutet menar detsamma, så synes det mig, att Nobelstiftelsens styrelse inte skulle ha haft anledning att tala emot detta.

Det finns olika meningar i denna fråga. Det är uppenbarligen så, att den synpunkt, som har anförts här och tidigare under åren, har sitt berättigande, men jag framställde min interpellation närmast därför att pressen och den allmänna opinionen i övrigt i Sverige synes ha haft den meningen, att det just var utrikespolitiska motiv i trängre bemärkelse, som varit avgörande. Och jag skulle gärna, fastän jag knappast vill besvara statsrådet Bagge mera i detta ärende, vilja fråga rakt på sak: menar herr statsrådet således, att regeringen, då den fattade sitt beslut, inte låtit sig påverkas av några som helst andra synpunkter än just dem, som han nu omnämnt, att de internationella kommunikationerna voro störda, o. s. v. Har det icke varit så, att det varit de litet snävare utrikespolitiska synpunkterna, som ha varit avgörande, de synpunkter som t. ex. anförts i Stockholms-Tidningen, och som jag citerade i början av mitt förra anförande. Är det verkligen så, att regeringen har fruktat, att inte den allra värdigaste kandidaten skulle få priset? Skulle det vara den djupaste anledningen? Svenska akademien skulle alltså inte ha tillräckligt beaktat den synpunkten, och karolinska institutet inte heller, men Kungl. Maj:t skulle vara så rädd för att inte den absolut värdigaste skulle få priset, att man därför inte ville vara med om att utdela det i år! Jag kommer sannerligen att tänka på ett norskt uttryck, som man plägar använda när man är lite tvivlande, men jag citerar det självfallet inte.

Är det så egendomligt, att det finns institutioner, som önska att man någon gång skall frånga den praxis, som man nu tyvärr har måst följa under några år? Statsrådet Bagge menar: det har inte tillkommit något nytt! Så är det enligt hans uppfattning, men hade vi haft professor Lindskog såsom ecklesias-

Ang. inhiberandet av nobelprisens utdelning m. m. (Forts.)
 tikminister, skulle han uppenbarligen ha varit av annan mening. Han anser nämligen att det just nu finns särskild anledning att i fredens intresse börja utdela priser. Någon gång skall man väl i alla fall göra det, och kandidater finnas som sagt.

Jag sade inte i fråga om handlingars hemligstämplande att jag trodde, att den, som hade haft tillfälle att läsa handlingarna i detta ärende 1941 och 1942, skulle ha fått ett gott skratt, utan jag dämpade ju uttalandet till att det skulle ha blivit ett mera besvärat leende, därför att man inte kunde finna något, som rimligtvis borde undanhållas offentligheten. Jag hyser samma uppfattning fortfarande, trots statsrådet Bagges uttalande.

Det är endast den norska Nobelkommitténs ord, som till äventyrs skulle kunna vara så ömtåliga att man borde dölja dem, men, som sagt, handlingarna i övrigt voro det icke, och jag vågar påstå — jag skall inte närmare gå in på detta — att även i dessa uttalanden 1941 och 1942 fanns ingenting, som inte öppet kunde sägas. År 1940 var förhållandet ett annat, men då föredrogs också det ärendet för sig.

Det är klart att statsrådet Bagge, för att nu ett ögonblick återigen gå in på hemligstämplandet, ingalunda har haft någon avsikt att dölja handlingarna för offentligheten. Han är naturligtvis oskyldig, han har inte känt till saken, och det är därför rätt egendomligt att han vill klä skott. Det är mycket sympatiskt, och det är ett förnämligt drag, och visserligen skall någon vara ansvarig, men i detta fall är knappast statsrådet Bagge det. Det är själva praxis, som jag här har påtalat — den är otillfredsställande — och det var på den punkten jag ändå gärna skulle ha velat höra statsrådet Bagge uttala sig något mera bestämt.

Det må väl medgivas, att det är något otillfredsställande, att handlingarna, liksom av misshugg, skulle bli hemligstämplade och att man inte skulle kunna klara upp saken, förrän ett avgörande beslut fattats. Så bör det inte vara, och det kan faktiskt herr Bagge inte mena. Om statsrådet själv inte är ansvarig, vem bär då ansvaret och av vem kan ansvaret utkrävas? Är det möjligen så, att J. O. kunde ha anledning att undersöka den saken? Kontroll måste övas, och den man, som då är skyldig att utöva denna kontroll men inte gör det, måste på något sätt kunna nås. Kontentan av det hela tycker jag är, att någon ansvarig måste finnas.

Hur det sedan skall vara med nobelprisens utdelande, därom må meningarna gå isär, men säkert är, herr statsråd, att regeringen i denna fråga har haft en hart när enhällig folkmening emot sig, och denna folkmening är rätt väl representerad här i kammaren.

Ang. meddelat förbud mot uppförande av visst skådespel.

Hans excellens ministern för utrikes ärendena herr **Günther**, som förklarar sig ämna vid detta sammanträde besvara herr Brandts interpellation angående meddelat förbud mot uppförande av visst skådespel, fick nu ordet och anförde: Herr talman! Med kammarens tillstånd har dess ledamot herr Brandt till mig riktat en interpellation i anledning av att uppförandet av teaterpjäsen »Om ett folk vill leva» förbjudits av polismyndigheterna och därvid framställt följande frågor:

1:o) Har utrikesdepartementet direkt eller indirekt föranlett polisförbudet mot vidare uppförande av det ifrågavarande skådespelet? och

2:o) Finner Eders Excellens den av poliskammaren åberopade författningsbestämmelsen tillämplig i ett fall som det föreliggande?

Efter en rapport av en tjänsteman i utrikesdepartementet, som på min begäran sett teaterstycket i fråga, stod det klart för mig, att pjäsen på grund

Ang. meddelat förbud mot uppförande av visst skådespel. (Forts.)

av såväl form som innehåll måste väcka allvarliga betänkligheter ur utrikespolitisk synpunkt. Sedan ärendet föredragits i allmän statsrådsberedning blev i anledning härav regissör Branner ombedd att infinna sig i utrikesdepartementet. Av det samtal som härvid ägde rum framgick, att någon möjlighet icke föreläge att genom regiförändringar eller strykningar förtaga styckets ur utrikespolitisk synpunkt betänkliga karaktär. Herr Branner uppmanades med anledning härav att avbryta uppförandet av pjäsen. Han villfor omedelbart denna begäran men anhöll samtidigt att »få ett papper på saken». Utrikesdepartementet meddelade då polismyndigheterna att pjäsen ur utrikespolitisk synpunkt var förargelseväckande och hemställde om åtgärd. Poliskammaren utfärdade härpå en resolution vari förklarades, att skådespelet var förargelseväckande och att poliskammaren förbjudit dess uppförande med stöd av § 13 i ordningsstadgan för rikets städer den 24 mars 1868. Det förargelseväckande sammanhänge sålunda med att pjäsens uppförande icke kunde anses stå i överensstämmelse med den anständighet i det offentliga livet, som påkallas av hävdvunna mellanfolkliga hänsyn och varöver ordningsmakten har att vaka med till buds stående medel. Givetvis kräver det nuvarande ömtåliga utrikespolitiska läget en särskild noggrann sådan övervakning.

Redan av det nu sagda framgår att jag kan lämna ett jakande svar på de båda framställda frågorna.

Den ärade interpellanten ger åtskilliga uttryck åt sin häpnad över det enligt hans utsago otroliga i att utrikesdepartementet kunnat föranleda polisen att ingripa i detta ärende.

Det bör emellertid, synes det mig, för var och en vara lätt att förstå, att om en åtgärd vidtages mot en pjäs av denna karaktär, så är det utrikespolitiska skäl som varit avgörande och inga andra. Lika lättbegripligt är det då, att utrikesdepartementet i ett sådant fall är den initiativtagande myndigheten. Detta är på intet sätt något för vårt land egenartat tillvägagångssätt, och icke heller är det fråga om någon under nuvarande kristid utbildad praxis. Jag erinrar exempelvis om att år 1932 en revysketch ströks från programmet efter framställning av dåvarande utrikesministern, varvid teaterchefen av överståthållarämbetet meddelades förbud mot uppförandet med stöd av samma lagrum som nu åberopats. Tillvägagångssättet väckte då ingen häpnad och synes mig lika litet nu ge anledning härtill, varmed jag icke vill ha sagt att innehållet i de båda teaterstyckena vore jämförbart.

Herr Brandt: Herr talman! Jag frambär mitt vördsamma och uppriktiga tack till hans excellens herr ministern för utrikes ärendena för hans älskvärdhet att ingå i svaromål på mina frågor, och jag skulle med en lätt travestering av ett känt skaldeord kunna säga: att här jag står och att jag hälsar Er välkommen bland oss, visar tidens värde. Ty excellensen Günther är en ganska sällsynt fågel i den svenska riksförsamlingen, och hans närvaro i dag tyder på väderleksskifte. Då jag nämligen i fjol interPELLERADE excellensen Günther i en fråga, som i någon mån är analog med denna, erhöLL jag inte något offentligt svar. Det är kanske värt att med ett par ord beröra det ärendet — det bildar i viss mån bakgrund till det nu behandlade.

Under förstamajdemonstrationen i fjol här i Stockholm medfördes standar och banderoller med inskriptioner, som föreföllo polisen misshagliga; i varje fall ingrep polisen. Det stod visst på ett standar »Mot diktatur och fascism» och på ett annat »Kämpa för fred och demokrati», men det var väl av misshugg, som det standaret beslagtogs. Det ryktades vid det tillfället att det skulle ha varit utrikesdepartementet, som skulle ha stått bakom beslagen. Jag interPELLERADE emellertid först socialministern, eftersom ju polisen lyder under

Ang. meddelat förbud mot uppförande av visst skådespel. (Forts.)
socialministern och inte under utrikesministern, vilket till äventyrs såväl utrikesministern som polisen tycks tro. Jag fick intet svar, och jag tror att detta helt enkelt berodde på att socialministern ju inte kunde svara någonting. Varje människa i Sveriges land förstår ju, att socialministern Gustav Möller inte ville vara med om några beslag av den arten — det har han tillräckligt tydligt låtit förstå i andra hänseenden. Jag fick emellertid på vissa vägar klart för mig, att det var utrikesministern, som borde interpelleras, och därför interpellerade jag denne under motivering, att jag inte fått svar från socialministern. Men jag fick inte något svar där heller. Jag förmodar att utrikesdepartementets motiv i fjol voro desamma som nu, nämligen utrikespolitiska hänsyn.

Excellensen Günthers svar i dag är i så måtto ytterst tillfredsställande som han med sympatisk öppenhet förklarar, att det är han och ingen annan, som har föranlett förbudet mot vidare uppförande av Axel Kiellands skådespel, och att det också är excellensen Günther, som — mirabile dictu — funnit bestämmelserna i § 13 ordningsstadgan för rikets städer utgöra laglig grund för det ifrågavarande förbudet. Jag djärves anmäla en absolut avvikande mening och skall längre fram återkomma härtill.

Men jag frågar, och på den frågan skulle jag bra gärna här vilja få ett klart svar: vilken rättslig grund har herr utrikesministern för sitt eget ingripande? Här har jag i min hand corpus delicti, Axel Kiellands bok »Om ett folk vill leva», en härlig bok. Enligt banderollen uppfördes skådespelet »på Nya Teatern i Stockholm men förbjöds av regeringen». Förbjöds av regeringen! Har regeringen förbjudit det? I så fall bör det finnas något beslut därom, men det finns inte, såvitt jag vet, något regeringsbeslut om den saken. Om det finns något, vore jag mycket tacksam för upplysning därom.

Jag frågar ännu en gång, ty jag tror att den frågan behöver upprepas: vilken rättslig grund har utrikesministern för sitt eget ingripande?

Jag förmodar tills vidare, att han inte har någon annan grund än den allmänna grunden: omsorgen om rikets säkerhet, sådan han uppfattar den, vilken omsorg föranlett honom att så många gånger begära konfiskation av skrifter, vilkas innehåll icke varit brottsligt men kunnat antagas vålla missförstånd med främmande makt. Men när det gäller konfiskation av tryckt skrift, är ju alltid att märka, att regeringen i sin, enligt min uppfattning, med rätta och mycket klandrade tryckfrihetspolitik kunnat hänvisa till en bestämd lagparagraf, vilken visserligen alla grundlagskommentatorer anse såsom förlegad och obrukbar men som i alla fall icke är upphävd. Här fanns alltså klar lag, en lag som visserligen strider emot tryckfrihetsförordningens anda, men som icke upphävts. Men i det fall, som nu är före, har regeringen uppenbarligen icke någon motsvarande lagparagraf att falla tillbaka på, när den så att säga konfiskerar teaterpjäser i ett land, som inte har någon teatercensur.

Regeringen måste därför vända sig till polisen, om den ville ha sin önskan effektuerad att stoppa ett skådespel. Jag vill redan här ställa fram en fråga — jag kanske glömmer den eljest. Det är en liten divergens mellan de upplysningar, som regissör Branner lämnar i förordet till boken, och dem, som excellensen Günther lämnat i sitt interpellationssvar. Med spärrad stil säger nämligen regissör Branner i förordet till »Om ett folk vill leva»: »Jag erhöi beskedet, att regeringen beslutat att Nya Teaterns pjäs måste stoppas.»

Är det tänkbart att utrikesministern själv eller någon annan i utrikesdepartementet har sagt detta till Branner, att regeringen har *beslutat* att uppförandet av denna pjäs måste stoppas? Hur kunde regeringen besluta, att det skulle stoppas? Regeringen var, som sagt, nödsakad att vända sig till polisen. Men då frågar jag: vad skulle herr utrikesministern ha gjort, därest Stockholms

Ang. meddelat förbud mot uppförande av visst skådespel. (Forts.)
stads polismästare — såsom jag menar att han skulle ha gjort och såsom jag förvisso skulle ha gjort, om jag varit polismästare — hade vägrat efterkomma excellensens hemställan om åtgärd? Kunde utrikesministern ha gjort någonting emot polismästaren — åtalat honom för att han vägrat lyda förmans i tjänsten givna order?!

I själva verket finns här en konstitutionell nöt att knäcka, och det vore mycket tacknämligt, om excellensen ville hjälpa till att knäcka den, så att man kunde få se vad som finns inuti den — jag tänker på den norska sagan om vem som till slut fanns i nöten.

Det är ju så, att om polisen villfar framställningen från departementet, så blir följden en resolution sådan som den, som här förekommit, men denna resolution om förbud kan ju överklagas. Var skall denna resolution i så fall överklagas? Ja, i förordet till »Om ett folk vill leva» finns ju resolutionen i fråga återgiven, och däri står, att »den, som icke nöjes med denna resolution, äger däri söka ändring» nämligen hos »Kungl. Socialdepartementet». Talan skall alltså ingivas till Kungl. Maj:t i socialdepartementet. Om man alltså hade överklagat poliskammarens resolution om detta förbud, är det åtminstone tänkbart, att Kungl. Maj:t i socialdepartementet skulle ha kunnat upphäva förbudet — och följaktligen handlat stick i stäv emot Kungl. Maj:t i utrikesdepartementet. Är denna inbördes söndring önskvärd eller konstitutionell överhuvud taget, och skola icke framställningar till polisen, för att det skall bli någon reda i saken, under alla omständigheter, om de skola vara officiella, gå genom socialdepartementet? Är det så, vilket det förvisso är, som excellensen säger, att utrikesdepartementet har särskild anledning att vaka över att man inte tar sig före något, som är farligt för Sveriges säkerhet, och om man i departementet får för sig, att det är farligt för Sveriges säkerhet att detta goda skådespel uppföres, lär väl departementet ha rätt att ringa upp teaterledningen och prata som folk med vederbörande. Om vederbörande då inte fogar sig efter departementets önskan, lär man få vända sig till socialdepartementet och påpeka, hurudan situationen ter sig enligt utrikesdepartementets uppfattning, samt höra efter om det till äventyrs kan finnas något lagrum, som kan tillämpas. Men i övrigt bör naturligtvis polisen ha fria händer. Jag är oerhört intresserad av att denna fråga kan bli uppklarad, ty det är en mycket betydelsefull fråga.

Det förefaller mig, som om utrikesdepartementet skulle ha haft en ganska svag konstitutionell grund för sitt initiativ i detta fall, och jag hoppas, att konstitutionsutskottet skall finna anledning att granska grundvalens bärighet. En grundpelare i svensk rättsåskådning, på vilken vår rättssäkerhet vilar, är nämligen den höga regeln att påstådd brottslig handling skall prövas inför domstol. Administrativt förfarande i slika fall har betraktats såsom föga konstitutionellt eller rent av såsom inkonstitutionellt och därför uteslutet.

Utrikesministern har förvisso rätt däri, att det tillkommer ordningsmakten att vaka över anständighet i det offentliga livet, men han har icke rätt däri, att det tillkommer honom att ge polisen direktiv härvidlag. Regeringsdirektiv äro demoraliserande för polisen och beskära dess fria provningsrätt — vi vilja bra gärna ha samvetsmänniskor även på *de* utsatta posterna. Det är väl ingen, som i det förevarande fallet vill antaga, att Stockholms stads polismästare skulle ha utfärdat något förbud mot uppförandet av Kiellands pjäs, om inte utrikesministern så att säga nödgat honom därtill. Polismästaren eller poliskammaren söker också skydda sig emot den allmänna förargelse, kan man gott säga, som förbudet har väckt, genom att, om nu uttrycket tillåtes, krypa bakom ryggen på en anonym auktoritet — vilken, nämnes ju inte i resolutionen. utan där står bara, att »till Poliskammarens kännedom har kommit» etc. — alltså en anonym auktoritet, som bragt till poliskammarens kännedom, att skådespelet

Ang. meddelat förbud mot uppförande av visst skådespel. (Forts.)
 »Om ett folk vill leva» är »förargelseväckande». Huruvida polismästaren själv har konstaterat faktum och efter egen fri prövning — — —

Nu lät herr **talmannen** klubban falla och yttrade: Jag ber att få erinra den ärade talaren om innehållet i § 90 regeringsformen, enligt vilken paragraf frågor om domaremakts beslut, resolutioner och utslag icke må komma under kamrarnas överläggningar och prövning.

Herr **Brandt** fortsatte: Jag skall iakttaga detta, herr talman, och ämnar inte med ett ord beröra resolutionen.

Jag frågar mig bara, om polismästaren har haft tillfälle att se denna pjäs, om således polismästaren kanske själv genom besök på Nya Teatern har haft tillfälle att med egna ögon och öron övertyga sig om vad som förekommit och om han således själv funnit, att skådespelet åsyftar eller innebär något som strider emot sedlighet eller allmän lag — så står det nämligen i § 13 ordningsstadgan för rikets städer. Ty det, herr talman och eders excellens, är vad som kräves för att en offentlig tillställning i ett fritt land lagligen skall kunna förbjudas, alltså att den skall strida emot sedlighet eller allmän lag.

Det måste i alla fall te sig ganska egendomligt för oss, som tillhöra det enkla svenska folket och som väl veta, att det finns en sådan bestämmelse, enligt vilken ingenting, som strider emot sedlighet eller allmän lag, får framföras offentligt, det måste te sig mycket egendomligt för oss, säger jag, sedan vi läst pjäsen, att konstatera, att man kunnat tillämpa en dylik bestämmelse på den.

Herr talman! Jag har inte med ett ord åsyftat att uttala mig nedsättande om polismästarens omdöme; tvärtom är det min uppfattning, att polismästaren inte skulle ha tagit detta steg, om inte hemställen därom skett från utrikesdepartementet.

Jag frågar mig också: borde icke utrikesministern i varje fall genom personligt besök på Nya Teatern ha övertygat sig om, huruvida skådespelet verkligen var sedlighetssårande eller lagstridigt, så att han icke i en så viktig fråga som denna behövt grunda sitt omdöme på en rapport från en underordnad tjänsteman i U.D. — en attaché eller vad det kan ha varit?

I en artikel i Dagens Nyheter den 3 mars i fjol, betitlad »Pressen, utrikespolitiken och rättssäkerheten», berättar författaren, som icke är någon annan än tidningens chefredaktör, Sten Dehlgren, tillika pressnämndens ordförande, om en svensk attaché i främmande land, som lär ha skrivit hem, att »den svenska pressen bör förbjudas»; till äventyrs är det denne herre, som nu hemkommit och som å utrikesministerns vägnar besökt Nya Teatern. Ty vilken vanlig dödlig skulle väl kunna falla på idén att beteckna innehållet i Axel Kiellands pjäs såsom sedlighetssårande eller lagstridigt? Jag vet mycket väl, att excellensen Günther inte använder dessa verba formalia, »sedlighetssårande och lagstridigt», utan omskriver dem på ett intressant sätt — säkerligen är det en nyhet för kammaren att höra vad en diplomat kan sätta i stället för dessa klara ord, »sedlighetssårande och lagstridigt». Det säges nämligen i interpellationssvaret: »Det förargelseväckande sammanhängande sålunda med att pjäsens uppförande icke kunde anses stå i överensstämmelse med den anständighet i det offentliga livet, som påkallas av hävdvunna mellanfolkliga hänsyn och varöver ordningsmakten har att vaka med till buds stående medel.»

Uppförandet skulle alltså icke stå »i överensstämmelse med den anständighet i det offentliga livet», som man kan kräva, men oanständighet och osedlighet äro ju skilda uttryck för ibland samma sak, och jag menar — och det

Ang. meddelat förbud mot uppförande av visst skådespel. (Forts.)

djärves jag också säga fullkomligt öppet — att med en sådan uppfattning, en sådan diplomatisk tänjning av begreppet, kan man självfallet försvara vilket som helst ingrepp i tryckfriheten och församlingsfriheten, inklusive rätten att utan censur uppföra skådespel. Ett naket, objektivt och opartiskt referat av faktiska händelser i ett ockuperat land kan bli utrikespolitiskt oanständigt och sedlighetssårande — jag tänker på de 17 tidningar, som blevo konfiskerade — men här, herr excellens och utrikesminister, reagerar det ofördärvade rättsmedvetandet mot en diplomatisk uppfattning, som, synes det mig, ställer fakta på huvudet. Ty det är ju icke skådespelet »Om ett folk vill leva» — som herrarna allesammans böra läsa, om ni inte redan gjort det, och som jag hoppas att ni en gång få se på teatern — det är inte det, säger jag, som kränker anständigheten i det offentliga livet, utan det är ockupationsmakten i ett litet, förörrättat och brutaliserat land, vilken utan några som helst mellanfolkliga hänsyn kränkt anständigheten i det offentliga livet — och det är väl ett mycket beskedlig omdöme om dess framfart, när jag säger, att den inte tagit tillräcklig hänsyn till den offentliga anständigheten. Skådespelet reagerar häremot och stärker därför hos åskådarna och åhörarna känslan av lag och rätt. Herr talman, kan detta bestridas? Och, herr excellens, vill excellensen bestrida, att icke detta skådespel verkligen hos de svenskar, som ha läst det, stärkt känslan för lag och rätt och viljan att till varje pris förhindra att vad som skett i Norge också sker i vårt land?

Väl förstår jag, att utrikesministern, med den inställning han nu en gång har, kan finna detta skådespel utrikespolitiskt olämpligt, men jag förstår icke, att han kan finna § 13 i ordningsstadgan för rikets städer tillämplig i föreliggande fall. Ty det är väl ändå fullkomligt uteslutet, att lagstiftaren med orden »något som strider mot sedlighet» kan ha åsyftat den utrikespolitiska oanständighet, varom excellensen Günther talat. Men då något annat lagrum icke finnes, tillgriper man detta.

I egentlig mening förgargelseväckande har naturligtvis norrmannen Kielands skådespel varit endast för den ockupationsmakt, mot vilken dramats förkunnelse vänder sig. Mot denna ofrånkomliga olägenhet får man väga den förgargelse eller rättare bitterhet, som norrmännen erfarat över att pjäsen stoppats såsom förgargelseväckande, sedlighetssårande eller lagstridig. Norrmännens sympati kunna vi svenskar en gång komma att behöva. Ur svensk utrikespolitisk synpunkt kan det bli av stor betydelse en gång för Sveriges och Nordens framtid att vi ha full sympati från Norge. Vi stå nämligen inte riktigt väl anskrivna i Norge — det lönar sig inte att bestrida detta faktum. Redaktör Benkt Jerneck, som under något mer än ett år varit Tidningarnas Telegrambyrås korrespondent i Oslo och hemkom på höstsidan, har i sin nyligen utgivna bok »Folket utan fruktan» givit uttryck åt ganska dystra erfarenheter i detta hänseende. Han skriver bl. a.: »Norrmännens antipati mot Sverige tycks mig så djupt rotad att de efter hand hittills avlägsnade irritationsmomenten i förening med den svenska hjälpverksamheten inte ännu förmått skapa en direkt omsvängning i stämningen mot Sverige.»

Jag tror att dessa ord äro bokstavligen sanna. Vi synas därför knappast ha skäl att, menar jag, av hänsyn till viss främmande makt öka norrmännens antipatier, utan ha fastmer anledning att på allt sätt arbeta för att undanröja orsaken till deras misstämning. Jag vågar försäkra herr utrikesministern, att vårt broderfolk med bittra känslor på sin tid erfor, hurusom herr utrikesministern sökte förhindra några öppenjärtiga ord, som fälldes i denna kammarare för några år sedan, att komma fram till offentligheten. Jag erinrar om det tillfälle, då herr Wagnsson sade några varma ord om att Norges sak är

Ang. meddelat förbud mot uppförande av visst skådespel. (Forts.)
vår sak, vilket den ju är, och om att det kändes beklämmande för oss att hjälplöst och maktlöst behöva åskåda brutaliseringen av det offentliga livet i vårt broderland. Utrikesministern försökte förhindra att dessa ord kommo till offentligheten. Att försöket inte lyckades var inte hans förtjänst. Men det väckte bitterhet då saken blev känd.

Det är ingen människa som betvivlar att excellensen Günther i allt sitt görande besjålas av en önskan att tjäna sitt land. Av samma önskan besjålas även vi, som inte tänka på samma sätt som han. Men det är just utrikesministerns uppfattning att han personligen och regeringen bära ansvar för varje enskild medborgares ord och gärningar, som är främmande för vårt demokratiska samhällsskick och som vållar konflikten mellan honom och den anda som uppstår våra grundlagar. Excellensen Günther har i denna kammare mer än en gång beklagat sig över den börda på hans axlar som pressen utgör, och han har en gång här direkt förklarat att han icke anser sig kunna tillbakavisa klagomål från främmande makt med hänvisning endast till tryckfrihetsförordningen som ju principiellt icke medger att ansvar utkräves av en författare i annan ordning än inför laga domstol. Detta synes mig vara mycket illa.

Till herr utrikesministern djärves jag i all ödmjukhet säga de gamla orden: I haven en annan anda! En annan anda än den som uppstår våra grundlagar, en annan anda än den som talar genom militieombudsmannen, då han härförleden i ett tryckfrihetsmål skrev: »Det synes mig nödvändigt att tryckfriheten hävdas i hela den omfattning, som den sedan gammalt haft i vårt land.» Sedan gammalt har man ju i vårt land icke kunnat konfiskera skrifter endast därför att främmande makt funnit dem misshagliga, och sedan gammalt ha skådespel icke kunnat förbjudas av annan anledning än att de varit i egentlig mening sedlighetssårande eller lagstridiga.

Utrikesministern har erinrat om ett precedensfall från år 1932, då en revy-sketch ströks från teaterprogrammet på dåvarande utrikesministerns initiativ. Tillvägagångssättet skulle enligt excellensen Günthers mening icke ha väckt någon häpnad, och därför borde, menar han, hans initiativ nu icke heller väcka någon häpnad. Det är i detta ögonblick icke bekant för mig, huruvida dåvarande utrikesministern verkligen gjort en formlig hemställan hos överståthållarämbetet om pjäsens inhiberande, men om allmänheten icke då häpnade över polisengripandet, bevisar ju detta att allmänheten den gången fann polisförbudet ganska naturligt, medan den funnit ingripandet mot Kiellands pjäs onaturligt och oriktigt. Det är ju också en rätt väsentlig skillnad — och den medger ju excellensen utan vidare, då han uttryckligen säger att innehållet inte är detsamma — mellan att, låt vara i det uppslupna skämtets form, likna en främmande stat — vi erinra oss, hur man den gången framställde »Marianne» — vid en bordellmamma eller något liknande och denna stats ministrar vid sutenörer, det är en väsentlig skillnad mellan detta, säger jag, och att i diktens form angripa en våldsregim som antastat ett fredligt folk. En högljudd vissling på gatan bör kanske föranleda polisens ingripande, men polisen i ett fritt land bör icke inskrida mot en diktare — därtill från ett överfallet och misshandlat broderland — som förhärliigar sitt folks heroiska kamp mot inkräktare. Svenska folket häpnar inte alls över att en främmande makts sändebud reagerar mot att dess land och regering smädas och över att polisen ingriper mot uttalanden, som verkligen med rätta kunna sägas vara sedlighetssårande, men jag tror att svenska folket kommer att häpna över utrikesministerns förklaring i dag, att uppförandet av Kiellands drama strider mot nödig anständighet i det offentliga livet, ty svenska folket menar som jag att Norges sak är vår sak.

Ang. meddelat förbud mot uppförande av visst skådespel. (Forts.)

Herr **Ström**: Herr talman! Jag kan inte underlåta att göra några frågor i anledning av excellensen Günthers anförande som jag finner vara i vissa avseenden mycket gåtfullt.

Utrikesministern säger att han har föranlett polisens ingripande, men han upplyser samtidigt att han icke har sett pjäsen, utan måst bilda sig ett omdöme på grundval av annans rapport. Detta synes mig vara ganska märkligt, i synnerhet när ingripandet i fortsättningen måste sägas vila på mycket svaga lagliga grunder.

Jag är också mycket förvånad över att excellensen drog in den s. k. statsrådsberedningen i sitt svar. Statsrådsberedningen är såvitt jag vet icke något konstitutionellt organ i det svenska statsskicket, utan ett praktiskt arbetsredskap för regeringen. Hur skall ett ansvar kunna utkrävas av konstitutionsutskottet, om man gör statsrådsberedningen ansvarig för ett beslut? Jag kan icke erinra mig någon paragraf i grundlagen som möjliggör ett ansvarsutkrävande i ett sådant fall. Jag tror att det skulle vara mycket farligt, om man fortsatte att inblanda statsrådsberedningen i konstitutionella ansvarsregler. Det kan icke gärna någon part vinna på, allra minst regeringen.

Jag finner det också mycket förvånande att polisen kunde ingripa efter en anmodan av utrikesdepartementet utan att denna hade passerat socialdepartementet, varunder polisen sorterar. Jag finner ingen hemul i lagen för att utrikesdepartementet kan ingripa hos polisen, i synnerhet om polisen inte själv av egen drift och efter att själv ha kritiskt granskat vad det är fråga om tidigare kommit till samma uppfattning och t. ex. gjort en förfrågan i utrikesdepartementet om dess mening i saken. Att initiativet i en sak som denna, som rör ordningsstadgan för rikets städer, skall ligga hos utrikesdepartementet, kan jag inte finna vara riktigt eller rimligt. Jag anser att justitieombudsmannen, om han så hade velat, skulle ha kunnat ingripa och åtala den polisman som verkställde den order som utgick från utrikesdepartementet.

En annan sak som jag också finner vara ganska äventyrlig är, att hans excellens inför ett begrepp som icke är känt i författningen, nämligen »utrikespolitisk allmän förargelse». Det är något som mig veterligen icke är känt. Jag förstår mycket väl vad excellensen Günther menar, men i varje fall fick man, när man inte läst hans anförande i förväg, den uppfattningen att det här var meningen att inaugurera en ny tolkning av en gällande författning. Det är, synes det mig, mycket äventyrligt att ge sig in på sådana vägar. Men därtill kommer vad herr Brandt berörde i detta sammanhang och som verkligen är mycket beaktansvärt. Även om man medger att utrikesministern givetvis har handlat fullkomligt i god tro och att han har haft landets bästa för ögonen, måste man säga att han därvid i alla fall har varit något enögd. Om nu en sådan förargelse på grund av uppförandet av denna pjäs kunde befaras uppstå hos den ena parten, den ockuperande makten, medför just ingripandet från utrikesdepartementets eller regeringens sida givetvis en lika stor risk för att utrikespolitisk allmän förargelse kommer att uppstå, nämligen i det frihetskämpande ockuperade Norge. Då är frågan: vilken tillämpning av denna utrikesministerns tolkning av författningen är den i längden äventyrligaste ur principiell och nordisk synpunkt — ty vi måste väl utgå ifrån att vi här handla icke av opportunistiska bevekelsegrunder utan av svenska, principiella skäl? Jag tror att herr utrikesministern vid närmare eftersinnande skall finna att hans lagtillämpning är behäftad med lindrigt sagt ganska stora skönhetsfel.

Det allra viktigaste synes mig emellertid vara att här skulle kunna tänkas uppstå ett prejudikat. Därför hälsade jag interpellationen med glädje. Det är väl inte möjligt att man efter vad som nu har kommit till uttryck i den svenska

Ang. meddelat förbud mot uppförande av visst skådespel. (Forts.)
 opinionen, i den svenska pressen och i riksdagen, skulle kunna tänkas fortsätta på den väg som man här slagit in på. Jag uppskattar emellertid ärligheten och öppenheten i excellensens förklaring. Han har icke försökt att kringgå problemet. Han har snarare ställt det på sin spets, och det är ju alltid en fördel. Men då framstår också tillvägagångssättets stora konstitutionella vansklighet så mycket bjärtare.

Hans excellens ministern för utrikes ärendena herr **Günther**: Herr talman! Den ärade interpellanten gjorde i början av sitt anförande en utläggning angående regeringens insats i detta ärende som åtminstone för mig var ganska svår att förstå.

Han började med att säga att här förelåg tydligen ett regeringsbeslut, och han stödde sig därvid dels på vad jag hade sagt, vilket han tydligen på den punkten icke hade klart uppfattat, och dels på att det stod så i förordet till den i bokform utgivna teaterpjäsen, där det till och med var framhävt med kursiverad stil. Och han frågade på vilken rättslig grund regeringen kunde stödja ett sådant ingripande. Men därefter övergick han till ett rakt motsatt resonemang och förklarade, att här kunde tydligen icke föreligga något regeringsingripande och att vad som var olagligt icke var något sådant, utan det var att utrikesdepartementet hade tagit sig makt att bestämma över polisen och att utrikesdepartementet icke, såsom jag här sagt, tagit initiativ i saken och föranlett polisen att ingripa, utan — så ville han framställa det — närmast befallt polisen att göra det. Han frågade sedan, hur det skulle ha gått, om polismästaren hade varit herr Brandt och följaktligen vägrat, vari tydligen ligger tanken att det i så fall icke skulle ha blivit något ingripande av.

Detta är ju två alldeles olika versioner och två olika tolkningar av vad jag har sagt, som strida mot varandra. Jag vill för klarhetens skull endast bekräfta att det är den senare tolkningen som är den riktiga. Det föreligger icke något regeringsbeslut. Det framgick ju ganska klart av mitt svar på interpellationen. Och hade polismästaren varit herr Brandt, skulle det tydligen icke ha blivit något av med saken.

Med detta har jag ju också besvarat en av de frågor som herr Ström framställde.

Vidare föreföll det mig, även om jag icke är alldeles säker på det, att herr Brandt missuppfattat innebörden av mitt svar på hans andra fråga, nämligen om jag ansåg den av poliskammaren åberopade författningsbestämmelsen tillämplig i ett fall som det föreliggande. Det anser jag, och detta, såsom jag har försökt att framhålla, icke på den grund att pjäsen skulle ha varit stridande mot sedlighet, utan på den grund att den var stridande mot allmän lag, nämligen därför att den var förargelseväckande, vilket ju också är den term som använts både från utrikesdepartementets sida och senare i poliskammarens resolution. Det förargelseväckande är ju i och för sig stridande mot lagen och därmed faller enligt min mening frågan under 13 § i ordningsstadgan för rikets städer. Det föreföll mig, som om interpellanten menade att jag icke skulle ha brytt mig om ordningsstadgans formulering: »något, som strider mot sedlighet eller allmän lag», utan infört ett begrepp vid sidan härav — »förargelseväckande» — men så är inte fallet. Det förargelseväckande är som sagt i och för sig olagligt.

Vad som ligger bakom hela interpellationen — det framgick ju helt tydligt av fortsättningen av interpellantens anförande — är givetvis den uppfattningen att det var i sak oriktigt att ingripa mot en teaterpjäs av detta slag, en teaterpjäs som långt ifrån att böra förbudas tvärt om borde ses av alla. Jag förstår mycket väl att man kan ha den uppfattningen. Jag är övertygad om att

Ang. meddelat förbud mot uppförande av visst skådespel. (Forts.)

interpellantens uppfattning därvidlag är synnerligen ärlig och att han därför ställer sig oförstående till min ståndpunkt i frågan. Han utvecklade ju denna sin åsikt mycket kraftigt, och för att understryka den ytterligare drog han upp ett långt syndaregister på helt andra områden för mitt vidkommande, något som jag här icke skall gå in på; det skulle föra diskussionen alldeles för långt och alldeles på avvägar. Vad jag vill säga är endast att det icke kan undgås att dessa saker för utrikesledningen te sig annorlunda än det är naturligt att de te sig för herr Brandt. Det finns vissa grundregler i det internationella umgänget som man kommer i kontakt med på ett helt annat sätt, när man ständigt sysslar med utrikespolitiska frågor, och som man då finner det rimligt och naturligt och till och med nödvändigt att taga hänsyn till. Dessa grundregler komma helt naturligt i skymundan för andra synpunkter när man icke ständigt har utrikespolitik och förbindelser med främmande makter för ögonen. För mig står det alldeles klart att detta teaterstycke, med de detaljer som däri funnos och hela den karaktär det hade, var av den art att myndigheterna i vilket land som helst skulle ha försökt se till att dess uppförande förbjöds.

Det är svårt att finna några fullständiga paralleller till det ifrågavarande fallet i andra länder, eftersom vår lagstiftning på detta område är rätt egenartad. Det finns ju inte teatercensur här, vilket det finns i en mängd andra länder, såsom t. ex. England och Danmark, och tillvägagångssätten för ett ingripande äro mycket olika. Jag har i anledning av denna interpellation bett att få en redogörelse för vad som under krigets lopp kan ha förekommit i Schweiz av liknande fall, och har också erhållit uppgifter på en del fall som voro ganska likartade. Där ha initiativ tagits än av polismyndigheterna och än på högre håll för att förhindra uppförande av skådespel som hade ungefär samma karaktär som det nu ifrågavarande. Jag kan t. ex. nämna att det amerikanska stycket »Månen har gått ned» av Steinbeck, som givits här, på sin tid blev förbjudet av polismyndigheten i Schweiz.

Jag ber den ärade interpellanten och andra, vilka såsom jag förstår uppriktigt förvåna sig över min inställning till denna sak, att försöka något litet sätta sig in i dessa mellanfolkliga synpunkter, dessa synpunkter på det utrikespolitiska planet som man såsom utrikesminister icke kan underlåta att taga hänsyn till. I den pjäs som det här är fråga om förekommer grovt skymfande av en annan makt, och det står för mig alldeles klart att sådant i landets intresse icke bör tillåtas.

Herr **Brandt** erhöi nu ordet för kort genmäle och anförde: Jag har verkligen under de fem år jag suttit i riksdagen besinnat de synpunkter som excellensen Günther nu anförde.

I mitt anförande har jag visst inte gjort mig skyldig till någon motsägelse. För egen del har jag klart för mig att det inte kan föreligga något beslut av utrikesdepartementet. Men herr Branner och andra i samma situation måste vid besök få den uppfattningen att det är utrikesdepartementet som beslutar och att polisen är fullkomligt osjälvständig, så att säga en dräng åt utrikesdepartementet. När Branner kom upp på departementet fick han beskedet att pjäsen inte vidare finge uppföras. Hans ord äro väl sanna. Excellensen Günther vill väl inte bestrida de ord som stå med kursiverad stil i företalet, nämligen att regeringen beslutat att pjäsen måste stoppas. Jag ber att få fråga: har något uttalande fällts som kunde tolkas på det sättet att regeringen beslutat att pjäsen skulle stoppas, innan polisen ännu utfärdat sitt förbud? Det är ju en viktig fråga. Branner hade den uppfattningen att departementet inte kunde säga: »Vi ha beslutat det», och därför ville han ha papper på saken. Han fick

Ang. meddelat förbud mot uppförande av visst skådespel. (Forts.)
papperet i form av poliskammarens resolution — från regeringen via poliskammaren, skriver han. Det synes mig vara ganska anmärkningsvärt.

Vad slutligen beträffar detta om allmän förargelse så har jag haft klart för mig att det naturligtvis är uttrycket »som strider mot allmän lag» som utgör grunden för poliskammarens förbud, en grund på vilken också utrikesministern står. Det som väcker allmän förargelse är lagstridigt. Men det är ju så att utrikesministern själv använde även ett annat uttryck då han talade om att pjäsen stred mot nödig anständighet i det offentliga livet. Ordet »anständighet» för ju tankarna till något sedlighetssårande. Jag trodde helt enkelt att utrikesministern menade att pjäsen också var sedlighetssårande, ehuru väl inte i den gängse individuella meningen utan på ett annat sätt. Jag har alltså innebörden av denna paragraf klar för mig — även jag är jurist. Men jag skulle vilja påstå att det vill mycket till för att tolka den så som här har skett.

Herr Undén: Trots att denna fråga nu blivit ganska allsidigt belyst från olika håll finner jag den för min del vara så viktig att jag inte kan underlåta att säga några ord om den.

Det var en ganska ovanlig och uppseendeväckande åtgärd som företogs, när framförandet av ifrågavarande skådespel stoppades på regeringens föranstaltande. Det är ju så, som redan sagts, att vi inte ha någon teatercensur här i landet. Men i mer extrema fall kan man alltså tillgripa ordningsstadgan för rikets städer av år 1868 för att genom åklagarmyndigheten komma åt vissa anstötligheter som kunna förekomma bland annat i ett skådespel. Jag kan inte låta bli att på nytt referera lagtexterna — litet mera noggrant än som tidigare skett här under debatten.

Ordningsstadgan innehåller i här relevanta delar: »Där sig visar, att tillställning, som här ovan omförmåles, åsyftar eller innebär något, som strider mot sedlighet eller allmän lag eller föranleder till svårare oordning, äger polismyndigheten att dess förnyande förbjuda.» För att få skådespelets uppförande att utgöra något lagstridigt har man måst konstruera ett brott och resultatet har blivit att skådespelets uppförande utgjorde förargelseväckande beteende enligt strafflagens 11 kap. 15 §. Där heter det på följande sätt: »Gör man oljud eller oväsande eller kommer eljest förargelse åstad å väg, gata, torg eller annan plats, som är upplåten för allmän samfärdsel — — — eller å rum, där offentligt föredrag hålles eller offentlig föreställning pågår» etc.

Det är alltså detta delikt som här ansetts föreligga. Jag kan inte komma ifrån intrycket att man här anlitat ordningstadgan och strafflagens anförda bestämmelser som ett slags surrogat för en saknad befogenhet för regeringen att ingripa på samma sätt som regeringen kan göra i fråga om tryckta skrifter, skrifter som utan att vara smädliga eller förgripliga dock åstadkomma missnöje med främmande makt. Ett motsvarande stadgande finns icke i fråga om skådespel, och man har därför tillgripit denna ganska vågade konstruktion om förargelseväckande beteende.

Att åklagarmakten måste ha hyst en viss tvekan rörande tillämpligheten av dessa lagbud framgår ju därav, att åklagaren icke väckt åtal för förargelseväckande beteende mot regissören eller skådespelarna för de två kvällar varunder detta skådespel uppfördes. Det påstådda förargelseväckande beteendet har alltså icke föranlett något åtal, fastän det har givit anledning till ett förbud mot förnyande av skådespelets uppförande. Icke heller har, såsom här påpekats, den sedermera utgivna skriften blivit vare sig av regeringen konfiskerad, såsom ägnad att väcka missnöje med främmande makt eller åtalad.

Ang. meddelat förbud mot uppförande av visst skådespel. (Forts.)

Från utrikespolitisk synpunkt förefaller det mig icke vara någon nämnvärd skillnad mellan det ifrågavarande skådespelet och flera andra som opåttalt ha fått uppföras här i Sverige under senare år. Jag nämner som exempel »Månen har gått ned», »Excellensen» och filmen »Det brinner en eld».

Utrikesministern har i sitt interpellationssvar hänvisat till att han måste sörja för att den anständighet i det offentliga livet, som påkallas av mellanfolkliga hänsyn, iakttages här i landet. Nu bör det ju märkas att detta skådespel har en synnerligen allvarlig syftning, och hur man reagerar mot ett sådant skådespel beror i mycket hög grad på den subjektiva inställningen. Den ene reagerar mer konventionellt, kallblodigt, fäster sig mer vid själva skådespelets uttalanden. Den andre fäster sig också vid de företeelser som skådespelet behandla och mot vilka det riktar sig. Nu kan ju ingen komma ifrån att det är företeelser som i mycket hög grad äro stridande mot internationell anständighet, som i diktens form ha varit föremål för kritik i detta skådespel.

Då man ser på den utrikespolitiska sidan av saken, bör det även beaktas, att alla mera ovanliga avvikelser från vad som gäller om tryckfriheten i fredstid och vilka ske för att undvika missnöje åt ena sidan lätt äro ägnade att medföra en motsatt reaktion på den andra sidan. Det förefaller på den andra sidan, som om det vore en eftergivenhet för en särskild känslighet på motsidan, och det i sin tur ger intryck av att man inte upprätthåller det fria ordet såsom enligt författningen är tillåtligt och riktigt.

Jag hörde härom dagen ett föredrag av en yngre svensk vetenskapsman, som vistats fyra år i Amerika och nyss var hemkommen. Han berättade där i förbigående om vilket utomordentlig starkt och för Sverige oförmånligt intryck det gjorde, när telegrammet om indragningen av de sjuutton tidningarna meddelades i den amerikanska pressen och slogs upp med stora rubriker i alla tidningar. Den amerikanska allmänheten fick en visserligen i och för sig överdriven uppfattning om ingreppets omfattning, men den fick en uppfattning om det fria ordets ställning i Sverige, som var mycket skadlig för Sveriges intressen för en lång tid framåt.

Utrikesministern antydde i sitt svar, att ifrågavarande skådespel både till innehåll och form var stötande mot de internationella anständighetskrav, som han för sin del uppställer. Jag kan inte finna annat än att det, när det gäller skådespelets innehåll, endast kan vara fråga om den omständigheten, att i skådespelet en av de handlande personerna har varit utsatt för tortyr. Han går med armen i band, därför att handen krossats av polisen under ett pinligt förhör för att förmå honom att göra angivelser. Men sådan tortyr ingår ju i det erkända programmet för den nationalsocialistiska rörelsens taktik gentemot politiska motståndare. Det kan väl knappast ens vara olägligt ur deras synpunkt, om kännedomen om dessa metoder sprides. De äro ju för övrigt så kända, att det kan varken göra till eller från, om det i ett skådespel förekommer en scen, där en person på grund av tortyr uppträder med armen i band. För övrigt förekommer i ett annat skådespel, som har spelats här i landet, mycket svårare tortyrscener än vad denna är.

Vad beträffar skådespelets form, kan jag tänka mig — det har också gissats på det i någon tidning — att det särskilt anstötliga skulle vara, att en sexårig pilt använder ordet »svinpälsar» om ockupationsmaktens soldater och genom en provokation från en officer använder samma ord vid flera tillfällen i samma scen. Nu förefaller detta ord vara ett ganska ålderdomligt svenskt smådeord, som inte numera har någon vidare frekvens, och det är därför svårt att ange valören av det ordet i nutida språk. Jag tycker att det inte är någon vidare bra översättning, måste jag säga. Det är förmodligen mycket mera frekvent i norska språket än i det svenska språket nu för tiden. Men man kan

Ang. meddelat förbud mot uppförande av visst skådespel. (Forts.)
fråga sig, om inte uttrycket »svin i smoking», som för inte länge sedan förekom i en rubrik i en stor tysk tidning såsom beteckning för svenskar, var bra mycket mera smädligt. Det sades i pressen, att man på en presskonferens i Berlin hade frågat vederbörande representant för tyska pressministeriet, vad han ansåg om detta uttryck »svin i smoking». Då förklarade han, att det var ett burschikost uttryck. Det kunde kanske också utrikesdepartementets pressavdelning ha sagt om pojakens uttryck i Kiellands pjäs, ifall det gjorts en demarche i utrikesdepartementets pressavdelning.

Herr **Petersson, Knut**: Herr talman! Debatten i dag synes röra sig om två ting, båda lika anmärkningsvärda. Redan det att man i krigets elfte timme anser sig böra praktisera en politisk teatercensur här i landet är onekligen ganska uppseendeväckande. För min del måste jag beklaga, att man inte ansett sig kunna utsträcka gästvänskapen mot de stridande folken i våra grannländer därhän, att man kunnat fördraga framförandet av ett skådespel, som ger ett litterärt uttryck för den rådande stämningen i Norge. Jag måste också beklaga, att man vid bedömandet av denna fråga ansett sig böra taga större hänsyn till uppenbarligen endast hypotetiska tyska önskemål än till omtanken om vårt förhållande till Norge.

Det är en sak. En annan lika anmärkningsvärd förefaller mig vara det sätt, på vilket regeringen ingripit. Man har gjort en hänvändelse till polismyndigheten i Stockholm, och följden har blivit, att det utfärdats ett förbud mot det fortsatta framförandet av detta skådespel. Nu har jag tidigare vid något tillfälle tagit mig friheten att här i kammaren påpeka en egendomlig benägenhet hos utrikesdepartementet att ingripa på andra verksamhetsområden än dem, som äro departementet lagligen anvisade. Tidigare har departementet i viss utsträckning sysslat med tidningscensur. Nu har det alltså såsom en ny verksamhetsgren tagit upp teatercensuren. Det är att gå ett stycke vidare. Jag kan inte underlåta att i detta sammanhang säga något om detta system, ty det ser verkligen ut som om det vore fråga om en ny praxis, som håller på att rota sig i vårt offentliga liv.

Jag nämnde ett par exempel vid interpellationsdebatten den 20 oktober. Här ha vi alltså ett nytt exempel på samma praxis. För att ytterligare berika exemplsamlingen skall jag be att få berätta en smula om en annan sak, som kommit till min kännedom och som belyser precis samma tendens hos utrikesdepartementet. Det gäller de mycket bekanta norska båtarna i Göteborgs hamn. Det var på den tiden diskussionen gick het om denna fråga. Överexekutor i Göteborg hade avslagit en framställning om fartygens beläggande med kvarstad, och saken hade ännu icke gått vidare till hovrätten. Vederbörande tullmyndighet i Göteborg var oviss om hur den skulle förfara, när det begärdes utklaring. Man gjorde sig underrättad om att inga rättsliga hinder förelågo för båtarnas utklaring, men för att vara riktigt säker på saken satte man sig i förbindelse med generaltullstyrelsen. Beskedet från styrelsen kom och hade denna innebörd: det är utrikesdepartementets önskan, att fartygen icke utklaras. Detta är ytterligare ett exempel på den egendomliga rådgivningsverksamhet, som utrikesdepartementet kommit att utöva under kriget.

Jag kan inte finna annat än att denna verksamhet är i hög grad betänkelig, i många fall ytterst olämplig, och att den i sina följdverkningar måste leda till rent inkonstitutionella förhållanden. Om man tänker på konsekvenserna, är det naturligtvis en sak, som man främst fäster sig vid, och det är att denna verksamhet utövas helt och hållet under hand. Det växlas inga skrivelser. Antingen tar utrikesdepartementet initiativet, såsom skett beträffande det Kiellandska skådespelet, och sätter sig i förbindelse med en förvaltningsmyndighet eller

Ang. meddelat förbud mot uppförande av visst skådespel. (Forts.)

polismyndighet. Eller också är det vederbörande förvaltnings- eller polismyndighet, som tar initiativet och sätter sig i förbindelse med utrikesdepartementet — det inträffade i det nyss relaterade fallet från Göteborg. Allt detta sker telefonledes och under hand. Om konstitutionsutskottet kommer på den idén att begära att få in handlingarna i ett sådant ärende, blir svaret naturligtvis, att det inte finns några handlingar. Innebörden av detta är uppenbarligen, att hela det konstitutionella ansvaret blir en fiktion. Utrikesministern hävdar tydligen den meningen, att ansvaret är hans. Det är fråga om utrikespolitiska avgöranden, och de böra ankomma på utrikesledningen. Det är alldeles riktigt, men det är lika riktigt, som det nyss påpekades från Stockholmsbanken, att det inte är möjligt att utkräva konstitutionellt ansvar, när det inte föreligger några formliga beslut.

En annan konsekvens, som ger sig till känna i det speciella fall som vi ha under debatt i dag, är att besvärsrätten kan bli fullkomligt illusorisk. Om vederbörande hade velat besvära sig över poliskammarens i Stockholm beslut, att skådespelet icke vidare fick uppföras, hade han, såsom interpellanten påpekat, fått vända sig till socialdepartementet. Vi ha i dag fått höra av utrikesministern, att saken hade avhandlats i statsrådsberedningen och att man där var överens om att så och så skulle det gå till. Det är då självfallet, att ett överklagande hos socialdepartementet inte hade kunnat leda till något som helst resultat. Det hade inte kunnat bli fråga om en ny rättslig prövning. Besvärsrätten hade blivit illusorisk.

Vidare vill jag påpeka, att de underordnade myndigheterna givetvis komma i en ytterst besvärlig och tråkig ställning. Hur skola de förfara, när de på detta sätt gjort sig underrättade om att utrikesledningen av utrikespolitiska skäl anser, att de böra förfara på det eller det sättet? I regel tyckes man ha rättat sig efter dessa önskemål och handlat i enlighet därmed, men följden kan uppenbarligen bli ganska allvarlig. Vi veta, att i ett fall chefen för säkerhetstjänsten vid ett tillfälle fällts till ansvar av högsta domstolen för att han rättat sig efter utrikesministerns mer eller mindre tydligt uttalade önsknings. Samma malör kan naturligtvis inträffa för många andra. Nu kan man säga, och det sade också interpellanten i ett av sina anföranden, att vederbörande myndigheter böra handla på eget ansvar och på egen hand och utan något hänsynstagande till utrikesministerns och utrikesledningens önskemål. Det kan jag instämma i. I de allra flesta fall är det nog rådligast att göra på det sättet. Men jag skulle vilja tillägga, att det naturligtvis är ännu mera önskvärt, att utrikesledningen icke påkallar några tjänster i dessa former.

Det förefaller mig självklart, att man icke i förevarande fall bort tillämpa ordningsstadgan. Den innehåller en mängd befogenheter, som äro lagda i ordningsmaktens händer, och jag finner det naturligt, att de olika instanserna vid tillämpningen av denna stadga handla i kraft av sin ämbetsmyndighet och efter eget bedömande, icke efter önskemål, som uttalats från högre ort.

Om man skall kalla saker och ting vid deras rätta namn, får man väl säga, att vi här ha att göra med en ministerstyrelse, som är främmande inte bara för de svenska grundlagarna utan också för svensk förvaltningspraxis. Jag tillåter mig uttala förhoppningen, att dessa tendenser med det snaraste måtte avbrytas och att vi få komma tillbaka till den ordning, som varit vanlig här i landet.

Nu menar utrikesministern, att hans ingripande kan försvaras med, att förhållandena i vårt land äro så säregna, bl. a. därutinnan att vi inte ha någon lagfäst teatercensur. Om det är hans förhoppning, att dessa förhållanden skola ändras, vet jag inte, men det lät som om så vore fallet. För min del hoppas jag, att riksdagen och Kungl. Maj:t inte ge sig ut på så äventyrliga vägar. Jag

Ang. meddelat förbud mot uppförande av visst skådespel. (Forts.)
tror inte, att det utrikespolitiska läget för närvarande påkallar sådana extraordinära åtgärder.

Hans excellens herr statsministern **Hansson**: Herr talman! Denna debatt har ju tillåtits sväva ut över ganska vida fält. Det är inte min avsikt att ta upp någon diskussion om den pjäs, som det här är fråga om, utan jag föranleddes att begära ordet av de utläggningar, som den siste ärade talaren gjorde.

Jag konstaterar, att regeringen ofta befinner sig i en egendomlig ställning här i första kammaren. Jag erinrar mig, att vid den diskussion, som fördes här den 20 oktober angående Skarpnäcksaffären, regeringen utsattes för rätt mycket anmärkningar för att den, enligt vad man gjorde gällande, icke tillräckligt kunde kontrollera de underordnade myndigheterna. I dag äro anmärkningarna av motsatt slag. Man tycker att regeringen ingriper på ett sätt, som för de underordnade myndigheterna kan vara obehagligt.

Utgångspunkten för herr Knut Peterssons resonemang var, att man skall handla såsom man kan och bör göra under normala förhållanden. Han ville, att det i varje fall skulle föreligga papper, vilka till sist konstitutionsutskottet kunde taga hand om, och att det från regeringens sida icke fick förekomma ingripanden, som inte följde den vanliga tågordningen. Jag måste inför kammaren förklara, att i de tider, som vi ha genomlevat under de senaste åren, är det icke möjligt att alltid följa denna tågordning. Fall ha gång efter annan förekommit, då ett ingripande från regeringens sida, ett råd eller ett besked, har måst göras omedelbart. Det har t. ex. förekommit en del flyktingsärenden men även andra slag av ärenden, där detta varit nödvändigt. Jag förmodar, att sådant även i fortsättningen kommer att ske. Raskheten i regeringens ingripande måste bestämmas av de särskilda förhållanden, varunder vi nu leva.

Detta innebär naturligtvis inte, att här utvecklar sig en ministerstyrelse, som är farlig. Hela problemet om de enskilda ministrarnas handlingsområde är ju egentligen mycket större än sådant det här har berörts. Huvudsaken är väl att den ansvariga regeringen täcker de åtgärder, som enskilda ledamöter av regeringen vidtaga. I de fall, som här ha berörts, kan naturligtvis anmärkning riktas mot utrikesministern, därför att han varit den verkställande ledamoten såväl när det gällt förbjudandet av föreställningen på Nya Teatern som när det gällt det fall, som herr Knut Petersson särskilt tog upp. I båda fallen ha ingripandena skett efter konferens inom regeringen i statsrådsberedningen, och man kan alltså lika väl rikta anmärkningarna mot regeringen som mot den enskilde statsrådsledamoten. Jag tycker, att det är angeläget att understryka detta, ty det skulle vara en alldeles oriktig föreställning, om man tror, att regeringen hålles utanför avgöranden av den art, som här diskuteras. Det vore mycket önskvärt, att man kunde komma tillbaka till den ordning, där dessa ganska hastiga ingripanden inte bli nödvändiga. Men jag skulle alldeles missleda kammaren om min uppfattning om vad som är möjligt, om jag inte reagerade mot den föreställning, som här har kommit till synes i herr Peterssons anförande, nämligen att vi leva i tider, då man kan gå den vanliga lunken utan någon risk.

Eftersom jag har ordet, kanske jag skall göra ett påpekande med anledning av herr Peterssons yttrande om den praxis, som här håller på att utbildas. Jag är ense med ett par föregående talare om att det är ett mycket ömtåligt område, där man bör gå fram med all försiktighet. Men det är icke så att med den här diskuterade åtgärden har skapats ett prejudikat. Såsom det påpekades i utrikesministerns interpellationssvar, skedde ett liknande ingripande för tio år sedan, och det är inte det enda av samma art som har förekommit. Riks-

Ang. meddelat förbud mot uppförande av visst skådespel. (Forts.)
dagens vaksamhet hade därför haft tillfälle att göra sig gällande mycket tidigare.

Herr Brandt: Herr talman! Jag ber att få anknyta till vad herr statsministern sist sade. Att för tio år sedan ingen människa i Sverige reagerade, beror utan tvivel på att man i det fallet utgick ifrån, att § 13 i ordningsstadgan kunde med rätta tillämpas. Det är den väldiga skillnaden.

Jag vill verkligen följa statsministerns uppmaning att rikta min anmärkning mot hela regeringen i stället för, såsom jag i viss mån gjort, mot utrikesministern. Men om anmärkningen drabbar hela regeringen, blir herr Knut Peterssons invändning endast så mycket mera vägande och allvarlig, ty om regeringen bundit sig och således anser uppförande av skådespelet olagligt, blir klagorätten över polismyndighetens beslut fullständigt illusorisk. Det måste vara inkonstitutionellt.

Jag anhåller vördsamt, innan jag slutar, att få framställa två frågor till hans excellens herr utrikesministern. Har främmande makt protesterat i utrikesdepartementet mot uppförande av Kiellands pjäs, eller har eljest klagomål från främmande makt kommit till utrikesministerns kännedom? Därest framställning om regeringens eller departementets ingripande skett, på vad sätt skedde då denna hemställan?

Det är utan tvivel så, som herr statsministern säger, att man i dessa tider inte alltid kan gå den långa skriftliga vägen, utan måste anlita telefonen. Men så var det väl icke fallet i detta speciella ärende. Jag ber att få fråga, vilken form utrikesministerns initiativ till poliskammaren hade. Finnes det något papper på det, eller skedde det endast muntligen i telefon?

Herr Linnér: Herr talman! Jag skall inte gå in på själva sakfrågan, ty jag har alltför litet kännedom om den. Om jag därvidlag skulle yttra någon mening, skulle det endast vara, att jag blev något överraskad över ingripandet i detta fall i jämförelse med de andra företeelser, som ha passerat utan ingripande. Jag anser mig emellertid icke kompetent att bedöma detta, eftersom jag inte känner till de bakomliggande förhållandena tillräckligt.

Däremot kan jag för min del inte underlåta att reagera mot den, om jag så får säga, mycket formalistiska uppfattning, som både interpellanten och herr Petersson givit uttryck åt. Det förefaller mig alldeles bestämt, som om man här för mycket lever i den svenska idyllens värld. För egen del kan jag såsom gammal ämbetsman utan vidare försäkra, att jag är ytterst angelägen om att underordnade myndigheter och tjänstemän skola ha rätt och plikt att handla på eget ansvar. Jag anser också att det är viktigt, att den procedur, som vår svenska rättsordning tillförsäkrar medborgarna i form av en besvärshöjning, hålles öppen. Men detta är ett kapitel — ett viktigare kapitel är dock, att under de förhållanden som vi nu leva i får icke utrikesledningen, och bakom denna regeringen, alltför formalistiskt handla efter den eller den paragrafen. De måste se till att de viktigare intressena, enkannerligen de ur utrikespolitisk synpunkt viktigaste intressena, bli tillgodosedda. Om detta, såsom jag fattat det, varit utrikesministerns och regeringens ståndpunkt, så tror jag att i det läget har det varit riktigt att låta den formalistiska tolkningen av ordningsstadgan vika.

Häri instämde herr *Herlitz*.

Hans excellens ministern för utrikesärendena herr **Günther:** Herr talman! Jag skall be att få besvara herr Brandts frågor. Ingen protest hade gjorts från tysk sida, när ingripandet skedde, men det hade däremot under hand

Ang. meddelat förbud mot uppförande av visst skådespel. (Forts.) meddelats från tyska beskickningens sida, att det inte vore möjligt att vänta sig annat än att en protest skulle komma att göras. Den hann alltså inte göras.

Vad beträffar formen för det meddelande från utrikesdepartementet till polismyndigheten, som jag talade om i mitt interpellationssvar, var det inte jag, som personligen lämnade meddelandet, och jag kan inte nu på rak arm säga, hur det skedde. Men jag utgår från att det skedde muntligen, såsom det brukar i sådana fall. Har det skett skriftligen, har det varit i form av ett handbrev. I varje fall var det ett underhandsmeddelande i saken till polismyndigheten.

Herr Branting: Herr talman! Jag tror att alla här i kammaren äro fullt på det klara med att i nuvarande tider regeringens handlingsfrihet inte får bindas genom ett alltför strängt iakttagande av vad herr Linnér kallade formalistiska synpunkter. Det kan givetvis hända, och det har säkerligen många gånger hänt, att viktiga ärenden måste avgöras på ett hastigt och informellt sätt, exempelvis genom ett telefonsamtal eller dylikt. Detta kan naturligtvis resultera i avgöranden beträffande vilka sedermera icke finnes att tillgå några handlingar, som kunna granskas av konstitutionsutskottet. Men konsekvensen av detta, mina herrar, är att man också måste eftersöka andra former för att i alla fall bibehålla den parlamentariska kontrollen. Enligt mitt sätt att se utvecklar sig resonemanget därhän, att man kommer fram till *dagordningsinstitutet* såsom en naturlig slutpunkt. Om man å ena sidan giver regeringen så fria händer, som här säges vara nödvändigt, så måste riksdagen å andra sidan ha lika fria möjligheter att giva uttryck för sin mening om vad som förekommit.

Hans excellens herr statsministern **Hansson:** Herr talman! Med anledning av det sista anförandet vill jag säga, att jag ingenting har emot en sådan anordning som dagordningsinstitutet. Det skulle tvärtom ur regeringens synpunkt vara tacknämligt, om man kunde finna ett medel, varigenom kammarens verkliga opinion kom till uttryck och där icke endast enskildas kritik fick stå såsom uttryck för kammarens mening.

Ang. tryggare ekonomiska förhållanden för yngre intellektuella m. fl.

Ordet gavs härefter ånyo till herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet **Bagge**, som tillkännagivit, att han ämnade vid detta sammanträde besvara jämväl herr Ströms interpellation angående tryggare ekonomiska förhållanden för yngre intellektuella m. fl. och nu yttrade: Herr talman! Kammarens ledamot herr Fredrik Ström har till mig framställt den frågan, huruvida från regeringens och min sida initiativ vore att förvänta till åtgärder ägnade att bereda de yngre intellektuella och med dem likställda i vårt land tryggare ekonomiska förhållanden.

Den ärade interpellanten har i motiveringen till den framställda frågan till en början erinrat om den kraftiga ökningen av antalet studerande och intellektuella yrkesutövare i vårt land. Även enligt min mening måste förhållandena på den intellektuella arbetsmarknaden följas med oavslätlig uppmärksamhet. De få icke tillåtas att utveckla sig så, att fara uppstår för uppkomsten av ett intellektuellt proletariat. Om den risken skulle aktualiseras, skulle för hela samhällslivet ytterst betänkliga följdverkningar icke utebliva. Det grundläggande problem som här möter är, hur en lämplig jämvikt skall kunna åvägbringas mellan å ena sidan tillgången på läkare, lärare, präster, jurister o. s. v. och å andra sidan samhällets behov av personer, som utbildat sig för dessa yrken. För egen del har jag i skilda sammanhang fäst uppmärk-

Ang. tryggare ekonomiska förhållanden för yngre intellektuella m. fl.
(Forts.)

samheten på de olägenheter, som måste följa med en alltför stor tillströmning till de lärda banorna, och givit uttryck åt uppfattningen, att samhället icke kan förbigå dessa frågor. Sålunda har som en huvudsynpunkt i direktiven för 1940 års skolutredning framhållits, att de praktiska utbildningslinjerna fått stå tillbaka i en utsträckning, som knappast varit till nytta vare sig för svensk ungdom eller för svenskt arbetsliv i dess helhet. Därför har det blivit en angelägen uppgift för denna utredning att undersöka, hur den praktiska utbildningen på skilda stadier skall kunna utbyggas och givas nödvändig konkurrenskraft genom att höjas till full likvärdighet med den teoretiska. I enlighet härmed har jag icke tvekat att trots det ansträngda statsfinansiella läget under de senaste åren hos Kungl. Maj:t förorda äskande av avsevärt ökade anslag till såväl högre som lägre anstalter för praktisk yrkesutbildning, och riksdagen har beviljat dessa medel. Däremot har jag funnit det vara riktigt att iakttaga försiktighet i fråga om utvidgningar av de teoretiska utbildningsvägarna, särskilt av dem som leda till studentexamen. På detta sätt begynnande från grunden bör man enligt min mening sträva efter en sådan balans mellan praktisk och teoretisk utbildning, som bäst tillgodoser samhällets behov.

Jag är dock medveten om att vad sålunda åtgjorts eller påbörjats ingalunda är tillräckligt för att avhjälpa de av interpellanten berörda olägenheterna. Åtskilliga förslag ha på sistone framkommit, vilka syfta att underlätta den studerande ungdomens yrkesval och att förbättra de ekonomiska förhållandena för de intellektuella yrkenas utövare. I förstnämnda hänseende ha önskningarna understundom utmynnat i krav på statlig reglering i form av mekaniskt verkande spärranordningar eller dylikt vid de särskilda utbildningsanstalterna. För egen del hyser jag icke den uppfattningen, att denna väg är den riktiga och den som i stort sett ur samhällets och individens synpunkt leder till de lyckligaste resultaten. Jag erinrar även om att årets studentkonferens tills vidare tog avstånd från en allmän begränsning av tillträdet till universitet och högskolor. Å andra sidan synes det mig värt erkännande, att man på olika håll nu söker åvägabrinda en effektiv yrkesrådgivning till ungdomens tjänst. På detta område har framför allt statens arbetsmarknadskommission nedlagt ett betydelsefullt arbete, och kommissionen har för närvarande under övervägande frågan om arbetsmarknadsprognoser för de akademiska yrkena. I de uppgifter, som anförtrotts åt arbetsmarknadskommissionen i samband med pågående utredningar rörande efterkrigstidens ekonomiska förhållanden, ingår även att avge förslag till ordnande av arbetsförmedling för intellektuella. Dessa strävanden synas böra fullföljas, vidgas och omfattas av såväl myndigheternas som den studerande ungdomens förtroende och välvilja.

De unga akademiker, som efter fullbordad utbildning vinna anställning i samhällets tjänst, betungas, såsom interpellanten framhållit, merendels av stora studieskulder, och de inkomster, som de under många år framåt kunna påräkna, äro ofta otillräckliga för familjebildning, för skuldernas amortering och för vidareutbildning. De problem, som här möta, måste bli särskilt brännande för den generation av studenter och likställda, som nu under kriget utbildas vid våra universitet, högskolor och andra högre utbildningsanstalter. De starkt stegrade levnadsomkostnaderna ha fördyrat studierna, och för den manliga ungdomen ha långa perioder av militärinkallelse medfört, att studietiden avsevärt utsträcks. Dessa otillfredsställande förhållanden kunna dock näppeligen avhjälpas enbart genom lönepolitiska åtgärder. Även andra utvägar måste sökas.

Ang. tryggare ekonomiska förhållanden för yngre intellektuella m. fl.
(Forts.)

En sådan är att genom statliga stipendier förbilliga utbildningskostnaderna. Ett principiellt betydelsefullt steg i denna riktning har tagits genom införandet av naturastipendier för studerande vid statsuniversiteten; förslag föreligger att utsträcka dessa förmåner till elever vid vissa andra högre läroanstalter. En betydelsefull roll tillkommer även de statliga räntefria studielånen, för vilket ändamål numera relativt stora belopp årligen stå till förfogande. Inom skolutredningen äro ytterligare åtgärder i liknande syfte under övervägande.

icke mindre viktigt är, att studietidens längd hålles inom rimliga gränser. Denna synpunkt har beaktats i flera på senare tid avgivna sakkunnigbetänkanden. Särskilt kunna nämnas läkarutbildningssakkunnigas och sakkunnigas för den högre tekniska undervisningen betänkanden samt utredningen rörande prästutbildningen; dessa förslag äro för närvarande antingen föremål för remissbehandling eller för överväganden av annan art.

Dylika åtgärder kunna dock icke alltid vara tillfyllest; det vore därför oriktigt, om man icke vid lönesättningen toge tillbörlig hänsyn till utbildningskostnaderna. Akademiker och andra intellektuella, som ägna sina krafter åt samhället, få icke deklasseras i förhållande till andra yrkesgrupper, därigenom att deras arbete betalas oskäligt lågt i förhållande till de uppföringar, som studier och annan förberedelse för yrket kräva. I detta hänseende föreligger otvivelaktigt på mer än ett område en disproportion, som i längden icke torde kunna upprätthållas. Å andra sidan är det uppenbarligen icke möjligt att ställa i utsikt omedelbara löneförbättringar, så länge prisstopps- och lönestoppsprinciperna läggas till grund för den allmänna finanspolitiken. I särskilda undantagsfall, där löneförhållandena äro uppenbart ohållbara, lär dock icke ens i nuvarande läge kunna försvaras att avvisa varje krav på förbättring av de anställdas villkor.

Interpellanten har även uppmärksammat förhållandena inom de kretsar av intellektuella, för vilka endast undantagsvis statlig anställning ifrågakommer, nämligen författare, konstnärer, sceniska artister och musiker. Interpellanten har härvid bland annat för författarnas vidkommande antytt möjligheten av ett stöd från det allmännas sida genom bibliotekslånens beläggande med avgift. Vad denna specialfråga beträffar, får jag erinra om att den på sin tid — med anledning av en framställning från Sveriges författarförening — gjorts till föremål för en ingående utredning, verkställd av tre sakkunniga, bland vilka befunno sig författarföreningens dåvarande ordförande Marika Stiernstedt såsom representant för författarna och kassören i arbetarnas bildningsförbund Mauritz Andersson såsom representant för folkbildningsrörelserna och folkbiblioteken. De sakkunniga avstyrkte enhälligt införandet av en licensavgift, och denna ståndpunkt delades av samtliga myndigheter och sammanslutningar, vilka yttrade sig över betänkandet. Slutligen fränföll författarföreningen själv sitt ursprungligen framlagda förslag.

Beträffande de utvägar, på vilka staten i övrigt kan medverka till att främja vitterhet och konst, är det min livliga förhoppning, att nuvarande, av det statsfinansiella läget betingade besparingsåtgärder, som beröra här äsyftade kulturella ändamål, icke alltför länge skola behöva upprätthållas. På ett område, nämligen när det gäller anslagen till folkbiblioteken, har för övrigt redan i huvudsak en återgång skett till de bidragsgrunder, som gällde före kriget.

Det må till sist i en diskussion om de intellektuella yrkesutövarnas ställning i samhället framhållas, att det är på denna kategori av medborgare, som ansvaret för samhällets framåtskridande på ett särskilt sätt vilar. Vårt eko-

Ang. tryggare ekonomiska förhållanden för yngre intellektuella m. fl.
(Forts.)

nomiska och sociala liv bygger ytterst i stor utsträckning på svenska forskares insatser, och för den kulturella standard, som vårt land uppnått, stå vi i tacksamhetsskuld till våra utövande konstnärer och författare. Stat och kommun behöva akademiker för sina förvaltningsuppgifter. Samhället kan alltså inte undvara de intellektuella, men det kan icke vara lyckligt, om den uppfattningen bleve förhärskande, att de en gång utstakade banorna äro de enda eller de bästa. De största tjänsterna göra de intellektuella samhället genom att bryta nya vägar, som oftast också betyda nya och bättre levnadsvillkor för individen. Det är att hoppas, att, när den studerande ungdomen i vårt land i dessa dagar planerar för sin framtid, den skall skänka denna synpunkt beaktande. Att stat och kommun i sin ordning så långt det är möjligt böra medverka till att de intellektuellt arbetande för sina viktiga uppgifter få mot dessa svarande utkomstmöjligheter förefaller mig uppenbart.

Herr **Ström**: Herr talman! Jag frambär till herr statsrådet Bagge mitt varma tack för det utförliga och intressanta svaret på min interpellation. Herr statsrådet säger sig vara av samma mening som jag, att förhållandena på den intellektuella arbetsmarknaden måste följas med oavsläpplig uppmärksamhet. »De få», säger statsrådet, »icke tillåtas att utveckla sig så, att fara uppstår för uppkomsten av ett intellektuellt proletariat.» Risken härav skulle få mycket betänkliga följdverkningar. Herr statsrådet pekar på åtgärder som föreslagits eller genomförts beträffande praktisk yrkesutbildning och dennas jämställdhet med den teoretiska i konkurrenskraft. Däröfver är intet annat än gott att säga. Egentligen borde varje svensk man och kvinna i sin ungdom, i likhet med aposteln Paulus, lära sig ett kroppsarbete, vilket skulle höja kroppsarbetets ära. Men åtgärder för den praktiska yrkesutbildningen kunna icke hindra att den teoretiska och intellektuella utbildningen tar mycket längre tid i anspråk — att bli läkare tar åtta år efter studentexamen, kanske nio, plus underbetald praktik på sjukhusen under flera år, att bli filosofie doktor tar åtta å tio år efter studentexamen, att bli professor tar väl i genomsnitt 25 år, och då har vederbörande mycket betungande docentår bakom sig. Många fler liknande exempel skulle kunna uppräknas. Det är denna utbildning med stora studieskulder, som vilar öfver de unga intellektuella, vilkas arbete länge är underbetalt. Den praktiska utbildningen är i regel rätt väl avlönad, om man tänker på t. ex. tekniker, bokhållare, verkmästare, korrespondenter etc., men däremot sämre avlönad, det erkänner jag, när det gäller kontorister, butiksbiträden, vissa kvalificerade yrkesarbetare och andra på det praktiska livets områden, för att icke tala om en stor del av vår bondeklass. Att minska tillströmningen till den teoretiska och intellektuella linjen genom att sänka dess utbildnings- och ekonomiska standard vore en mycket äventyrlig sak. Likaså andra konstgjorda vägar. Då skulle man också få försvåra tillströmningen till kontorist- och butiksbanan, eftersom denna för massor av människor trots de låga lönerna är mera eftersträfvad än vissa andra sämre betalade banor. Här ha vi att göra med psykologiska och traditionella faktorer, som det är mycket svårt att bedöma. På konstlat sätt löser man nog icke dessa problem.

Herr statsrådet synes också vara av den mening, att något måste göras för att underlätta den teoretiska utbildningen och de utbildades ekonomi. Statsrådet pekar på studietidens förkortning. Det är möjligt att detta kan vara lämpligt i vissa fall, men det kan också leda in på olyckliga vägar. En förkortning av studietiden synes dock vara oförenlig med de med varje år ökade studieområdena, utvecklingens tendens till nya rön och uppfinningar

Ang. tryggare ekonomiska förhållanden för yngre intellektuella m. fl.
(Forts.)

och laboratoriearbetets ständiga utvidgning. En dylik förkortning av studietiden medför dessutom ett oerhört jäkt, som tär allvarligt på de studerandes krafter, och medför även en fara för en så sträng specialisering att överblick och allmänbildning försummas. Men vi ha icke behov eller i längden glädje av människorobotar i form av ensidigt utbildade specialister.

Liksom herr statsrådet är jag av den meningen, att mekaniska spärranordningar för att reglera tillströmningen till studiebanorna vore olyckliga. En dylik anordning skulle vålla orättvisor och en våldsam opinion bland föräldrarna. Nej, fri bana, fri väg för alla att söka nå kunskapens och sanningens källor, det är vägen! Yrkesrådgivningens väg är god och bör befordras. Men därtill bör läggas en friare studieväg jämsides med den sedvanliga. Denna friare studieväg bör bygga på självstudiet, underlättat genom olika kostnadsfria studiemedel. Underlättas dessa studievägar, kommer en självreglering av tillströmningen till läroverken att äga rum och de fattiga begåvningarna att få ett stöd.

Herr statsrådet understryker med all kraft och till min stora glädje interpellantens kritik av det tillstånd, som drar ner och tynger de studerandes och de teoretiskt utbildades ekonomi. Så länge staten och vissa kommunala och enskilda institutioner underbetala underläkare, unga jurister, notarier, extralärare, vikarierande lärare, unga präster, docenter, unga uppfinnare och unga forskare inom nästan alla områden, äger en utsugning rum av kvalificerad mänsklig arbetskraft, som icke kan lämnas opåtalad. Samhället liksom de enskilda som göra sig skyldiga till dylik exploatering av ungdom och intelligens komma dyrt att få betala denna misshushållning, ty i längden förbli icke dessa samhällsgrupper oorganiserade, och väl en gång hundra procentigt organiserade komma de med rätta — med hänsyn till den behandling de rönt — att utnyttja sin styrka till fullo. Dessa grupper av ung intelligens tillhöra också de mest opinionsbildande kretsarna, och det är icke klokt av demokratin att tillåta en brandskattning av denna arbetskraft. Sannolikt sker den svåraste exploateringen av enskilda institutioner. Det vore oklokt av samhället att följa dessa.

Härmed vill jag icke ha sagt att icke mycket till det bättre gjorts även i fråga om de intellektuellas ekonomiska förhållanden. Och att så skett är demokratiens förtjänst. Det var ofantligt mycket sämre för dessa grupper före demokratiens tid. Detta synes mig icke tillräckligt erkännas av de unga intellektuellas spirande organisationer. De böra icke gå fram hänsynslöst. De vinna i det långa loppet mera på en moderat taktik än genom en motsatt.

Med glädje konstateras regeringens intresse för ökade studiestipendier och statsrådets löfte att akademiker och intellektuella icke få deklasseras, deras arbete icke betalas oskäligt lågt. Statsrådet hänvisar dock till det rådande pris- och lönestoppet. Men liksom för de sämst ställda arbetarorganisationerna — lant- och skogsarbetarna — med rätta avsteg gjorts från dessa gällande principer, synas även de sämst ställda intellektuellas krav böra tillgodoses omedelbart. Den som i dag läst Dagens Nyheter, för att nu endast taga ett konkret exempel, har där funnit en redogörelse för hur det i detta avseende är ställt inom kommerskollegium. Där har man förgäves sökt efter kompetenta notarier, men inga fått. Lönerna äro häpnadsväckande låga, enligt vad man ser av Dagens Nyheter. Efter fullbordad juridisk examen och tre års meriterad tingstjänst får en notarie i kommerskollegium börja med 375 kronor i månaden, kommer sedan upp till 425 kronor och blir slutligen efter några år extra med 475 kronor i lön. Det är säkerligen herr statsrådet ense med mig och — som jag tror — herr talmannen om, att detta är en skandal

Ang. tryggare ekonomiska förhållanden för yngre intellektuella m. fl.
(Forts.)

för Sveriges rike, som ögonblickligen bör rättas, och likaså andra liknande orimliga lönesättningar. Om sådant skall fortsätta, skapa ni en grundval för revolution och förväns i sinom tid över att den kommer.

Vad sedan angår den intellektuella grupp, som heter författare, konstnärer, sceniska artister, musiker och dylika, lovar herr statsrådet att spärarna för dessas rättvisa ekonomi skall hävas, när det statsfinansiella lägets besparingsåtgärder på kulturens områden icke behöva upprätthållas. Mig veterligt har det statsfinansiella läget i alla tider åberopats mot kulturanslag. Jag betvivlar, att det statsfinansiella läget efter detta förfärliga krig inom två människoåldrar kommer att anses vara förbättrat. Skall under denna tidrymd konst, litteratur, musik, vetenskap, teater och andra kulturens områden kvarstå på nuvarande svältkost? Ja, då lära vi om sextio år icke ha mycken kultur kvar här i landet! Man måste allvarligt hoppas, att chefen för kulturdepartementet tar mod och kraft till sig för att söka övertyga sin kollega chefen för finansdepartementet, att även kulturområdena och deras arbetare ha ett existensberättigande.

Min förfrågan om en låneavgift för bibliotekslån till förmån för författarna avvisar herr statsrådet med en hänvisning till en utredning med negativt resultat, som även godkänts av författarföreningen. Detta gällde emellertid den s. k. tvåkronorsavgiften. Principiellt har författarföreningen vidhållit sin uppfattning och ogillat den styrelse, som fränföll den ursprungliga tanken. Det måste anses riktigt, att författarna få någon ersättning för organiserad, av dem icke medgiven utlåning av deras böcker, i all synnerhet som samhället icke mer än med ett minimum av anslag — jag skall icke använda hårda ord, eljest skulle jag kunnat använda ett adjektiv framför minimum, som skulle varit expressivt nog, vilket jag emellertid icke skall göra — understödjer litteraturens utövare, vilkas flertal ofta leva vid svältgränsen och vilkas ålderdom ofta är förtvivlad ur ekonomisk synpunkt.

I fråga om scenkonstnärerna lär det vara så, vilket nog herr statsrådet känner bättre till än jag, att staten betalar även ypperliga konstnärer efter trettio till fyrtio års tjänst vid statens egen dramatiska teater en pension på 2,400 kronor om året. Jag vet icke om detta är alldeles riktigt, men jag har fått uppgiften från auktoritativ källa. Jag säger, att det måtte höra hin onde till att å statens vägnar tjäna konsten och sprida glans över landet ett helt liv och som tack på sin ålderdom avspisas med 2,400 kronor att leva på. Jag väckte en gång en motion om en liten livränta åt Albert Ranft, som dels skött Operan och därvid nedlagt en miljon kronor, dels gjort vårt land utomordentliga kulturtjänster under fyrtio år och mötte sin ålderdom som en fattig man. Riksdagen avtog motionen sedan Kungl. Maj:t ej vågat framlägga proposition. Detta avslag synes mig vara en symbol för den sämre sidan av svenska folkets karaktärssegenskaper: en gnidig snålhet mot forskning, konst och litteratur.

Med så mycket större glädje kan jag instämma i herr statsrådet Bagges slutord, som jag vill citera, fast de redan en gång kommit till protokollet genom herr statsrådets anförande. Jag anser att dessa ord borde offentligen anslås i alla rikets institutioner, om vi nämligen hade den franska seden här i landet. Det är orden: »Det må till sist i en diskussion om de intellektuella yrkesutövarnas ställning i samhället framhållas, att det är på denna kategori av medborgare, som ansvaret för samhällets framåtskridande på ett särskilt sätt vilar. Vårt ekonomiska och sociala liv bygger ytterst i stor utsträckning på svenska forskares insatser, och för den kulturella standard, som vårt land uppnått, stå vi i tacksamhetsskuld till våra utövande konstnärer

Ang. tryggare ekonomiska förhållanden för yngre intellektuella m. fl.
(Forts.)

och författare. Stat och kommun behöva akademiker för sina förvaltningsuppgifter. Samhället kan alltså inte undvara de intellektuella, men det kan icke vara lyckligt, om den uppfattningen bleve förhärskande, att de en gång utstakade banorna äro de enda eller de bästa. De största tjänsterna göra de intellektuella samhället genom att bryta nya vägar, som oftast också betyda nya och bättre levnadsvillkor för individen. Det är att hoppas, att, när den studerande ungdomen i vårt land i dessa dagar planerar för sin framtid, den skall skänka denna synpunkt beaktande. Att stat och kommun i sin ordning så långt det är möjligt böra medverka till att de intellektuellt arbetande för sina viktiga uppgifter få mot dessa svarande utkomstmöjligheter förefaller mig uppenbart.»

Dessa ord ber jag herr statsrådet citera i nästa års statsverksproposition och särskilt anmoda vårt högt ärade statsutskott att genomläsa två gånger.

Jag har blott att önska, att de svenska statsmakterna i handling ville omsätta dessa herr statsrådets sanna, jag skulle vilja säga dessa stolta och förpliktande ord.

Ang. arbetslönerna vid brännortvillverknigen m. m.

Herr statsrådet **Domö**, som meddelat, att han hade för avsikt att vid detta sammanträde besvara herr Björecks interpellation angående arbetslönerna vid brännortvillverknigen m. m., erhöll nu ordet och anförde: Herr talman! Med kammarens tillstånd har herr Björek frågat mig *dels* huruvida jag uppmärksammat de höga arbetslöner som i år betalats vid brännortvillverknigen här i landet, *dels ock* huruvida jag vore beredd att medverka till att åtgärder vidtoges, som vore ägnade att åstadkomma efter det allmänna löneläget mera anpassade arbetslöner och som möjliggjorde en avsevärd sänkning av nu gällande priser på torv, så att dessa komme i bättre relation till övriga bränslepriser.

I motiveringen för interpellationen har herr Björek berört några av de åtgärder som bränslekommissionen vidtagit i syfte att vinna avsättning för innevarande års brännortvproduktion. Det är kanske därför lämpligt, att jag först lämnar några uppgifter om det nuvarande läget på torvmarknaden.

Enligt senast tillgängliga uppgifter över brännortvillverknigen hade till den 1 oktober i år upptagits c:a 840,000 ton maskintorv för avsalu. Härutöver räknar man med en tillverkning av ytterligare c:a 200,000 ton maskintorv, avsedd att förbrukas av tillverkarna själva, c:a 100,000 ton frästtorv, avsedd för torvbriketttillverkning eller för vissa tillverkares egna behov, samt c:a 20,000 ton sticktorv, huvudsakligen avsedd för tillverkarnas egen förbrukning. Av den för avsalu beräknade maskintorven voro den 1 oktober c:a 700,000 ton leveransklara. Härav voro c:a 80 procent levererade den 1 november och dessutom hade inköpslicenser utfärdats till en kvantitet som täcker återstoden. Även för den torv som upptagits men som ännu ej hunnit färdigställas har bränslekommissionen berett plats i försörjningsplanen för innevarande bränsleår. Man måste dock räkna med att en avsevärd del av denna torv icke kommer att bliva färdig i höst utan måste ligga över till i vår.

Torvillverknigen är till övervägande delen förlagd till landets sydligare delar. Då tillgången på vedskog inom dessa landsändar är förhållandevis liten, är det helt naturligt att man av bränsleförbrukarna inom dessa områden måste kräva, att de så långt möjligt använda torv såsom bränsle. De förbrukare det här är fråga om äro i första hand industrier och liknande företag; vidare kommunikationsföretag, statliga och kommunala inrättningar samt hushållsförbrukarna i vissa Skånestäder.

Av vad jag nu sagt framgår, att det finnes grundad anledning att hoppas

Ang. arbetslönerna vid brännorttillverkningen m. m. (Forts.)

att årets torvproduktion skall finna avsättning på ett ur bränsleregleringen synpunkt tillfredsställande sätt. Detta gäller då särskilt torv, som är av god kvalitet och som kommer från mossar som ligga väl till ur transportsynpunkt. I övriga fall har man kanske att räkna med en del avsättningssvårigheter.

Herr Björck gör i sin interpellation gällande, att det nuvarande priset på torv är för högt och att en prissänkning skulle vara det enklaste sättet att främja avsättningen. Jag vill då erinra om, att de fastställda priserna äro normalpriser, som ej få överskridas men väl underskridas. Det finns alltså intet hinder för en torvproducent att sänka priset på sin torv. Denna utväg bör framför allt övervägas av de torvtillverkare, vilka, enligt vad jag nyss sade, kunna få särskilda avsättningssvårigheter för sin torv. Däremot torde det icke vara lämpligt att redan under innevarande bränsleår sänka normalpriserna. Då dessa priser fastställdes, gällde det att snarast möjligt få till stånd en för landets bränsleförsörjning nödvändig produktion av brännortorv. Jag kan i detta sammanhang erinra om, att det från olika håll riktades kritik mot att torvtillverkningen icke forcerades kraftigare. För att stimulera torvproduktionen har staten i stor utsträckning lämnat lån till anläggnings- och driftskostnader samt bidrag till mossarnas iordningställande. Med hänsyn till de osäkra framtidsutsikterna för torvproduktionen var det emellertid även nödvändigt att fastställa sådana priser på torven som gjorde det möjligt för nytillkommande företagare att på kort tid amortera anläggningskostnaderna. De garantipris som interpellanten hänvisar till och som fastställdes på sommaren 1941 avsågo närmast att skydda tillverkare av torv å redan i gång varande företag från direkta förluster. I garantiprisen är alltså icke inräknad någon amortering av anläggningskostnaderna eller någon vinst. Normalpriserna däremot ansågos böra sättas så högt att de för rationellt skötta företag medgäve en amortering av anläggningskostnaderna på i regel tre år.

Då det gäller att bedöma skäligheten av normalpriserna bör ihågkommas, att det pris som företagaren får för sina produkter beror på torvens kvalitet. Denna i sin tur är i hög grad beroende av en så osäker faktor som väderleken. På grund av att 1942 års torvsäsong var ovanligt regnig, blev produktionsresultatet detta år betydligt sämre än beräknat. Detta har för många företagare medfört, att det ekonomiska resultatet av torvsäsongen blev sådant att de uppgjorda amorteringsplanerna icke kunde fullföljas.

Det är icke utan vidare riktigt, att det med nuvarande torvpriser är dyrare att elda med torv än med ved. Så är visserligen fallet, om förbrukaren har möjlighet att köpa veden från någon närbelägen trakt. Som jag förut nämnt, är torven emellertid huvudsakligen avsedd att förbrukas inom sådana områden där under-skott på ved föreligger. Veden måste alltså fraktas till förbrukarna från relativt avlägsna trakter. Den blir därför förhållandevis dyr. I Malmö t. ex. kostar prima barrved, fritt hemkörd, 21 kronor 25 öre per kubikmeter. Priset på prima torv för hushållsförbrukning, likaledes fritt hemkörd, är där 70 kronor per ton, vilket pris med hänsyn till torvens bränslevärde ungefär motsvarar priset på barrved. Vidare är att märka, att om torven icke funnits att tillgå, hade dessa områdets bränslebehov måst tillgodoses med ved från ännu avlägsnare håll; om detta nu överhuvud taget varit möjligt. Därigenom hade troligen det genomsnittliga vedpriset på konsumtionsorten blivit ännu högre. Att det hade behövts avsevärda vedmängder, framgår av att landets hela torvproduktion i år beräknas motsvara ungefär $3\frac{1}{2}$ milj. kubikmeter ved, löst mått, eller bortåt 10 procent av den under avverkningsåret 1942/43 avverkade brännveden. Att ersätta torven med kol eller koks hade ej varit möjligt, då det med hänsyn till de osäkra importmöjligheterna är nödvändigt att vara sparsam med lagren av dessa bränslen.

Ang. arbetslönerna vid brännortviltverkningen m. m. (Forts.)

Även om jag alltså icke nu är beredd att medverka till en sänkning av normalpriserna på torv, är jag medveten om det önskvärda i att torvpriserna sänkas så snart detta låter sig göra. Jag hoppas därför att det efter närmare undersökning av det ekonomiska resultatet av innevarande års torvproduktion skall visa sig möjligt att sänka normalpriserna från och med nästa bränslesäsong.

Vad arbetslönerna beträffar är det sannolikt att onormalt höga ackordsförtjänster förekommit i en del fall. Lönernas storlek har varit mycket växlande vid olika företag. Detta torde bland annat bero därpå, att en tillräckligt omfattande sammanslutning av företagen icke kunnat åstadkommas. På grund av den hårda konkurrensen om arbetskraften synes vidare en del mindre erfarna företagare ha betalt så höga löner, att planerna på en snabb amortering av anläggningskostnaderna icke kunnat fullföljas. För närvarande lär dock flertalet torvproducenter fått tillräcklig erfarenhet för att kunna bedöma, vilka löner som med nuvarande torvpriser kunna betalas.

Genomsnittsförtjänsten under 1942 års säsong för arbetarna vid företag med avtalsreglerade löner beräknas ha uppgått till c:a 2 kronor per timme, inklusive indextillägg. I år kan denna genomsnittsförtjänst antagas hava stigit på grund av de gynnsamma väderleksförhållandena och arbetarnas ökade vana vid arbetet. Från grov- och fabriksarbetarförbundet har bränslekommissionen erhållit uppgifter beträffande den totala genomsnittliga ackordsförtjänsten vid ett stort antal företag i olika delar av landet. Dessa uppgifter utvisa genomsnittliga förtjänster för torvupptagningsarbete som växla mellan 1 krona 21 öre och 2 kronor 76 öre. Medeltalet för samtliga dessa företag var c:a 2 kronor 10 öre per timme. Den minderåriga och den kvinnliga arbetskraften har avtalsenligt kunnat komma upp till högst 60 procent av de ackordslöner som utgå för upptagningsarbetet. Andra uppgifter, som erhållits från en grupp av 10 stora mossföretag, utvisa en genomsnittlig ackordsförtjänst för torvupptagning av 2 kronor 28 öre per timme. Detta innebär för dessa mossor en ökning i förhållande till föregående år med 23 procent. Samtidigt har emellertid medelproduktionen per 8-timmars arbetsdag stigit med 30 procent. Från dessa sistnämnda företag uppgavs även, att medeldagsförtjänsten för samtliga arbetare under årets torvsäsong utgjort c:a 14 kronor 80 öre. Om den arbetskraft, som sysselsattes med vändning och kupning av torven icke medräknades, hade medeldagsförtjänsten utgjort c:a 16 kronor 50 öre.

Av dessa uppgifter framgår, att lönerna vid torvföretagen i allmänhet icke äro så höga som interpellanten angivit.

Det arbetsförmedlingstvång som 1942 infördes för torvindustrien har tillämpats även i år och torde ha utgjort ett ganska verksamt hinder för torvindustrien att draga till sig arbetskraft från håll där denna icke kunnat undvaras, främst jordbruket.

Av vad jag nu sagt framgår alltså, att någon sänkning av normalpriserna på torv icke för närvarande är att vänta, men att jag hoppas att det skall bli möjligt genomföra en sänkning från och med nästa bränslesäsong. Vad lönerna beträffar torde några särskilda regleringsåtgärder icke böra vidtagas från myndigheternas sida.

Herr **Björck**: Herr talman! Jag ber att till herr statsrådet Domö få uttala mitt tack för svaret å min interpellation och för det tillmötesgående han samtidigt visat mig.

Jag noterar med tillfredsställelse statsrådets uttalande, »att han är medveten om det önskvärda i att torvpriserna sänkas så snart detta låter sig göra och att statsrådet hoppas, att det skall bli möjligt att genomföra en sänkning

Ang. arbetslönerna vid bränntorvtillverkningen m. m. (Forts.)

från och med nästa bränslesäsong». Denna förhoppning delas av många, icke endast av den grupp företagare jag tillhör, utan i lika hög grad av de industrier, kommunikationsföretag, ekonomiska föreningar och statliga och kommunala inrättningar, som fått föreläggande att i viss utsträckning använda torv som bränsle. Så har, för att taga ett exempel, Riksförbundet Landsbygdens folk i skrivelse till jordbruksministern framhållit, att jordbrukets ekonomiska föreningar åsamkats betydande merutgifter genom att de av bränslekommissionen ålagts att använda torv i stället för ved i stor utsträckning. Ett liknande uttalande har gjorts av kristidsstyrelsen i Kopparbergs län. Statsrådet erinrar om att det fastställda priset väl kan underskridas men ej får överskridas. Intet hindrar således, påpekar statsrådet, att torven säljes billigare än normalpriset anger. Detta torde också ha blivit fallet, om icke bränslekommissionen utfärdat de av mig påtalade bestämmelserna, som tvingat bränsleförbrukarna att inköpa ett visst kvantum torv. Hade marknaden varit fri, hade man säkerligen kunnat räkna med avsevärt lägre priser.

Som skäl för att normalpriset satts så högt anför statsrådet, att man ansett, att torvtillverkarna borde kunna amortera sina anläggningskostnader, inklusive statslån, på tre år. En så kort amorteringstid torde vara något enastående och förutsätter en mycket hög nettovinst årligen. En amorteringstid på fem år borde ansetts skälig, ty denna tid torde man kunna räkna med förflyter innan normala förhållanden på bränslemarknaden åter inträda. Man frestas lätt att misstänka, att statens organ i detta fall i första hand tänkt på att skydda staten från förluster på utlämnade lån till torvindustrien. De fastställda priserna kunna liknas vid en beskattning, som torvköparna få vidkännas för att skydda statens i torvindustrien investerade kapital.

Herr statsrådet medger, att det ställer sig dyrare att elda med torv än med ved, om förbrukaren har möjlighet att köpa veden från en närbelägen trakt. Men det är ju som bekant fallet i största delen av Mellansverige, även i södra Småland och norra delen av Skåne. Att förhållandena i t. ex. Malmötrakten ställa sig annorlunda är riktigt, men det är ju dock endast en mindre del av de trakter, där bränntorv kommer till användning.

Om arbetslönerna vid torvindustrien föreligga mycket divergerande uppgifter, och statsrådet anser det sannolikt, att onormalt höga aekordsförtjänster förekommit. Jag delar statsrådets uppfattning, att den hårda konkurrensen om arbetskraften jämte vissa företagares oerfarenhet haft till följd att lönerna satts högre än som med hänsyn till arbetets art varit nödvändigt. Arbetsförtjänsten vid torvmossarna har emellertid under alla förhållanden varit avsevärt högre än de löner som gälla för lantarbetarna, ofta dubbelt så hög. Lantbrukarna ha därför på de orter, där torvtillverkning förekommit, haft svårt att erhålla nödig arbetskraft till jordbruket. Detta påtalades som bekant också med skärpa i den interpellationsdebatt i denna fråga, som ägde rum i andra kammaren förlidet år. För att råda bot mot detta finnes såvitt jag kan se ingen annan möjlighet än att sänka priset på torven. Då skulle helt säkert de onormalt höga arbetslönerna komma att sänkas i motsvarande mån. Att den bränslereserv, som vi ha i våra torvmossar, bör utnyttjas på bästa sätt, torde vi alla vara eniga om.

De åtgärder, som bränslekommissionen vidtagit, såväl vad gäller prissättningen på torven som de tvångsföreskrifter för bränsleförbrukarna som utfärdats, torde i det långa loppet ej leda till målet. Tvång skapar alltid olust. Man har därför anledning antaga, att så snart möjlighet yppar sig för bränsleförbrukarna att få annat bränsle, komma de att upphöra med att använda torv, även om priset blev lägre, så att det kunde jämföras med priset på annat bränsle. Torven står i fara att bli impopulär, om detta uttryck tillåtes. Jag

Ang. arbetslönerna vid brännorttillverkningen m. m. (Forts.)

har under åren och icke minst under förra krisen lärt mig använda brännortv i mycket stor utsträckning, men då stod den i halva det pris, som nu gäller, under det att priset på ved var avsevärt högre än det för närvarande är. Nu är torven enligt de beräkningar, som gjorts på olika håll, absolut för dyr. Det är rätt betecknande, att ett stort mejeriföretag i Blekinge, som gjort mycket noggranna kalkyler och som haft tillgång till vederhäftigt och kunnigt folk, påpekar i en skrivelse, som sedan gått till jordbruksministern, att kostnaderna på grund av torveldning ha varit 84 procent större än om man skulle eldat med ved. Det är ju ganska avskräckande siffror.

Jag tillåter mig därför hemställa till herr statsrådet som den praktiska man han är, att han gör vad som är möjligt för att brännortv må komma till användning utan att förbrukarna av bränslet tvingas vare sig överbetala det eller använda det mot sin vilja, då det icke är alla värmeanläggningar som brännortv passar för.

Herr Linder: Herr talman! Åtskilligt i denna sak kan nog både förklaras och måhända också försvaras. Men efter de uttalanden man hört från skilda håll, måste jag för min del säga, att herr Björck nog har haft ett visst fog för sin anmärkning.

Åtminstone i min hemstad, Malmö, äro ganska stora kretsar mycket förvånade, för att använda ett mildt uttryck, över de dryga bränsle- och varmvattenskostnader som debiterats. Det lämpliga och vanliga för denna utgiftspost brukar av folk med erfarenhet på området anges till ungefär 10 à 11 procent av hyressumman. Jag föreställer mig, att denna siffra kanske återspeglar vad som gäller för normala tider, men det måste likväl vara någonting på tok när dessa kostnader i fråga om både stora och små lägenheter uppgå till 50 procent av hyressumman; jag känner för övrigt fall där de till och med överstigit detta tal. En så hög procentsats kan knappast vara riktig och försvarlig.

Jag har satt mig i förbindelse med åtskilliga hyresvärdar i min hemstad, även sådana i ledande ställning, och de ha samt och synnerligen lagt skulden till detta förhållande på de dryga kostnaderna för torven. För att minska kostnaderna har man undersökt möjligheten att elda med stubbved, men det har därvid visat sig, att transportförbud beträffande denna ved gäller vid statens järnvägar — så var fallet åtminstone under augusti och september månader. Den saken har man ju inte kunnat göra någonting åt, men detta transportförbud har, enligt vad man i min hemstad allmänt tror sig veta, utfärdats till förmån för den av staten subventionerade orttillverkningen.

Nu kan det naturligtvis invändas, att de siffror jag anfört förvisso äro ganska onormala, men att man bör hålla sig till de tablåer, som upprättas vid slutet av varje bränslesäsong och som utvisa, hur stora kostnaderna varit. I allmänhet torde emellertid hyresgästerna dess värre ställa sig ganska tveksamma till dessa tablåer. Jag för min del betvivlar inte ett ögonblick, att riktiga uppgifter lämnats i tablåerna, men jag undrar om husvärdarna i gemen ha den rätta inställningen till sina hyresgäster med avseende på bränslekostnaderna. Jag skulle vilja ifrågasätta, om inte många hyresvärdar resonera på det viset, att det gör dem detsamma hur stora dessa kostnader bli, ty det är ytterst hyresgästerna, som få betala dem. När värdarna därtill ha sammanlutit sig i en förening, blir det inte lätt att komma till rätta med denna sak.

Bortsett härifrån skulle jag vilja säga, att bränslekommissionens ställning i detta hänseende knappast torde vara alldeles otadlig. I min hemstads tidningar, såväl det radikala »Arbetet» som det konservativa »Sydsvenska Dagbladet», har man kunnat läsa referat av en skrivelse till kommissionen från

Ang. arbetslönerna vid bränntorvtillverkningen m. m. (Forts.)
hyresvärdarna och hyresgästerna gemensamt, däri dessa protestera mot den extra beskattning med avseende på bränslepriserna, som ålagts Malmö.

Det är bara detta jag har velat framföra, herr talman.

Herr statsrådet **Domö**: Herr talman! Det är obestriddligt, att vissa företeelser på bränsleregleringens område långt ifrån äro sådana som man önskar att de skulle vara, men man bör ej förbise svårigheterna att ordna bränsleförsörjningen på sådant sätt, att den dels blivit tillräcklig och dels tillfört de olika orterna det bränsle, som passar dem bäst.

Vad beträffar torven och den omfattande användningen av detta bränsle i Skåne, försökte jag ju i mitt interpellationssvar utveckla, att torven i allmänhet måste avsättas inom den trakt där den produceras, för att inte frakterna skola bli alltför långa. Därtill kommer svårigheten att förse denna landsända med ved från annat håll. Ett sådant företag skulle kräva mycket betydande transportmedel, och det har därför varit nödvändigt att utfärda bestämmelser om transporttillstånd och dylikt. Om man skulle kunna undvika varandra korsande transporter av bränsle, har det inte gärna varit möjligt att ordna saken på annat sätt.

De av herr Linder vidrörda förhållandena mellan hyresvärdar och hyresgäster ha intet direkt samband med de ärenden i fråga om bränsleförsörjningen, som falla under min handläggning, och de spörsmålen skall jag därför ej nu ingå på. Vad beträffar önskemålet från visst håll i sydligaste Sverige att slippa undan varmvatten, vill jag framhålla att intet som helst tvång från bränslemyndigheternas sida har förekommit; bränslekommissionen har allenast meddelat tillstånd att använda varmvatten, och jag tror därför inte man kan rikta anklagelser mot den i detta avseende.

De för tillfället gällande priserna på torven böra självfallet sänkas så snart som möjligt. Jag har redan i interpellationssvaret uttalat min avsikt att söka få dem sänkta nästa bränslesäsong, och jag vill här ännu en gång understryka detta. Att genomföra en sådan sänkning nu, mitt i ett regleringsår, låter sig näppeligen göra, med hänsyn till att större delen av föregående års torvskörd redan är ute i marknaden eller också kontrakterad till leverans.

För min del vill jag inte på något sätt undanhålla offentligheten, att torvproduktionen är en ytterst vansklig och besvärlig näring, som det är mycket stora svårigheter att komma till rätta med. Man får givetvis ta itu med svårigheterna allteftersom man märker dem, och i den mån som nyanlagda företag hinna bli amorterade, bör det finnas möjligheter att komma ned till ett lägre pris. Det är i dag ganska lätt att säga, att man borde ha avstått från en del av torvproduktionen och att vi hade kunnat reda oss den förutan. Men det lät inte så för bara ett år sedan; då fick jag uppbära åtskilligt klander inte bara i pressen utan också här i riksdagen för att icke tillräcklig omsorg nedlagts på att utöka torvproduktionen. Redan inskränkningen av denna produktion, i jämförelse med vad man hoppats att åstadkomma, visar för övrigt att återhållande moment ha spelat in då det gällt startandet av nya torvföretag. Jag vill emellertid ge uttryck åt den förhoppningen, herr talman, att man skall lyckas komma till rätta med de förhållanden, som berörts i interpellationen och mitt svar å densamma.

Vad beträffar arbetslönerna, har det naturligtvis sina svårigheter att ingripa med reglerande åtgärder på ett särskilt område och att binda något visst arbetsfält genom föreskrifter, under det att frihet skall råda i fråga om de övriga. Sådant låter sig näppeligen göra, utan det måste bli ett samspel mellan de skilda krafterna som får bestämma det hela. Sugningen av folk från

Ang. arbetslönerna vid brännortvillverknigen m. m. (Forts.)
jordbruket har man sökt motverka genom det förbud att använda viss arbetskraft, som gällt för torvmossarna. Till viss del har det gått, till annan del inte.

Jag skall säga ytterligare några ord om bränslepriserna. Man fick av herr Linders anförande lätt det intrycket, att i Skåne skulle det råda högre priser än på annat håll. Men Skåne har väl tvärtom — i förhållande till andra landsdelar — varit gynnat under detta krig i fråga om bränslepriserna. Av praktiska skäl har relativt mycket kol och koks använts där — man har velat slippa onödiga transporter — och när man sålunda i Skåne fått använda dels ved, dels kol och koks, ha de sammanlagda bränslekostnaderna där blivit ganska gynnsamma. Nu har väl läget blivit något sämre, efter det att man har bestämt, att ungefär hälften av veden skall ersättas av torv, men denna landsända har fortfarande haft möjlighet att använda mer kol och koks än man har fått på en del andra håll. Bränslekostnaderna äro nog åtskilligt högre i exempelvis de stora städerna i Mellansverige, Stockholm m. fl., jämfört med i Skånestäderna.

Herr Linder: Innan jag går in på herr statsrådets yttrande i övrigt, vill jag svara på herr statsrådets sista uttalande, att Skåne vore relativt gynnsamt behandlat i detta avseende. Det ha vi inte just märkt någonting av nere i Skåne. Människorna där — och det är framför allt min hemstad Malmö jag tänker på — få ju dock *betala* bränslet. De äro kanske inte så hemma i alla kortkonster, om jag så får uttrycka mig, att de kunna svänga sig och säga: »Så måste det vara, ty så har man bedömt saken», utan de bara räkna efter, hur mycket de få betala, och då tycka de, att det är rätt så dyrt.

När jag började mitt lilla anförande, sade jag, att det finns åtskilligt i denna sak, som kan både förklaras och kanske också försvaras. Detta har ju herr statsrådet även gjort med skicklighet. Men när herr statsrådet säger: »Detta ligger inte under mitt departement, detta har jag inte att syssla med i min ämbetsutövning», så vill jag säga, att det påpekandet är riktigt, men vart skola människorna vända sig? Herr statsrådet betraktas dock som målsman för allt som rör sig inom detta område, och då får herr statsrådet tåligt höra på sådana klagomål. Sedan må de leda till vad de kunna.

Herr förste vice talmannen: Herr talman! Jag vill inte låta detta tillfälle gå förbi utan att uttala en vädjan till herr statsrådet Domö i denna fråga.

Herr statsrådet medgav, att priserna på brännortvoro onödigt höga, men herr statsrådet yttrade sedan, att för innevarande bränslesäsong kan man inte vidta några åtgärder i syfte att reglera dessa priser. Likaså sade herr statsrådet, att man inte kan reglera arbetslönerna endast på ett område såsom t. ex. torvupptagningen. Häremot torde ej vara något att erinra. Båda dessa synpunkter äro nog riktiga, men det är då så mycket större anledning att till en kommande bränslesäsong sänka priset på brännortv, ty det är tydligen alldeles för högt för närvarande. Detta såväl i fråga om bränslevärdet, jämfört med vedens bränslevärde — vilket framhålles av förbrukare från skilda håll — och i det avseendet, att det nuvarande priset ger producenterna av torvbränsle möjlighet att betala väsentligt högre arbetslöner än vedproducenterna kunna betala. Redan detta visar ju, att produktionen av brännortv är mera gynnad än vedproduktionen. Det har kanske tidigare varit nödvändigt att stimulera framställningen av brännortv, men det skälet torde inte numera föreligga för uppehållande av alltför höga priser. För övrigt finns det ju nu så mycket brännortv upptaget, att om man inte ålägger industrien och andra förbrukare att köpa den, torde det bli svårt att bli av med densamma. För att konkurrensen

Ang. arbetslönerna vid brännortvillverkningen m. m. (Forts.)
om arbetskraften till jordbruket inte skall bli alltför svår, är det nödvändigt, att man ser till, att torvproduktionen inte blir särskilt gynnad i framtiden.

Jag vill begagna tillfället att redan nu rikta denna vädjan till herr statsrådet.

Herr statsrådet **Domö**: Jag vill bara i all korthet erinra om att om alla skulle få köpa den bränslesort, som de helst ville, skulle de flesta köpa kol och koks, och ingen skulle köpa vare sig ved eller torv. Därför måste man reglera det så, att de kvantiteter bränsle av olika slag, som stå till förfogande, vinna avsättning. Annars ginge det säkerligen inte att klara det hela.

Föredrogs ånyo och företogs punktvis till avgörande statsutskottets utlåtande nr 242, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1943/44, i vad propositionen avser försvarsdepartementets verksamhetsområde.

Punkterna 1—24.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 25.

Lades till handlingarna.

Punkten 26.

Utskottets hemställan bifölls.

Vid förnyad föredragning av statsutskottets utlåtande nr 258, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1943/44 till vissa ersättningar åt arbetare vid Salsåkers sågverk m. fl., bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 259, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av utvidgad byggnadsplan för svenska träforskningsinstitutet. *Ang. utvidgad byggnadsplan för svenska träforskningsinstitutet.*

Med tillstyrkande av Kungl. Maj:ts i proposition nr 340 framlagda förslag hade utskottet i förevarande utlåtande hemställt, att riksdagen måtte godkänna en i statsrådsprotokollet över handelsärenden för den 8 oktober 1943 angiven plan till nybyggd för svenska träforskningsinstitutet.

Herr **Sundberg**: Med tillfredsställelse har man konstaterat den beslutsamhet, varmed regeringen gått till verket för att få till stånd ett svenskt träforskningsinstitut. Med lika stor tillfredsställelse observerar man den påpasslighet och snabbhet, varmed nya situationer mötas, för att det tilltänkta träforskningsinstitutet skall kunna arbeta effektivt och fylla sin viktiga uppgift. Sålunda se vi av det ärende, som nu ligger på riksdagens bord, att redan innan den tilltänkta institutionsbyggnaden hunnit påbörjas, är man färdig med att begära ett tilläggsanslag på icke mindre än 947,000 kronor utöver förut anslagna 1,918,000. Av dessa 947,000 kronor redovisas 562,000

Ang. utvidgad byggnadsplan för svenska träforskningsinstitutet. (Forts.) som merkostnad, huvudsakligen på grund av den inträdda dyrtiden, och återstående 385,000 kronor äro avsedda för anskaffande av ytterligare lokaler till inrymmandet av maskiner och apparatur, som anses erforderliga. Mot detta finns ingenting att anföra, och statsutskottet har också för sin del tillstyrkt bifall till det föreliggande förslaget. Jag hoppas, att riksdagen fattar beslut i enlighet härmed.

Det är emellertid inte närmast för att framhålla detta, som jag har begärt ordet, utan det är för att belysa den kontrast, som föreligger i avseende å behandlingen av denna fråga och den, som rör statens skogsförsöksanstalt och dess nybyggnad. Redan långt innan man började tala om eller ens tänka på ett träforskningsinstitut, hade man konstaterat behovet av en utbyggnad av statens skogsförsöksanstalt. 1939 års lagtima riksdag beslöt också en genomgripande omorganisation och en betydande utvidgning av densamma. Därvid byggde man i allt väsentligt på ett förslag, som framlagts av 1936 års skogsutredning. På basis av det av riksdagen sålunda fattade beslutet uppgjordes ritningar till en ny institutionsbyggnad, vars volym uppgick till c:a 20,000 kubikmeter. I den mån som kristiden satte in, gjorde sig emellertid besparingssträvandena allt mer gällande och det blev klart, att man inte kunde utföra den ursprungligen planerade byggnaden inom en tänkt kostnadsram på 1,400,000 kronor. I stället för att följa samma väg som man nu gått i fråga om träforskningsinstitutet, alltså att begära tilläggsanslag, beträdde man i fråga om statens skogsförsöksanstalt den rakt motsatta vägen: man skar ned, man sparade och knappade in på utrymmena mer och mer, så att i den skepnad, förslaget nu lär ha, har byggnadsvolymen begränsats till ungefär 10,000 kubikmeter, d. v. s. hälften av den volym, som man från början tänkt sig. Och det tråkiga med alla dessa omritningar är vidare, att något bygge ännu inte kunnat sättas i gång.

För att emellertid skogsförsöksanstalten skall kunna fylla de allt större krav, som nu och i framtiden ställas på den skogliga forskningen, är det alldeles nödvändigt, att byggnaden kommer till stånd omedelbart, liksom även att den av riksdagen beslutade omorganisationen sättes i kraft. Om det är viktigt, att träforskningsinstitutet kommer till stånd — och det är det — är det lika viktigt, att skogsförsöksanstalten sättes i tillfälle att fylla de uppgifter, för vilka denna institution är avsedd. De äro i själva verket grundläggande för det hela. De avse att genom forskning söka få till stånd en höjning av den skogliga produktionen såväl kvantitativt som kvalitativt. Ser man inte till att man löser det problemet, kan träforskningsinstitutet icke få den betydelse, det eljest skulle få. Det är därför inte logiskt att på sätt, man här gör, stödja den ena institutionen och nonchalera den andra.

Nu har jag till min glädje hört, att jordbruksministern lär ha för avsikt att göra slag i saken i år, så att den nya byggnaden skall kunna stå färdig före nästa års slut. Jag vågar å den svenska skogsnäringens vägnar ge uttryck åt den förhoppningen, att detta rykte måtte tala sant och att därmed den tänkta omorganisationen av försöksanstalten också kommer till stånd.

Herr talman! I det ärende, som här föreligger, ber jag att få yrka bifall till statsutskottets förslag.

I detta anförande instämde herr *Sten*.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i det nu ifrågavarande utlåtandet hemställt.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 260, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående statsbidrag till daghem och lekskolor m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

Ang. stats-
bidrag till
daghem och
lekskolor
m. m.

I en till riksdagen avlåten proposition, nr 339, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över socialärenden för den 8 oktober 1943, föreslagit riksdagen att medgiva, att under budgetåret 1943/44 finge till ett belopp av högst 100,000 kronor av statsmedel beviljas bidrag till driften av anstalter för halvöppen barnavård i huvudsaklig överensstämmelse med av chefen för socialdepartementet förordade grunder.

I samband med Kungl. Maj:ts förevarande förslag hade utskottet till behandling förehaft

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av fru *Anna Sjöström-Bengtsson* och herr *B. Elmgren* (I: 330) och den andra inom andra kammaren av fru *Disa Västberg* m. fl. (II: 465), vari hemställts, att riksdagen måtte besluta att i enlighet med vad 1941 års befolkningsutredning föreslagit redan nu fastställa principerna för en framtida bidragsverksamhet till daghem, barnträdgårdar och eftermiddagshem;

dels ock en inom andra kammaren av herrar *P. Svensson* i Alingsås och *O. Nilsson* i Göteborg väckt motion (II: 484), vari hemställts, att riksdagen vid behandlingen av förevarande proposition måtte beakta vissa i motionen anförda synpunkter.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet på anförda skäl hemställt,

a) att riksdagen måtte medgiva, att under budgetåret 1943/44 finge till ett belopp av högst 100,000 kronor av statsmedel beviljas bidrag till driften av anstalter för halvöppen barnavård i huvudsaklig överensstämmelse med av utskottet förordade grunder;

b) att motionerna I: 330 och II: 465 måtte anses besvarade genom vad utskottet anförde;

c) att motionen II: 484 måtte anses besvarad genom vad utskottet anförde.

Reservation hade avgivits av, utom annan, herr *Oscar Olsson*, som ansett, att utskottets yttrande bort hava den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort hemställa,

a) att riksdagen — — — förordade grunder;

b) att riksdagen med bifall till motionerna I: 330 och II: 465 måtte fastställa principerna för en framtida bidragsverksamhet till daghem, lekskolor och eftermiddagshem i enlighet med 1941 års befolkningsutrednings förslag;

c) att motionen II: 484 måtte anses besvarad genom vad utskottet i det av reservanten förordade yttrandet anförde.

Herr Olsson, Oscar: Herr talman! Jag kommer inte alls att gå in på någon utförligare polemik vare sig mot departementschefen eller mot statsutskottet, detta i all synnerhet som jag i grund och botten är mycket tacksam mot båda för det resultat, vartill de dock ha kommit. Jag vill också tro, att min reservation går så helt i linje med vad departementschefen själv önskar, att jag kan hoppas, att dess syfte kan bli nått inom en ganska snar framtid. Jag tror, att departementschefen inte har gått så långt som befolkningsutredningen har velat. Detta tror jag på grund av vissa egendomliga skäl i motiveringen, som jag trodde voro alldeles förlegade men som ha kommit fram under debatten. Och detta har väl också visat, att departementschefen har haft ganska goda skäl, när han velat vila på hanen.

Då det gäller den halvöppna barnavården, har man åter börjat tala om att man skall akta sig litet för att utbilda folk, som kan handha denna vård, ty

Ang. statsbidrag till daghem och lekskolor m. m. (Forts.)

man menar, att den bästa vård, som barnen i förskoleåldern kunna få, är vården av modern i hemmet. Man har till och med gått så långt, att man har varnat för de kretsar, som inte ha den synpunkten. Jag har varit angelägen att fråga, var dessa kretsar finnas. Jag har sport åtskilliga människor, som ha kommit med sådana varningar, om de tro, att departementschefen, statsutskottet eller jag tillhör dessa kretsar. Detta om vården i hemmet är ju en så självklar sanning, att jag trodde, att den inte behövde komma in i detta sammanhang.

Här föreligger ett behov, som man måst i någon mån tillfredsställa på privat eller kommunalt initiativ. När samma kretsar, som ha kommit med dessa skäl, vilka inte längre ha någon aktualitet, tala om befolkningsfrågan, så stå ju dessa kretsar åtminstone officiellt på samma ståndpunkt som departementschefen och statsutskottet här hävda, nämligen att man skall göra allt för att undanröja hindren för nativiteten. Detta är ju det sociala huvudskälet här vid sidan om nödvändigheten att skaffa ordentlig vård åt barnen till de mödrar, som måste vara ifrån hemmen på grund av sina sysselsättningar.

Jag förstår, att åtskilliga i de kretsar, som här betona vikten av moderns och hemmets uppfostran, tycka, att även om modern inte är hemma, utan det är ett hembitråde eller en tillfällig hjälp, som sköter hemmet, så är det ändå bättre för barnens uppfostran än den halvöppna barnavården. Men då frågar man: vad har den saken att göra med majoriteten av yrkesarbetande mödrar, vilka tillhöra de inkomstklasser, där det inte är möjligt att skaffa hembiträden? Och var skall man för resten komma åt hembiträden nu? Och i framtiden blir det ännu svårare, när de gifta kvinnornas antal ökas och de ogiftas minskas. Den halvöppna barnavården är en så påtaglig nödvändighet, att man närmast är förvånad över att frågan om utbildningen till den inte har lösts förr. Men vi känna de omständigheter, som ha kommit i vägen, sedan befolkningsutredningen avgav sitt utlåtande.

Vad bråkar jag då om i min reservation? Ja, jag bråkar litet grand därför att departementschefen inte har velat följa befolkningsutredningen fullt ut. Departementschefen är övertygad om att denna vård behövs och att det behövs kvalificerat folk för den. Och departementschefen vet, att sådant folk inte finns. Man måste sörja för utbildningen. Utskottet vet också detta, liksom att det tar tid. En seminarieutbildning för detta syfte kan väl knappast tänkas bli mindre än tvåårig.

Vilka skäl ha då anförts för att dröja med principbeslutet, som i stor utsträckning skulle göra folk intresserat för att slå in på den banan? Det har anförts, att det är bäst med en försöksverksamhet, innan man fattar principbeslutet, ty annars kunde detta behöva ändras. Men när herrarna läst igenom handlingarna, ha herrarna nog sett, att det inte kan vara tal om några så djupgående förändringar av principerna efter en försöksverksamhet, att ett nu fattat principbeslut skulle lägga några hinder i vägen för sådana, säkerligen relativt obetydliga ändringar. Man har kanske också ansett detta på högre ort, men man har måst trösta sig med att bara försöksverksamheten kommer i gång, skall det animera människor, som äro lämpade för denna verksamhet, att så fort som möjligt utbilda sig för den, så att man, när den stora mängden behövs, inte skall vara alldeles blottställd. Jag vill fästa uppmärksamheten på att på arbetsmarknaden äro förhållandena nu inte sådana, att människor på lösa boliner besluta sig för att vänta med att ta en sysselsättning, som de kunna få, bara för att här i framtiden kanske kommer en annan sak, som passar dem bättre. Jag tror, att det just därför är fara i dröjsmål. Jag vill fästa riksdagens uppmärksamhet på att när det gällde att tillgodose det framtida behovet av lärare och lärarinnor, så ansåg riksdagen

Ang. statsbidrag till daghem och lekskolor m. m. (Forts.)

sig — ehuru vi nu ha stor arbetslöshet — inte kunna stå till svars med att inte redan nu vidta åtgärder för att i framtiden tillfredsställa behovet. Jag försäkrar herrarna, att när det gäller den halvöppna barnavården, kommer behovet att bli ännu mera trängande och ännu svårare att få fyllt. Det är därför jag anser, att man inte borde ha väntat med att fatta principbeslutet i frågan, utan gjort det vid denna riksdag.

Nu ligger saken till som den gör, och andra kammaren har redan beslutat i överensstämmelse med utskottets förslag. Det kan väl inte bli något annat resultat av motionerna I:330 och II:465, till vilka jag yrkar bifall, än en uppmantran till departementschefen att fortsätta på de goda vägar, han har slagit in på, och se till att man fortast möjligt kommer fram på dessa vägar, så att så liten skada som möjligt uppstår av ett uppskjutande av principbeslutet till en annan riksdag.

Emellertid ber jag, herr talman, till den lilla kraft och verkan det hava kan att få yrka bifall till reservationen.

Herr **Elmgren**: Herr talman! Jag skall villigt erkänna, att det ligger en hel del i den ståndpunkt, som socialministern och utskottet ha intagit i fråga om den sak, som herr Oscar Olsson nu senast har diskuterat, och det är alldeles givet, att herr socialministerns uttalande, att de av befolkningsutredningen dragna riktlinjerna kunna beaktas av socialstyrelsen, har mycket stort värde. Jag uttalar också min tillfredsställelse med att statsutskottet har skrivit, att de, som tänka utbilda sig för den halvöppna barnavården, kunna hämta ledning och stöd av de beslut, som statsmakterna nu gå att fatta.

Det är i själva verket personalsituationen, som är besvärlig och som till en del har föranlett mig att vara med om den i ärendet väckta motionen. Jag skall bara anföra ett enda litet exempel på hur det ligger till. Exemplet är hämtat från det seminarium för barnträdgårdsledarinnor, som jag själv har kontakt med. Där händer det ofta, att det kommer en sökande, som gått som auskultant i barnträdgårdarna, och säger: »Denna form av barnavård intresserar mig mest, den skulle jag vilja ägna mig åt.» Men så komma föräldrarna och säga: »Det är klart, att detta kan du inte få ägna dig åt, därför att det är så dålig lön, och det är inga pensionsmöjligheter, och man vet inte, hur mycket statsmakterna intressera sig för detta. Därför bör du inte ägna dig däråt, utan du bör bli lärarinna.» Vi ha också exempel på att många, som äro utbildade för yrket, ha lämnat det för att taga andra anställningar, som äro mera betalda.

Dessa personalsvårigheter måste också ses mot bakgrunden av vad herr Oscar Olsson antydde, nämligen att en ganska stor utveckling måste ske på detta område, när statsmakterna draga de fulla konsekvenserna av den medicinska och psykologiska forskningens resultat i detta avseende. Man har ju på ett fullt evident sätt visat, att just förskoleåldern är oerhört betydelsefull i uppfostringsavseende. Utvecklingsvolymen där är så att säga större än under senare perioder. En av våra psykologer har formulerat det på det sättet, att förskoleåldern är människoblivandets och personlighetsbildningens gyllene tidsålder. Ser man det på det sättet, så förstår man vilken betydelse åtgärder för barnen i förskoleåldern ha.

Jag vill också påpeka, att riskerna äro mycket stora under den här perioden för att hela utvecklingen skall vridas på sned. Jag erinrar om en amerikansk undersökning, som visade, att det fanns inte mindre än 10 miljoner barn, som ledo av utvecklingshämningar, och den största delen av dessa kunde föras tillbaka till någonting, som hade inträffat under de fem första levnadsåren. Det visar vilka risker som finnas och vilka möjligheter det finnes att

Ang. statsbidrag till daghem och lekskolor m. m. (Forts.)
förebygga dem; man kan vrida utvecklingen till rätta, man kan stimulera den och motverka utvecklingshämningar, och man kan anpassa individerna till samhället. Jag är säker på, att om man vidtager åtgärder i den här stilen, så skola de utgifter, som gå exempelvis till ungdomsbrottslighetens bekämpande och annat, till en del kunna reduceras.

Från dessa utgångspunkter, herr talman, måste jag hävda, att då det gäller förskoleåldern, är hemmiljön naturligtvis det väsentligaste och viktigaste. Men därefter komma institutioner för den halvöppna barnvården, och vad hemmiljön beträffar, så undrar jag, om det inte skulle vara utomordentligt värdefullt, om man kunde inrätta rådgivningsbyråer för uppfostringsfrågor i förskoleåldern. Jag vill påpeka, att en sådan anordning skulle landsbygden och städerna ha lika stor nytta av. Jag tror därför, att det är en väg att gå.

Vad sedan institutionerna beträffar, får man väl hoppas, att de uttalanden, som ha gjorts av socialministern här och av utskottet, komma att leda därhän, att det i en snar framtid lämnas ett helhjärtat stöd åt hela denna verksamhet, som ur samhällssynpunkt är så oerhört viktig.

Herr talman, jag ber att få yrka bifall till vår motion.

Herr Björkman: Herr talman! Det råder väl ingen tvekan om, att den verksamhet, varom det här är fråga, är av vital betydelse såväl ur uppfostringssynpunkt som ur försörjningssynpunkt, men att redan nu, innan erfarenhet har vunnits om denna verksamhets omfattning, uppdraga normer för verksamheten och även när det gäller avlönings- och anställningsförhållanden, såsom herr Oscar Olsson har föreslagit, kan väl inte vara riktigt välbetänkt. Man måste väl vänta och se vad det kan bli av det, innan man går till en organisation. Man bör först pröva sig fram.

Departementschefen har inte heller funnit det lämpligt att redan från början av verksamheten gå in för en viss organisation, och utskottet har följt departementschefen i denna hans uppfattning. Man har genom detta ej velat binda statsmakterna för framtiden vid någonting, som man kanske längre fram skulle finna olämpligt.

En annan sak är, att för verksamheten begärts blott 100,000 kronor, och det kan inte räcka till för någon organisation, utan jag tror, att det är välbetänkt att vänta och se tiden an.

Herr talman, jag skall be att få yrka bifall till statsutskottets hemställan.

Fru Sjöström-Bengtsson: Herr talman, egentligen skulle jag kunna inkränka mig till att instämma med herr Elmgren, men det är ett par synpunkter, som jag skulle vilja framföra.

Behovet för mödrar att under några timmar om dagen bli avkopplad från omsorgen om sina barn är, det vill jag påpeka, intet nytt eller s. k. modernt påfund. Den möjligheten har alltid funnits för de mödrar, som ha råd att anställa hembiträde eller ha råd att skicka sina barn till privata barnträdgårdar. Men möjligheten har inte funnits för andra mödrar, åtminstone inte i större utsträckning. Jag tänker därvid på alla de mödrar, som ha många barn och som inte ha hjälp i hemmet och som kanske — jag måste säga det — ha mycket liten tid att ägna åt barnens, om jag så får säga, andliga vård. Deras tid tages ofta i anspråk för att hålla barnen hela och rena och att i övrigt sköta hemmet.

Jag skulle också vilja säga, att det i många hem finnes så många olika varianter av barn. Det finnes sådana barn, som äro lätta att handhava, som ej vålla någon som helst svårighet ur uppfostringssynpunkt. Men det finnes också andra sorters barn. Det finnes — för att bara ge ett par exempel — viljestarka barn. Denna viljestyrka är visserligen i och för sig inte något fel, men den kan bli

Ang. statsbidrag till daghem och lekskolor m. m. (Forts.)

ganska påfrestande för familjen. I ett sådant fall kan hemmet få en god hjälp i sin uppfostrargärning av småbarnsinstitutionerna. Det finnes också sådana barn, som därigenom, att de ha mera begåvade eller talangfullare syskon, ha svårt att hävda sig i hemmet, men vilka finna sig väl till rätta i en lekskola och därmed undgå de miljöskador, som eljest kanske skulle ha blivit ett hinder för dem i deras framtida liv, vilket herr Elmgren här så tydligt har påvisat.

Det finnes flera sådana speciella fall, där småbarnsinstitutionerna ha en stor uppgift att fylla, men jag skall nöja mig med de anförda. Men för att dessa institutioner skola kunna fylla sin uppgift måste de ha tillräcklig och väl utbildad personal. Det är huvudsakligen med tanke på detta, som herr Elmgren och jag ha väckt motion i frågan.

Så måste jag till sist säga, att det verkar inte riktigt rättvist, att man i det nu föreliggande förslaget har tagit hänsyn endast till de yrkesarbetande mödrarna. Det är inte riktigt rättvist mot de kvinnor, som ha sitt arbete förlagt till hemmet. Även de äro, som jag förut har påpekat, i stort behov av att få lättnad i sitt arbete, den lättnad som några timmars avkoppling från barnen kan ge dem. Jag måste ännu en gång tillägga, att det kan förefalla dem, som om förslaget inte tagit någon vederbörlig hänsyn till deras trångmål. Detta, herr talman, är för mig ett av skälen — och ett mycket viktigt sådant — som gör, att jag nu ber att få yrka bifall till föreliggande motion i ärendet.

Herr Anderson, Gustaf Iwar: Herr talman! Det enda, som skiljer utskottet och reservanten samt motionärerna åt, är frågan om huruvida man redan nu bör göra ett principuttalande om den framtida gestaltningen av denna verksamhet. Men nu är det enligt min uppfattning så, att denna i och för sig mycket lovvärda verksamhet väl under alla omständigheter får en mycket kraftig stöt framåt genom utskottets förslag, varför jag, herr talman, ber att få yrka bifall till detsamma.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjordes enligt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet i det under behandling varande utlåtandet hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarades den förra propositionen, som upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Vid ånyo skedd föredragning av första lagutskottets utlåtande nr 50, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 1 § lagen den 16 oktober 1914 (nr 349) om tillsyn å fartyg, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogs ånyo första lagutskottets utlåtande nr 51, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 4 § lagen den 1 mars 1940 (nr 119) om skyldighet för ägare av anläggningar och byggnader att anordna skyddsrum m. m., dels ock en i ämnet väckt motion.

*Ang. ändring
i den s. k.
skyddsrumslagen.*

Genom en den 15 oktober 1943 dagtecknad, till lagutskott hänvisad proposition, nr 348, vilken behandlats av första lagutskottet, hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogat förslag till lag angående

Ang. ändring i den s. k. skyddsrumslagen. (Forts.)
ändrad lydelse av 4 § lagen den 1 mars 1940 (nr 119) om skyldighet för ägare av anläggningar och byggnader att anordna skyddsrum m. m.

I samband med propositionen hade utskottet till behandling förehaft en i anledning av densamma inom andra kammaren väckt motion, nr 460, av herr *Lundberg* i Hälsingborg, däri hemställt, att riksdagen ville vidtaga sådan ändring i propositionen, att kostnaden för anordnandet av fullträffsäkra skyddsrum vid krigsviktiga industrianläggningar till viss skälig del skulle bestridas av statsmedel.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet anfört:

»Enligt 4 § lagen den 1 mars 1940 om skyldighet för ägare av anläggningar och byggnader att anordna skyddsrum m. m. skall skyddsrum utföras om s. k. normalskyddsrum, d. v. s. erbjuda skydd mot splittr, gaser och ras. Med det genom förevarande proposition framlagda förslaget till lag angående ändrad lydelse av sagda lagrum avses att skyddsrum vid industriella anläggningar av krigsviktig natur så långt möjligt skola erbjuda skydd jämväl mot direkt bombträff. I samband härmed föreslås införande i lagrummet av en allmän bestämmelse av innebörd att skyddsrum skall utföras på det sätt som med hänsyn till anläggningens eller byggnadens beskaffenhet och läge är mest ändamålsenligt. Utskottet anser i likhet med departementschefen önskvärt att krigsviktiga industrianläggningar såvitt möjligt förses med fullträffsäkra skyddsrum och har sålunda intet att erinra mot förslaget härutinnan. Icke heller i övrigt har förslaget föranlett erinran från utskottets sida.

Beträffande den i motionen väckta frågan om bidrag av statsmedel till kostnaden för anordnande av fullträffsäkra skyddsrum anser utskottet någon allmän rätt till ersättning av statsmedel för dylika kostnader icke böra införas, något som dock icke utesluter att i särskilda fall sådan ersättning bör kunna utgå till anläggningens ägare eller innehavare. Särskilt då fråga uppkommer om föreläggande att anordna fullträffsäkra skyddsrum i befintlig anläggning annorledes än vid väsentlig ombyggnad, ändring eller utvidning av densamma synes Kungl. Maj:t böra taga under övervägande huruvida bidrag eller lån av statsmedel bör beredas ägaren eller innehavaren.

Under återopande av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

A) att förevarande proposition, nr 348, måtte av riksdagen bifallas; samt

B) att den i ärendet väckta motionen, II: 460, måtte anses besvarad genom utskottets hemställan under A).»

Reservation hade anförts av herr *Branting*, som av angivna orsaker yrkat, att riksdagen måtte avslå förevarande proposition.

Herr **Branting**: Herr talman! Det är verkligen så, att till första lagutskottet ibland remitteras spörsmål, som ha bra litet med juridik och lagfrågor att göra, såsom nu t. ex. det här ärendet om inrättande av s. k. fullträffsäkra skyddsrum för personalen vid krigsviktiga anläggningar. Det är ju en fråga, som kan och bör betraktas ur skilda aspekter — ekonomiska, humanitära och krigsproduktiva — men som i grund och botten har ganska litet med juridik att göra. Jag vill naturligtvis inte förringa auktoriteten hos det ärade utskott, som jag själv har fått lov att tillhöra, men jag vågar väl ändå säga, att kammararens ledamöter inte behöva känna sig alltför tyngda av den sakkunskap, med vilken lagutskottet i den här frågan har uttalat sig. De utmärkta domare och nämndemän, landsfiskaler och advokater, som utgöra kärnan i första lagutskottet, kunna ju inte egentligen anses sakkunniga i den fråga, som det här rör sig om.

Ang. ändring i den s. k. skyddsrumslagen. (Forts.)

I den nu föreslagna lagen stadgas, att »skyddsrum vid industriell anläggning, som enligt av Konungen meddelade föreskrifter hänförts till anläggningar av krigsviktig natur, skall så långt möjligt erbjuda skydd jämväl mot direkt bombträff». Det är detta, som är nytt i den för övrigt gällande skyddsrumslagen. Men man bör ju också läsa promulgationsbestämmelserna, där det heter: »I fråga om redan befintlig anläggning skall vad i nya lagen sägs ej äga tillämpning annat än vid väsentlig ombyggnad, ändring eller utvidgning av anläggningen eller där eljest synnerliga skäl föreligga.»

Jag har nu fäst uppmärksamheten på, att denna föreslagna lag på grund av den anförda promulgationsbestämmelsen inte torde få någon nämnvärd betydelse i fråga om ökningen av skyddsanordningarna under det nu pågående kriget, men att däremot dessa lagstadganden säkerligen komma att draga med sig ytterligt dryga utgifter vid alla viktigare industriella nyanläggningar eller ombyggnader *efter* kriget, eller under en tid, då i varje fall kriget i Europa torde vara slut. Det är alltså det egendomliga med den nya skyddsrumslagen, att den skenbart utgör ett led i övriga beredskapsbestämmelser med anledning av det pågående kriget, men när man ser närmare efter finner man, att den på det hela taget inte kommer att betyda något nämnvärt under de nuvarande förhållandena. Däremot för framtiden, i realiteten under fred, skall det gälla, att alla, som bygga anläggningar av »krigsviktig» natur skola nödgas samtidigt inrätta skyddsrum för personalen, vilka så långt möjligt erbjuda skydd mot direkta bombträffar vid eventuella luftbombardemang. Det är ju inte en liten börda, som man på detta sätt pålägger den produktiva apparaten i detta land för framtiden. Som var och en förstår och vet, blir det inte någon billig sak att konstruera skyddsrum, som så långt möjligt är garanterade säkerhet även vid direkta träffar från framtida fruktansvärda luftbomber. Där man kan spränga in grottor i bergen går det väl an, men hur det överhuvud taget skall gå till att bygga sådana stora säkra skyddsrum på slättlandet, det är åtminstone för mig en öppen fråga. Det måste i varje fall draga enorma kostnader. Herrarna finna på sina bord i dag ett häfte, som är betitlat »Om det gäller oss», av vilket det framgår, att kostnaderna för de nuvarande skyddsrumbyggnaderna enbart i Stockholm ha uppgått till omkring 100 miljoner kronor. Och i propositionen ges det vissa siffror, som klargöra, att kostnaderna för s. k. fullträffsäkra skyddsrum springa upp till det två- eller tredubbla och ibland mera. Det är sålunda ganska lätt att räkna ut, att det härvidlag inte är fråga om något obetydligt ärende, utan en ekonomiskt betydelsefull sak.

Jag frågar mig nu och har gjort det i min reservation om det är rimligt med dessa lagstadganden? Här är ju inte frågan om någon speciell krislag. Lagen skall gälla också i fortsättningen. Och justitieministern har själv framhållit, att såsom »krigsviktiga» anläggningar skola för framtiden räknas inte bara anläggningar av omedelbar betydelse för rikets försvar, utan jämväl företag, som äro av större vikt för folkförsörjningen. Han utvidgar sålunda kretsen av de anläggningar det här gäller. Några slags kostnadsberäkningar, omfattande de totalsummor, som här komma i fråga, ha inte förelagts riksdagen. Ändå tänker man sig, såsom det synes av handlingarna, att hjälp av statsmedel åtminstone ibland skall utgå till dessa byggen. Inte heller därvidlag ha några närmare ekonomiska preciseringar kommit i fråga. Jag har nu tyckt för min del, att när vi ha låtit så stor del av kriget gå förbi *utan* några bestämmelser om fullträffsäkra skyddsrum, och när det tydligen inte heller är meningen att belasta de *nuvarande* krigsviktiga anläggningarna med inrättande av sådana skyddsrum, så kunna vi väl också låta frågan anstå beträffande framtida industriella byggen. Vi veta ju i nuvarande stund bra

Ang. ändring i den s. k. skyddsrumslagen. (Forts.)

litet om hur dessa spörsmål komma att gestalta sig efter kriget, vare sig ur mera allmänna synpunkter eller i fråga om den tekniska innebörden av begreppet fullträffsäkra skyddsrum.

Det är kanske somliga, som mena, att när kriget är slut, komma vi att avskaffa hela denna lag om skyddsrum. Det kan ju hända. Men då har man i alla fall redan pålagt vissa företag en ekonomisk börda, som andra befrias från. Det kan för övrigt kanske inträffa, att förhoppningen, att dessa stadganden skola ändras, kommer att verka därhän, att vissa företagare uppskjuta uppförandet av viktiga industrianläggningar för att undgå stora kostnader för fullträffsäkra skyddsrum.

Jag skulle mycket väl förstå, mina herrar, ifall man nu hade t. ex. från luftskyddsinspektionen yrkat, att *alla* krigsviktiga anläggningar skola förses med bombträffsäkra skyddsrum. Jag skulle till och med förstå, ifall man hade gått så långt, att man lagstadgat om att de krigsviktiga anläggningarna själva skulle förläggas under jorden eller på annat sätt säkras mot bombardemang. Det vore ju en konsekvent ståndpunkt ur rustningssynpunkt. Man skulle då inte räkna med vad det kostade, men gå direkt på vad man ville ha fram ur skyddssynpunkt för personalen, för industrien och för produktionen. Men jag kan inte förstå den linjen, att man låter de nuvarande anläggningarna på det hela taget vara och bara stadgar säkra skyddsrum för fall av framtida ny- eller ombyggnader. Det är ju varken skydd för nutiden eller god ekonomi för framtiden.

Dessa nya stadganden ha särskilt motiverats med att personalen vid de krigsviktiga anläggningarna fått en yrkesutbildning, som gör den särskilt värdefull. Denna personal måste alltså särskilt skyddas. Men nu förhåller det sig givetvis så, att den ur krigsindustriell synpunkt värdefulla, specialutbildade personal, som lagen avser att skydda, arbetar just vid de *nu* befintliga anläggningarna, på vilka lagen *icke*, annat än i vissa fall, skall äga tillämpning. Därför blir ju inte heller denna lag till något skydd för denna arbetarstam.

Herr talman! Också en del andra synpunkter kan man lägga på denna fråga. Jag hänvisar till den rätt utförliga reservation, som har tillåtit mig anföra, och ber att få hemställa om bifall till dess yrkande, d. v. s. avslag å den kungl. propositionen.

Herr Schlyter: Herr talman! I sitt anförande riktade herr Branting sin kritik åt två håll. Å ena sidan menade han, att det skulle bli alldeles för dyrt att genomföra lagen efter dess syfte. Kostnaderna voro inte angivna, och han ansåg det betänkligt med ett slöseri, vilket, såsom han säger i sin reservation, skulle i sista hand komma att gå ut inte bara över industrien, utan även över befolkningen i allmänhet. Å andra sidan gjorde han invändning mot att lagen inte blir tillräckligt effektiv, därför att de meddelade övergångsbestämmelserna innebära, att man inte omedelbart kräver ombyggnad av alla redan nu befintliga, inte fullt tillfredsställande skyddsrum. Herr Branting skulle ha funnit det förklarligt, ifall man ur skyddsintressets synpunkt hade krävt detta. Men är det inte, mina herrar, så, att propositionen just försöker gå en medelväg genom att inte komma med påbud, som skulle bli alldeles för orimligt dyra, och alltså beaktar de ekonomiska synpunkterna genom att inte kräva ett omedelbart byggande av fullt säkra skyddsrum, men å andra sidan dock inriktar sig på att i framtiden så småningom åstadkomma det skydd, som man finner önskvärt?

Herr Branting gjorde gällande att man överhuvud taget inte kan få några fullt betryggande skyddsrum. Han ställde sig överhuvud tveksam till ändamålsenligheten av en skyddsrumsvksamhet. Jag behöver då bara erinra kam-

Ang. ändring i den s. k. skyddsrumslagen. (Forts.)

maren om vad vi läsa i tidningarna för i dag om den utomordentliga nytta, som den svenska legationen i Berlin hade av sitt skyddsrum. Av hela legationskomplexet återstår inte mer än detta skyddsrum, vilket hade till följd, att hela vår legationspersonal räddades till liv och lem.

Herr Branting hänvisade till sin reservation, där han, om jag har förstått honom rätt, gör gällande, att det inte är fullt rättvist ur mänskliga synpunkter att välja ut en viss grupp av personal, som särskilt skulle skyddas, nämligen den som är anställd i den krigsviktiga industrien. Han säger också: vad kan det vara för mening att söka skydda denna personal genom särskilt omsorgsfulla skyddsrumsanläggningar? Är det meningen, att den skall grävas ut ur dessa skyddsrum för att överföras till någon annan plats, där den skulle arbeta i den viktiga industrien? Jag har inte uppfattat propositionens syfte så, utan jag har förmodat, att när det stadgas alldeles särskilda skyddsanordningar för personalen vid den krigsviktiga industrien, så är det därför, att denna industri kan antagas vara alldeles särskilt utsatt såsom mål för fiendens bombningar. Det är alltså på grund av personalens i denna industri särskilda behov av skydd, som man framför allt skulle inrikta sin uppmärksamhet på att skydda den.

Ja, herr talman, jag måste ju säga, såsom herr Branting urskuldande sade i början av sitt anförande, att vi i vårt utskott icke varit sakkunniga på detta område — varken han eller jag är det — och därför är det för oss kanske litet främmande att diskutera dessa spörsmål, men den utredning från sakkunnigt håll, som har förebragts i propositionen, har varit övertygande för utskottets ledamöter, och utanför utskottet har det också förebragts utredning härom. Jag har här ett urklipp ur Dagens Nyheter för den 14 augusti, där sakkunskapen har hörts om skyddsrummens betydelse och i mycket positiva ordalag bekräftat vikten av att man inriktar sig på att tillse, att skyddsrummen bli tillfredsställande.

Herr Branting gjorde en antydning om att vi nu befinna oss i slutet av kriget, varför det inte kunde vara så nödvändigt att offra så stora summor som det här gäller. Jag undrar, hur det skulle ha låtit, ifall utskottet hade sagt, att vi nu under femte krigsåret inte behöva vidtaga några ytterligare åtgärder för skydd i de avseenden som det här är fråga om, eftersom vi befinna oss i slutfasen av kriget! Såsom framgår av propositionen, är uppmärksamheten i lika hög grad riktad på framtiden.

Herr talman! Med dessa lekmannasynpunkter skall jag för min del be att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Branting: Det är naturligtvis tacknämligt för herr Schlyter att kunna hänvisa till de stora bombardemang som just nu ha ägt rum i Berlin och åstadkommit en fruktanvärd förödelse. Mot bakgrunden av dessa stora bombardemang framställer herr Schlyter nödvändigheten av att inrätta skyddsrum, och jämväl fullträffsäkra skyddsrum. Jag fäster då återigen uppmärksamheten på att det här i själva verket icke är fråga om att så skall ske för närvarande, utan det gäller, såsom det heter i övergångsbestämmelserna, att i fråga om redan befintliga anläggningar skall vad i den nya lagen säges ej äga tillämpning annat än i vissa fall.

Herr Schlyter ville också i lagförslaget se ett försök att skydda de arbetare, som bli särskilt utsatta genom att de tillhöra en krigsviktig industri, vilken kan förväntas bli bombarderad i särskilt stor utsträckning. Grunden för hela lagstiftningen skulle sålunda vara av humanitär art. Om man närmare läser motiveringen till denna lag, tror jag emellertid att man skall finna, att det inte alls är detta som ligger bakom, utan det är vad luftskydds-

Ang. ändring i den s. k. skyddsrumslagen. (Forts.)

inspektionen anfört, då den säger: »För särskilt krigsviktiga industrier i utsatt läge torde emellertid med fog kunna ifrågasättas om icke kravet på skyddsrum bör sättas högre än normalskyddsrum. Den personal som sysselsättes vid dylika industrier är många gånger ytterligt svårersättlig med hänsyn till specialutbildning etc. och personalförluster i dylika fall kunna många gånger medföra större avbräck i produktionen än materiella skador.» Det är där där poängen ligger, och det är fördenskull jag tillåtit mig uttala en viss skepsis i min reservation beträffande möjligheten att — sedan hela industriområden blivit totalt förstörda genom dessa moderna bombardemang — eller de kanske ännu mer fruktansvärda, som kunna bli möjliga om några år — rädda den speciellt värdefulla personalen, för att använda dess yrkeskunskaper någonstans på en annan ort i en krigsviktig industri, som liksom står och väntar på denna personal. Allt detta förefaller mig ganska verklighetsfrämmande, och med hänsyn till de enorma belopp, som det härvidlag gäller, tycker jag att man skall betänka sig två gånger, innan man utan vidare, jag vill nästan säga lättvindigt, beslutar sig för en lagbestämmelse av denna stora räckvidd.

Herr statsrådet **Möller**: Herr talman! Jag kan för min del inte erkänna, att det här är fråga om ett beslut, grundat på något slags lättvindighet.

Det förhåller sig på det sättet, att det fanns en mycket viktig krigsindustri på en plats i landet, där också andra viktiga krigsindustrier äro förlagda. Man ville, att vederbörande industri skulle bygga ett ordentligt, relativt träffsäkert skyddsrum. Det lyckades men först efter långvariga förhandlingar och påtryckningar från länsstyrelsen och luftskyddsinspektionen att förmå företaget, som var mycket ovilligt från begynnelsen, att skapa bättre skyddsrumsförhållanden än vad vederbörande tänkt sig. Jag vågar inte på rak arm säga, om det blev ett fullträffsäkert skyddsrum, men i varje fall var det en mycket besvärlig procedur att överhuvud taget kunna förmå detta företag att ordna sin skyddsrumsfråga. Eftersom förhandlingarna i alla fall ledde till ett resultat, som man kunde acceptera, föranledde inte detta fall i och för sig yrkande om proposition. Men så byggdes det en mycket viktig krigsindustri på en plats i Mellansverige, varvid vederbörande absolut vägrade att göra något utöver vad lagen uttryckligen föreskrev. Vederbörande ville icke bygga ett någorlunda fullträffsäkert skyddsrum — absolut fullträffsäkra finnas ju inte. Då sade man sig, att detta går inte för sig. Myndigheterna måste ha i sin hand möjligheter att, när det gäller industrier, som kunna väntas bli särskilt utsatta för bombanfall, tvinga obstinata industriföretagare att bygga ordentliga skyddsrum för arbetarna. Alldeles oavsett vad luftskyddsinspektionen framhållit — jag vet faktiskt inte ens, om det är särskilt åberopat i Kungl. Maj:ts proposition — äro ju arbetarna vid dylika krigsviktiga industrier normalt sett utsatta för mycket större risk för bombanfall än arbetarna vid mindre krigsviktiga industrier. Det ligger i själva sakens natur.

Detta är bakgrunden till den proposition, som nu föreligger. Jag för min del kan inte finna annat än att denna bakgrund är tillräcklig för att riksdagen bör vara övertygad om att man gör rätt i att skapa en lagstiftning av denna art, som lägger tillräckliga maktmedel i händerna på myndigheterna.

Vad sedan frågan om fullträffsäkerheten beträffar, är det klart, att den är vanskelig att besvara. Jag tillåter mig dock för min del att i likhet med herr Schlyter åberopa vad som hänt den svenska legationen i Berlin. Jag tycker, att det skulle ha varit synd om oss, om det en gång hade ställts ett yrkande, att vår legation i Berlin skulle få ett, såsom man beräknade, fullträffsäkert skyddsrum, och regeringen eller riksdagen då hade sagt nej och

Ang. ändring i den s. k. skyddsrumslagen. (Forts.)

vår legationspersonal därför i dag hade legat lemlästad eller död under legationsbyggnaden.

Herr **Branting**: Herr talman! Jag tillåter mig att säga, att statsrådet Möllers argumentation här i sista omgången inte verkade övertygande på mig, även om den kanske var av beskaffenhet att göra sig bra på ett allmänt möte. Hans resonemang innebar ju ett vädjande till känslorna utan hänsyn till att man kan låta känslorna åtföljas av en viss eftertanke om vad saken i realiteten gäller.

Jag har ju redan förut framhållit, att lagen tydligen icke åsyftar att träda i kraft beträffande de krigsviktiga anläggningarna annat än i ett eller annat undantagsfall. Jag vill gärna ge herr statsrådet rätt i själva grundidén, att det bör finnas lagliga möjligheter att i speciella fall kunna tvinga vederbörande företag att bygga fullträffsäkra skyddsrum. Men detta är ju något helt annat än vad som här stadgas. Denna lag är allomfattande och kommer så småningom — som jag nyss har anfört — att verka på hela den s. k. krigsviktiga industrien. Det är väl inte alldeles för ro skull som statsrådet Bergquist särskilt framhållit, att det här gäller inte bara sådana industrier, som väl statsrådet Möller närmast syftade på, d. v. s. anläggningar av omedelbar betydelse för rikets försvar, utan jämväl företag som äro av större vikt för folkförsörjningen under krig.

Det finns hos mig naturligtvis inte någon som helst benägenhet att vilja förhindra rimliga åtgärder till personalens skydd på håll, där den är utsatt för särskild fara. Men jag har den uppfattningen, att denna lag är så konstruerad, att den sträcker sig vida därutöver beträffande framtiden utan att den ändå ger säkerhet för skydd i nutiden. Det är därför som jag har ställt mig avvisande till det föreliggande förslaget.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, gjorde herr talmannen jämlikt de yrkanden, som därunder framkommit, propositioner, först på bifall till vad utskottet i det nu föredragna utlåtandet hemställt samt vidare på bifall till den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Branting* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter givna varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad första lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 51, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles den vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes omröstningen på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser; och befanns därvid, att flertalet röstade för ja-propositionen.

Vid förnyad föredragning av andra lagutskottets utlåtande nr 67, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring

i vissa delar av lagen den 21 juni 1940 (nr 540) om krigsskadeersättning, dels ock i ämnet väckta motioner, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Vid ånyo skedd föredragning av tredje särskilda utskottets memorial nr 1, angående ersättning till föredragande hos tredje särskilda utskottet, bifölls vad utskottet i detta memorial hemställt.

Anmälades och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 481, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1943/44, i vad propositionen avser kommunikationsdepartementets verksamhetsområde;

nr 482, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förvärv för statens järnvägars räkning av aktierna i svenska rederiaktiebolaget Öresund m. m.;

nr 483, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av avtal i fråga om vissa markbyten mellan statens järnvägar och Borås stad m. m.;

nr 484, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående överlåtelse till Stockholms stad av visst område å Ladugårdsgärdet;

nr 485, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av en postverket tillhörig fastighet i Stockholm;

nr 486, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av ett statens järnvägar tillhörigt markområde i Morastrands köping;

nr 487, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående reglering av räntan å lån från statens utlåningsfonder;

nr 490, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1943/44, i vad propositionen avser folkhållningsdepartementets verksamhetsområde;

nr 491, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1943/44 för befrämjande av frivillig skyddsympning mot difteri;

nr 492, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående statsverkets övertagande av staden Strömstads förpliktelser beträffande innehavare av befattningar, vilka vid upphörande av rådhusrätten i samma stad komma att indragas;

nr 493, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1943/44 till bidrag till utlandssvenskarnas förening;

nr 500, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1943/44, i vad propositionen avser försvarsdepartementets verksamhetsområde; samt

nr 501, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av utvidgad byggnadsplan för svenska träforskningsinstitutet.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 4.16 e. m.

In fidem
G. H. Berggren.

Lördagen den 27 november.

Kammaren sammanträdde kl. 4 e. m.

Justerades protokollen för den 20 och den 23 innevarande månad.

Upplästes en från fullmäktige i riksgäldskontoret inkommen skrivelse av följande innehåll:

Till riksdagens första kammare.

Med anmälan att ledamoten av riksdagens första kammare *Torsten Emanuel Ström*, som den 12 juni 1942 utsetts till fullmäktig i riksgäldskontoret för valperioden 1942—1945, avlidit den 29 nästlidna oktober, få fullmäktige härigenom hemställa, att val av fullmäktig för återstående delen av sagda valperiod efter herr Ström måtte jämlikt § 71 riksdagsordningen verkställas.

Stockholm den 25 november 1943.

Å fullmäktiges vägnar:

ANDERS ÖRNE.

/John Hägglund.

På gjord proposition beslöt kammaren, att med anledning av berörda dödsfall val i herr Ströms ställe av en fullmäktig i riksgäldskontoret skulle företagas; och uppdrog kammaren verkställigheten härav åt de vid detta riksmöte av kammaren redan tillsatta valmän och suppleanter för utseende av riksdagens fullmäktige i riksgäldskontoret jämte deras suppleanter.

Åt dessa valmän och suppleanter uppdrogs jämväl att, därest vid det sålunda bestämda valet skulle till fullmäktig utses någon av de utav riksdagen valda suppleanterna för fullmäktige, välja ytterligare en suppleant.

Anmälades och godkändes första lagutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 502, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 1 § lagen den 16 oktober 1914 (nr 349) om tillsyn å fartyg; och

nr 503, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 4 § lagen den 1 mars 1940 (nr 119) om skyldighet för ägare av anläggningar och byggnader att anordna skyddsrum m. m.

Anmälades och godkändes andra lagutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 504, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i vissa delar av lagen den 21 juni 1940 (nr 540) om krigsskadeersättning.

Anmäldes och bordlades statsutskottets utlåtanden:

nr 261, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående den militära väderlekstjänstens organisation;

nr 262, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anslag å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1943/44 till bestridande av på marinen belöpan-
de kostnader för inköp av Berga egendom invid Hårsfjärden;

nr 263, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående statsbidrag till social hemhjälpsverksamhet jämte i ämnet väckta motioner;

nr 264, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag rörande höj-
ning av övertidsersättningen för statstjänstemän jämte i ämnet väckta motioner;
och

nr 265, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående inrättande av en
statens organisationsnämnd, m. m.;

första lagutskottets utlåtanden:

nr 52, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om
polisens ställning under krig; och

nr 53, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om
ändring i utlänningslagen den 11 juni 1937 (nr 344), dels ock en i ämnet väckt
motion; samt

jordbruksutskottets utlåtande nr 71, i anledning av Kungl. Maj:ts proposi-
tion angående utgifter å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1943/44,
i vad angår anslag till Befrämjande av landsbygdens elektrifiering jämte i
detta ämne väckta motioner.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens samman-
träde avslutades kl 4.05 e. m.

In fidem
G. H. Berggren.